

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Akif ÖZTÜRK

BİR ERKEKLİK ALT ALANI OLARAK EŞCİNSEL ERKEKLİK ALANI

Danışman

Doç. Dr. Esmâ DURUGÖNÜL

Sosyoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2011

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Akif ÖZTÜRK'ün bu çalışması jürimiz tarafından Sosyoloji Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Yrd. Doç. Dr. Emine Ucar İlker
Üye (Danışmanı) : Doç. Dr. Esma Dumjünel
Üye : Yrd. Doç. Dr. Gonül Derve

Tez Konusu: Bir Erkelilik Alt-Alanı Olarak Esma Dumjünel
Erkelilik Alanı.

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 15.06/2011

Mezuniyet Tarihi : 16.06./2011

Prof.Dr. Mehmet ŞEN
Müdür

.....

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ	IV
ÖZET	V
SUMMARY	VI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMAYA YÖNELİK KAVRAMSAL AÇIKLAMALAR

1.1. CİNSİYET/TOPLUMSAL CİNSİYET AYRILIĞI, CİNSELLİK	6
1.1.1. Toplumsal Cinsiyet (Gender).....	7
1.1.2. Toplumsal Cinsiyet ve Cinsellik	11
1.2. KADINLIK – ERKEKLİK ÖZNELİKLERİ	15
1.3. TOPLUMSAL CİNSİYET ÇALIŞMALARI.....	17
1.3.1. Feminizm (Kadın Çalışmaları).....	20
1.3.1.1. Liberal Feminizm	21
1.3.1.2. Kültürel Feminizm	22
1.3.1.3. Sosyalist/Marksist Feminizm	23
1.3.1.4. Radikal Feminizm (Farklılık Politikası).....	26
1.3.1.5. Erkeklerin Feminizme Yanıtları.....	28
1.3.2. Erkeklik Çalışmaları	31

İKİNCİ BÖLÜM

ERKEKLİK

2.1. SOSYAL BİR İNŞA OLARAK ERKEKLİK	35
2.1.1. Erkeklik ve İktidar	37

2.2. HEGEMONİK ERKEKLİK	43
2.3. PIERRE BOURDIEU'NÜN EYLEM TEORİSİ VE ERKEKLİK.....	48
2.3.1. Erkeklik Alanı	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EŞCİNSEL ERKEKLİK ALANI

3.1. EŞCİNSELLİĞE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR.....	60
3.2. EŞCİNSEL KİMLİĞİN (GEY) ORTAYA ÇIKIŞI.....	63
3.3. HOMOFOBİ.....	68
3.4. MODERN TÜRKİYEDE EŞCİNSEL YAŞAM	71

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ALAN ÇALIŞMASINDAN ELDE EDİLEN VERİLER

4.1. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	77
4.2. İÇSEL VE DIŞSAL AÇILMA (COMING OUT)	78
4.2.1. Heteronormatif Bir Alanda 'Fark'ın Farkedilmesi	79
4.2.2. Gey kimliği ve Zorlu Bir Süreç: 'Coming Out'	85
4.2.3. Aile Dışındakilere Açılma (Coming Out) Deneyimi	94
4.3. GEY KİMLİĞİ VE ERKEKLİĞİN İNŞASI.....	105
4.4. CİNSELLİK: AKTİF/PASİF İNŞALARI	115

SONUÇ	122
-------------	-----

KAYNAKÇA	130
----------------	-----

EKLER

EK – 1: ARAŞTIRMA KAPSAMINDA YÖNELTİLEN SORULAR	141
---	-----

EK – 2: KONTROL AMACIYLA GERÇEKLEŞTİRİLEN KAPALI UÇLU	
SORU FORMU	143
ÖZGEÇMİŞ	149

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Erkeklik Alanı.....	53
Şekil 2.2. Erkeklik Alanı İçindeki Alt Alanlar	56

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, heteroseksist bir toplumsal düzenleme içinde eşcinsel erkeklik alanının ve gey kimliğinin nasıl inşa edildiği ile sosyal ilişkilerin nasıl deneyimlendiğini, Antalya’da yaşayan 10 eşcinsel erkekle yapılan derinlemesine görüşmelere dayanarak bulmaya çalışmaktır. Connell’in ‘hegemonik erkeklik’ kavramsallaştırması ve Bourdieu’nin eylem kuramı temel olarak alınarak kentli, genç, eğitilmiş ve orta sınıf eşcinsel erkekliklerin gey kimliklerini nasıl tanımladıkları ve söz konusu kimliklerine bağlı bir biçimde inşa ettikleri strateji ve pratikleri çeşitli sosyal alanlar bağlamında nasıl deneyimledikleri, araştırmanın odak noktası olarak belirlenmiştir. Öncelikle araştırma toplumsal olarak inşa edilen ‘çoklu erkeklikler’ anlayışına uygun bir biçimde toplumsal cinsiyet alanı içinde kadınsılaştırılan bir erkeklik formu olarak eşcinsel erkeklikler üzerine odaklanmaktadır.

Cinsel kimliklerin gelişimi, bir kişinin sürekli bir biçimde kendisi ve çevresindeki diğerleri ile müzakere ettiği karmaşık bir süreci yansıtmaktadır. İlişkisel bir biçimde deneyimlenen erkeklik performansları, eşcinsel erkeklik alanı içinde çeşitli toplumsal alanları ve anlamları dikkate alarak, erkekler tarafından farklı ama aynı stratejileri açığa vuracak biçimlerde sunulmaktadır. Araştırma kapsamında eşcinsel erkeklerin erkeklik performansları içinde deneyimlerinden yola çıkarak hegemonik erkekliğin ve olası bir homofobiye karşı habituslarına bağlı inşa ettikleri stratejilerin önemi vurgulanmıştır. Çoğunlukla söz konusu stratejiler, kamusal alanda deneyimlenen ‘gizli’ bir eşcinsellik biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bazı durumlarda eşcinsel erkekler, toplumsal bağlamda sahip oldukları farklı sermaye türlerini ön plana çıkararak cinsiyet performanslarını önemsizleştirmektedir. Buna karşılık özel alanda ise görece olarak daha toplumsal cinsiyet tabanlı olmayan bir yapılanma deneyimlendiği bulgulanmıştır.

Anahtar kelimeler: toplumsal cinsiyet, erkeklik, eşcinsellik, gey kimliği, hegemonik erkeklik, habitus.

SUMMARY

GAY MASCULINITY FIELD AS A SUBFIELD OF MASCULINITY

The aim of this study is to find out how the gay masculinity field and the gay identity are constructed and how the social relations are experienced in a heterosexist social arrangement in the specific case of gay men by carrying out a field research based on in-depth interviews with 10 men living in Antalya. The focus point of the research consists of the endeavor to determine how the urban, young, educated and middle-class gay men define their gay identities and how they correspondingly constitute the strategies and practises in various social fields by the help of Connell's conceptualization of hegemonic masculinity and Bourdieu's practice theory. At the outset the research focuses on gay masculinities as a form of masculinity which is feminized in the field of gender in accordance with the notion of multiple masculinities constructed socially.

The development of sexual identities is a complex process wherein one continually negotiates with oneself and with one's environment. Masculinity performances which are experienced in a relational way are performed by men in various ways considering the specific social fields and meanings in the gay masculinity field but at the same time it reveals the similar strategies of them. The importance of the strategies in the masculinity performances of the gay men who have been interviewed within the context of the research are emphasized. The strategies emerge more often as 'invisible' gay identity experiences in the public field. In some cases the gay men trivialise their gender performances by featuring the different types of the capital they have in social context. On the other hand it was discovered that a gender neutral arrangement is experienced by them in the private field.

Key words: gender, masculinity, homosexuality, gay identity, hegemonic masculinity, habitus.

GİRİŞ

Biyolojik cinsiyetin ikili yapısı temelinde toplumsal olarak biçimlendirilen kadınlık ve erkeklik, aktörlerin bu ikili yapıya ‘uygun’ düşen pratik ve eylemlerine göndermede bulunur. Buna göre kurumsal pratikler ve söylemler aracılığıyla ataerkil toplumda erkekliğin karşısında ve zıttı olarak kurgulanan kadınlığın erkekliğin aşağısındaki konumu, sosyal farklılaşmanın ilk biçimi olarak erkek ve kadın arasında belirgin bir toplumsal hiyerarşi yaratmakla birlikte toplumsal cinsiyet düzeni, söz konusu anlayış ekseninde biçimlendirilmektedir.

Toplumsal cinsiyet düzeni içinde kadınların biyolojik cinsiyetlerine uygun düşen pratiklerinde somutlaşan kadınlık, korunan bir durumu yansıtırken erkeklik ise bundan farklı olarak çeşitli pratikler yoluyla kazanılan bir durumdur. Ataerkil toplumda kadının erkeğe bağımlı bir biçimde kurgulanması, toplumsal hiyerarşide kendi konumunun erkeğe bağlı kalmasına yol açarken erkeğin durumu ise ‘cinsiyet kimliğinin kazanılması’ yoluyla bundan farklı bir anlayışı yansıtır. Buna göre toplumsal düzen içinde erkek, cinsiyet kimliğini kazanmak için buna ‘uygun’ davranış ve pratiklerde bulunarak erkekliğini kazanmaktadır ve söz konusu durum, erkeklik alanı içinde farklı hiyerarşik yapılanmaları da beraberinde getirir. Connell’in “hegemonik erkeklik” ve “çoklu erkeklikler” anlayışı, erkeklik alanının kendi içindeki iktidar yapılanmasının anlaşılması için elverişli bir kavramsal araç sağlamaktadır. Burada ataerkil toplum analizi ile erkeği kadının karşısında tektipleştiren ilk dönem feminist düşünürlerin aksine, toplumsal cinsiyet sistemi düşüncesinin bir sonraki aşamaya geçerek var olan diğer sosyal değişkenlerle birlikte cinsiyet ilişkilerinin çoklu boyutuna dikkat çektiğini görürüz.

Var olan tüm sosyal değişkenlerin etkilediği söz konusu kalıplara göre erkekliğin hiyerarşik yapısı, hegemonik, marjinal ve bağımlı olmak üzere üç biçimde varlığını sürdürmektedir. Hegemonik erkeklik düşüncesine göre her toplumda erkeğe yönelik, egemen durumdaki erkeklerin sahip olduğu bir biçimde anlamlandırılan ve kurumsal pratiklerle de desteklenen, yüceltilmiş belirli cinsiyet pratikleri, davranışları ve sunma biçimleri bulunmaktadır. Marjinal kimlikler, ırk, yaş, etnisite gibi sosyo-ekonomik ve kültürel bağlamlarda toplumun alt kesimlerinde bulunan erkeklerin sahip olduğu kimliği, bağımlı kimlikler ise erkeklik alanında kadınsı özellikler sergileyen

eşcinsel erkeklikleri ya da erkekliğin hegemonik biçimlerine karşı duran pro-feminist erkeklerin kimliğini nitelemektedir.

Connell'ın erkeklik alanına ilişkin kavramlarını ve bu sınıflandırmaya yönelik kimliklerin nesnel ve kurumsal yapılar ile birbirleri arasındaki ilişkileri anlamada Bourdieu'nün alan, habitus ve sermaye kavramları, erkeklik alanını, buna bağlı alt-alan yapılanmalarını ve alanlar içindeki aktörlerin birbirleriyle olan ilişkilerini anlamada uygun bir kuramsal araç durumundadır. Bourdieu, eylem kuramı aracılığıyla bireysel pratiğin biçimlenmesi ve günlük yaşamda çeşitli stratejilerin aktörler tarafından nasıl kullanıldığını dikkate alan teorik bir yapı sunmaktadır. Buna göre bireyler, bireysel pratikleri aracılığıyla sosyal yapıları desteklemekte ya da onlara karşı çıkmaktadır. Bireyler ve nesnel yapılar arasındaki ilişkide habitus kavramı önemlidir. Habitus, bireyin diğerlerinin pratikleri ve nesnel yapılar ile karşılıklı bir ilişki içinde gerçekleştirdiği pratikler için başvurduğu, fakat bilişsel olmanın dışında dürtüsel olan bir referans, bir çeşit strateji kaynağıdır. Pratiklerin, bireyi kuşatan sosyal değişkenlerle birlikte tamamen nesnel yapıların etkisinde gerçekleşmesinin ötesinde bireye belirli ölçüde bir esneklik sağlamaktadır.

Herhangi bir aktörün habitusunu biçimlendiren yatkınlıklar ve pratikler, erkeklik alanı, toplumsal cinsiyet alanı, vb. herhangi bir 'alan' (sosyal yaşam alanları) içindeki sosyal konumlar aracılığıyla elde edilmektedir. Bu konumların hiyerarşik yapılanmasında ise bireylerin ya da grupların sahip olduğu 'sermaye' türleri önemli olmaktadır. Burada sermaye, sosyal ilişkiler içinde mücadelenin nesnesi olarak karşımıza çıkar. Ekonomik, kültürel ve sosyal sermayenin yanında toplumsal cinsiyet alanını ele aldığımızda karşımıza çıkan önemli sermaye türlerinden biri de fiziksel sermayedir (bedenin görüntüsü, duruş, yürüyüş, vb). Sosyal alanlar içinde egemen ve bağımlı konumlardaki bireyler, değerli kılınmış sermaye türlerine ulaşabilmek için mücadele ederler. Her ne kadar egemen gruplar hangi sermaye türünün değerli olduğunu belirleme gücüne sahipse de bağımlı konumdakiler de habituslarına bağlı bir biçimde baltalayıcı stratejilerle bu mücadeleye katılıp, değişim yaratma olasılığına sahiplerdir.

Bourdieu'nün kavramları aracılığıyla yapılan açıklamaları erkeklik alanına uyguladığımızda erkeklik alanının genel olarak egemen ve bağımlı konumlarda bulunan aktörleri içermekle birlikte aynı zamanda bu alanların da kendi içinde alt-alanlara

ayrıldığını görürüz. Buna göre sosyal süreç içinde aktörleri etkileyen verili sosyal değişkenlerle birlikte ele alındığında sınıf, ırk, etnisite ve yaş gibi sosyal faktörlerce etkilenen erkeklik alanı, eşcinsel erkeklik alanı, işçi sınıfı erkeklik alanı, orta yaş erkeklik alanı gibi bir takım alt-alanlara ayrılmaktadır ve yine bu alt-alanlar içindeki gruplarda da egemen ve bağımlı konumlarda bulunan aktörler yer almaktadır. Egemen konumdakiler, var olan sosyal düzenin sürekliliğini sağlama yönünde mücadeleye katılırken bağımlı konumların mücadelesi ise sosyal değişimi gerçekleştirme yönündedir. Bu süreç içinde aktörler tarafından uygulanan mevcut düzenin sürekliliğini sağlama alma ve mevcut düzeni baltalayıcı stratejilerle birlikte sermaye türleri mücadeleye katılmaktadır.

Erkeklik alt-alanlarındaki egemen ya da bağımlı konumlar, aktörlerin içselleştirdikleri, varolan hegemonik erkeklik özelliklerinin bileşimi ve kendi konumlarını nasıl gördükleriyle yakından ilişkilidir. Habitusun güçlü özelliklerinden biri, bilişsel olmanın ötesinde işlev göstermesidir ve içgüdüsel olduğu izlenimini vermektedir. Habitusun bu özelliğinden dolayı aktörler, kendi erkekliklerini doğal görmekte ve pratikte bulunurken davranışlarının anlamına gerekçe aramaksızın doğru bir erkeklik duygusu olarak ele almaktadır.

Herhangi bir erkeklik alt-alanında, hegemonik erkeklik bağlamında aktörlerin sahip olduğu sermayenin niteliği ve niceliği değişmekle birlikte bu yapı, aktörlerin egemen ya da bağımlı konumlarını tanımlamaktadır. Eşcinsel erkeklik alanını ele aldığımızda, hegemonik erkeklik anlayışı bağlamında erkeklik alanı içinde bağımlı konumda bulunan bu alan içinde de egemen ve bağımlı konumlardaki aktörler yer almaktadır. Aynı şekilde alan içinde yer alan aktörler, konumlar arasında farklılık yaratan sermaye üzerinde kendi mücadele düzenlerine sahiplerdir. Eşcinsel erkeklik alanında bulunan bir aktör, eğer pratikleri, sahip olduğu sermaye türleri egemen durumdaki erkekliklerle uyum sağlıyorsa kendi erkekliğini bağımlı bir konumda hissetmeyebilir. Örneğin egemen durumdaki eşcinsel erkeklikler, fiziksel sermaye açısından cinsel açıdan saldırganlık, eril (kaslı, vb) bir beden, ekonomik ve kültürel sermaye açısından iyi bir eğitim düzeyi ve tam zamanlı bir iş gibi hegemonik erkeklik değerlerini paylaşabilir ve bundan yararlanabilirler. Böylece alt-alanlar içindeki diğer erkek gruplarıyla ilişkilendirildiğinde kendi erkekliklerini egemen konumda tanımlayabilirler.

Türkiye’de erkeklik alanı içinde bağımlı konumda bulunan eşcinsel erkeklik alt-alanı ele alındığında buna benzer örüntülerle karşılaşılmaktadır. Alt-alan içinde yer alan eşcinsel erkeklikler, etnisite, yaş, çeşitli bedensel özellikler dolayısıyla egemen ve bağımlı konumlarla ilişkilendirilebilir ve kendi içinde hiyerarşik bir yapıya sahiptir. Bu konuda en belirgin örnek, eril bedeninin sunumu, erkek kimliğine ‘uygun’ davranışlar ve iştirakçi erkekliğin bir yansıması olarak erkekliğin kadınsılıktan ayrı ve zıt bir konumda icra edilmesi biçiminde gösterilebilir.

Bireylerin toplumsal ve sınıfsal aidiyetlerinden etkilenen eşcinsel kimliği, bu doğrultuda farklı yaşam tarzları gösterse de erkeklik alanı içinde cinsel yönelimin ve özellikle bunun dışavurumunun etkili olduğu bir takım ortaklıklar da sergilemektedir. Bu ortaklıkların en belirginini, hegemonik erkeklik değerlerinin ve toplumsal olarak erkekliği kurucu bir biçimde inşa edilen homofobinin etkisiyle erkeksilik-kadınsılık ekseninde belirginleşir. Eşcinsel erkekler, kimlik kurgularında toplumsal cinsiyet düzeninin ikili yapısının bir yansıması olarak kendi alt-alan pratiklerinde de bu ikili yapıyı deneyimlemektedir. Eşcinsel erkek, kendi kimlik algısını ve alan içindeki hiyerarşik konumunu bu erkeksilik-kadınsılık ayırımına olan mesafesi çerçevesinde belirginleştirmektedir.

Eşcinsellik alanında egemen konumda bulunan erkeklikler de bağımlı konumdakileri (kadınsı olan erkekleri) dışlama yoluyla hegemonik erkekliğin sürekliliğini sağlama yönünde işlev göstermekte ve bunun için gereken kurumsal ve söylemsel desteği sağlamaktadır. Türk toplumunda eşcinsellerin cinsel yönelimleriyle ilgili olarak yazılı olmayan bir gizlilik sözleşmesi içinde kurumsal varlıklarını devam ettirmesi, hegemonik erkeklik değerlerinin bir takım özelliklerini kimlik bileşenlerinde ve diğerlerininle ilişki içinde olan pratiklerinde kullanmasına bağlı görünmektedir. Özellikle son dönemde kadınsı olarak nitelendirilebilecek popüler kültür figürlerinin daha erkeksi formlarda topluma sunulması ya da popüler kültür sunumlarından uzaklaştırılması, buna örnek olarak gösterilebilir.

Bununla birlikte bütün bu etkiler göz önünde bulundurulduğunda eşcinsel erkekliğin hegemonik erkeklikle çatıştığı en önemli noktanın erkeksilik-kadınsılık ekseninde ortaya çıktığı görülmektedir. Hegemonik erkekliğe uygun bir biçimde eylem ve pratiklerinde eril kimlik bileşenlerini ve ‘erkeksi’ özellikleri barındıran bir eşcinselin toplumsal cinsiyet alanı içinde bağımlı konumlara yerleştirilmesi, kadınsı özellikler

sergileyen bir eşcinselle göre daha az rastlanır görünmektedir. Söz konusu düşünceler ve toplumsal inşalardan yola çıkarak hazırlanan bu çalışma, öncelikle eşcinsel erkeklik alanı içinde deneyimlenen sosyal pratikler içindeki hegemonik erkeklik vurgusunu araştırma yönünde bir girişimdir. Söz konusu deneyimleri bireylerin yaşamları üzerinden okuma amacıyla araştırma kapsamında belirli kriterlere göre seçilmiş Antalya’da yaşayan 10 eşcinsel erkeğin deneyimlerinden yararlanılmıştır.

Yukarıda özet olarak verilen görüş ve amaçlardan yola çıkılarak hazırlanmış olan yüksek lisans tez çalışması içinde ilk bölüm olarak öncelikle cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve cinsellik kavramları, sosyal yapısalcı açıklamalar ışığında aktarılacaktır. Aynı bölüm içinde toplumsal cinsiyet çalışmalarının ortaya çıkışından günümüze kadar kat ettiği mesafe ve alan içerisinde deneyimlenen düşünsel aşamalar ayrıntılı bir biçimde incelenecektir. Kadın ve erkek öznellikleri ile söz konusu öznellikler aracılığıyla normatif bağlamda bireylere dayatılmış cinsiyet davranışları aktararak tezin esas olarak içine dahil olduğu erkeklik çalışmalarının ortaya çıkışı incelenecektir.

Çalışmanın ikinci bölümü, erkeklik olgusunu sosyal bir inşa olarak incelemeye girişmektedir. Foucault’nun iktidar kavramı aracılığıyla erkeklik ve iktidar arasındaki ilişki incelenecek, Connell’in hegemonik erkeklik çerçevesi aracılığıyla da erkekliğin çoklu yapısı ve dolayısıyla iktidarla olan çoklu ilişkisi irdelenecektir. Erkeklikler alanında ortaya çıkan çoklu yapı ve yapıya dahil olan farklı erkeklikler arasındaki ilişkiler, Bourdieu’nün eylem kuramı aracılığıyla aktarılacaktır.

Araştırma içerisinde esas konu olarak belirlenen eşcinsel erkeklik alanı, eşcinsel yönelimlerin kısa bir tarihsel görünümü ve modern gey kimliklerinin oluşum sürecini aktarma yoluyla üçüncü bölüm içerisinde incelenecektir. 1960 ve sonrasında ortaya çıkan Batı kaynaklı dönüşümler ve söz konusu dönüşümlerin etkileri, Türkiye özelinde ele alınarak ‘modern’ gey kimliklerin Türkiye’deki boyutu aktarılacak ve son olarak dördüncü bölüm içinde eşcinsel erkeklerle yapılan görüşmeler, hegemonik erkeklik, zorunlu heteroseksüellik ve homofobi bağlamında çözümlenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMAYA YÖNELİK KAVRAMSAL AÇIKLAMALAR

1.1. Cinsiyet / Toplumsal Cinsiyet Ayrılığı, Cinsellik

İnsanlar tüm yaşamları boyunca eklemlendikleri ya da kazanımlarıyla kendi elde ettikleri kimlik parçacıkları aracılığıyla varoluşsal anlamını ararlar. Söz konusu kimlikler, cinsiyet, yaş, ırk, etnisite gibi değişkenlere göre toplumsal olarak kurulmaktadır. Şüphesiz kişinin doğar doğmaz ve hatta günümüzde doğmadan önce bile tabii tutulduğu ilk ayırım, cinsiyet alanında ortaya çıkar. Gelişen teknoloji sayesinde daha dünyaya gelmeden önce bir bebeğin cinsiyetini (sex) öğrenir, dünyasını ve dolayısıyla toplumsal cinsiyeti (gender) bu şekilde kurmaya başlarız.

Toplumsal cinsiyetin biyolojik değil, sosyal bir inşa olduğu düşüncesi yakın zamanlarda ortaya çıkmıştır. Türkçede “cinsiyet” kelimesi, biyolojik olarak kadın ve erkeği tanımlamakla birlikte cinsiyetin sosyal anlamını da içermektedir. Günümüzde Batı’ya baktığımızda ise biyolojik, genetik ve fizyolojik cinsiyetin ifade edildiği “sex” ve sosyo-kültürel bağlamda cinsiyeti tanımlayan “gender” kelimesi olarak iki farklı kavramla karşılaşırız. Yakın zaman öncesinde ise biyolojik olanla ona yüklenen ve sosyal olarak inşa edilen toplumsal cinsiyetin özdeşliğine inanılmasından dolayı böyle bir ayırım görülmemektedir. Cinsiyetlere atfedilen farklı özellikler, doğal, biyolojik, evrensel ve ilahi olarak tanımlanmaktadır.

Rastgele bir konuşmada iki kelime birbirinin yerine kullanılsa da ‘sex’ (cinsiyet) ve ‘gender’ (toplumsal cinsiyet) kelimelerinin farklı anlamları vardır. ‘Cinsiyet’ tipik olarak bir kimsenin genetik ve anatomik niteliklerinden – dişi (ing. female) veya er (ing. male) – bahsetmek için kullanılır. ‘Toplumsal cinsiyet’ hem kişinin toplumsal rolünden hem de içsel tanımlamasından – kadın (ing. woman) veya erkek (ing. man) – ve onların temsil edilmesinden – dişil (ing. feminine) veya eril (ing. masculine) – bahseder. Geleneksel olarak cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin (ve cinsel davranış ile cinsel kimliğin) basit ve açık bir şekilde birlikte gittiği varsayılır. Kadınların dişi veya dişil (ve geleneksel olarak erkeklere ilgi duyduğu) varsayılırken, erkeklerin er ve eril oldukları (ve geleneksel olarak kadınlara ilgi duyduğu) varsayılır. Ancak geleneksel varsayımlar,

gerçek dünyadaki gerçek insanların çoğunu tanımlamak için yetersizdir (Highleyman, 1997).

Yakın zamanlı araştırmaların cinsiyete yüklenen rollerin toplumdan topluma, kültürden kültüre, zaman ve mekan boyutunda farklılaştığını ortaya koymasıyla birlikte görüldüğü gibi “sex” ve “gender” ayrımı karşımıza çıkmaktadır. “Gender” kavramı dilimizde toplumsal cinsiyet olarak kullanılır. Buna göre cinsiyet, biyolojik açıdan kadın ve erkek olma durumunu nitelerken toplumsal cinsiyet ise sosyal olarak inşa edilen kadınlık ve erkeklığe göndermede bulunur. Cinsiyet kavramından farklı olarak toplumsal cinsiyet yalnızca biyolojik açıdan oluşturulmamakla birlikte ırk, sınıf gibi sosyal değişkenler aracılığıyla da kesişimsel (intersectional) bir biçimde kurulmaktadır.

1.1.1. Toplumsal Cinsiyet (Gender)

Toplumsal cinsiyet, “bireyler için beklenti örüntüleri oluşturan, günlük yaşamın toplumsal süreçlerini düzenleyen, ekonomi, ideoloji, aile, siyaset gibi toplumsal örgütlenmelerin içine yerleşerek onları biçimlendiren bir kurumdur” (Onaran v.d., 1998: 2-3). Kadın ve erkek arasında sosyal veya kültürel olarak yapılandırılmış, tanımlanmış olan ve cinsiyetlerden birine yüklenen kimliklere, statüleri, rol ve sorumluluklara dayanan ilişkiyi tanımlamaktadır. Sabit ya da doğuştan olmamakla birlikte zaman içinde sosyal ve kültürel olarak yapılır ve bir anlam kazanır (Demez, 2005: 30). Buna göre toplumsal cinsiyet, erkek ya da kadınların doğuştan gelen fiziksel özellikleri farkı doğrultusunda değil, toplum tarafından bu farklılıklara yüklenen anlamlar aracılığıyla oluşturulmaktadır.

Kadın ve erkeğin toplum içerisinde işgal ettiği yere gönderme yapan toplumsal cinsiyet, konum ve rolleri belirleyen bir mekanizma olarak işler. Büyük ölçüde birey tarafından toplumsallaşma süreci içerisinde öğrenilerek içselleştirilen bu roller, toplumun belirlediği kurallar çerçevesinde oluşturulur. Topumlarda yaşanan her alandaki değişiklikler, toplumsal cinsiyet kavramının değişmesinde de etkili olur. Buna göre toplumsal cinsiyetin algılanışı ve sunuşu kültürel bir olgudur ve kültürden kültüre farklılık gösterir. Her toplum kendi özellikleri doğrultusunda bu kavramı oluşturur. Birey, her ne kadar uzak kalmak istese bile içinde bulunduğu toplumun değer yargılarından ve toplumun kendisi için biçtiği rollerden kurtulamaz (Demez, 2005, s.22-23).

Kadın ve erkek olmayı öğrenmekten farklı bir durumu yansıtan toplumsal cinsiyet, kültürden kültüre olduğu kadar, aynı kültür içerisinde zaman içinde de farklılık göstermektedir. Yaşanılan toplumsal yapı ve dönem, kadın ve erkeğin sosyal ilişkilerini belirler (Giddens, 2000, s.98). Yakın zamanlarda yapılan araştırmalar, kadına ve erkeğe atfedilen özelliklerin ve davranış biçimlerinin hem bir toplumdaki diğerine hem de tarihsel süreçte bir çağdan diğerine değişiklikler gösterdiğini ortaya koymuştur. Bu anlamda Freud'un yapmış olduğu *Cinsiyet Üzerine* adlı çalışma, bu alanda yapılan çalışmaların temeli sayılmaktadır. Freud, bu çalışmada cinsiyet kavramını tamamen biyolojik ve psikolojik faktörlere dayandırarak açıklamakla birlikte, kadın ve erkek cinsiyetlerinin gelişimi üzerindeki toplumsal mekanizmaları da ortaya koymaya çalışmıştır.

Cinsiyetin bebeklikten itibaren ortaya çıkış koşullarını, aşamalarıyla birlikte irdelleyen Freud'un kuramına göre kadın ve erkek cinsiyetleri, biyolojik ve psikolojik açıdan çok farklı olmakla birlikte sosyal örüntülerin biçimlendirdiği bir norm olarak da birbirlerinden farklılık göstermektedir. Freud, çok basit olan biyolojik istemlerin bile toplumsal koşullar çerçevesinde biçimlendiğini vurgulamaktadır. Örneğin, çocuk ve gençlik yıllarındaki çeşitli yasaklamaların kız ve erkek çocuklarının cinsel anlamda etken ve edilgen olmalarında belirleyici olduğunu vurgular. Ancak bu belirleme kız çocukları için daima edilgen, erkek çocukları içinse etken konumdadır. Freud'a göre bir kategori olarak kız ve erkekler, bu etken ya da edilgen olma halini zaten kendi cinsiyetlerinde barındırmaktadırlar (Freud, 1997, s.92-3). Freud'un cinsel kimlik olarak ifade edilen bu tanımlaması, bireysel ve toplumsal kimliğin sadece bir parçasını oluşturmaktadır (Yüksel, 1995, s.120).

Cinsiyet dolayısıyla edinilmiş kimlik, kişilerde içinde yaşadıkları toplumun uygun gördüğü koşullar içinde var olur. Birey, doğumu ile kazanmış olduğu cinsiyet kimliğini daha sonra toplumsal yaşantısı sonucu kazandığı özelliklerle bütünler ve böylece kadın ya da erkek oluşuyla ilgili cinsiyet yorumlamalarını, içinde yaşadığı toplumun ortak değer ve inanışları, beklentileri ile belirgin hale getirir. Fakat bu her zaman koşulsuz böyle işleyen bir mekanizma değildir, bazı durumlarda kişinin cinsiyet algılaması ile toplumsal beklentiler uyum göstermeyebilir.

Toplumsal cinsiyet kavramını sosyolojiye kazandıran Ann Oakley'e göre cinsiyet, biyolojik kadın-erkek ayrımını ifade ederken 'toplumsal cinsiyet' erkeklik ile

kadınlık arasında, buna paralel ve toplumsal bakımdan eşitsiz bir bölünmeye gönderme yapmaktadır. Fakat terimin kapsamı, ilk ortaya çıkışından beri yalnızca bireysel kimliği değil, sembolik düzeyde erkeklik ve kadınlığın kültürel idealleri; yapısal düzeyde ise kurumlar ve örgütlerdeki cinsel işbölümünü içine alacak kadar genişlemiştir (Marshall, 1999, s.98).

Giddens ve Connell gibi sosyologlar, toplumsal cinsiyetin toplum yaşantısının ilk gününden itibaren varlığını sürdürdüğünü ifade etmektedirler. Giddens, toplumsal cinsiyet kavramının toplumsal bir fenomen olarak bir süreci içerdiği görüşü üzerinde durmaktadır. Kadın ve erkekler arasındaki ayrımın tarihsel süreçler bağlamında farklılık gösterdiğini belirterek kadınlık ve erkekliğin, toplumsal örüntüler ağı ile açıklanabileceğini vurgular. Kadınların toplumsal, cinsel ve gündelik yaşamlarının erkek egemenliğine dayalı olan toplumsal normlar tarafından biçimlendirilmesi üzerinde durur ve toplumsal cinsiyeti eril ve dişil ikiliğine dayanan gündelik bir yaşam tarzı olarak ele alır (Giddens, 1994, s.164-165).

Giddens gibi Connell da toplumsal cinsiyet kavramının bir süreç olduğu ve toplumsal yapıdan kaynaklandığı görüşü üzerinde durmaktadır. Toplumsal cinsiyet olgusu hem söz konusu yapıların oluşturduğu koşullar tarafından kısıtlanması hem de bu koşullara verdiği karşılık dolayısıyla doğal bir oluşum olarak kabul edilmektedir. Bu anlayış içerisinde de toplumsal cinsiyet, bir nesne olmaktan çok bir süreç ve bu süreç içerisinde toplumsal bir fenomendir. Toplumsal bir fenomenin ortaya çıkış sürecinde ‘değişme’ yaşanmasına rağmen esas olan değişen sürekliliktir. Bu sürekliliği sağlayan ise gündelik yaşamın yapı ve örgütlenme biçimidir. Connell’a göre “değişen sürekliliğin, gündelik yaşamda toplumsal cinsiyetle ilgili en büyük vurgusu, toplumsal cinsiyetin kendisini yeniden üretim ilişkilerinde göstermesidir” (Connell, 1998, s.191-192).

Connell, toplumsal cinsiyet kavramını açıklamaya çalışırken cinsiyet teorisi sınıflamalarından yola çıkılması gerektiğini vurgulamaktadır. Cinsiyet teorisi sınıflamaları, temelde dört başlık altında toplanır:

- Dışsal Teoriler: Bu teoriye göre kadın ve erkek arasındaki farklılıkları üretim ve sınıf ilişkileri bağlamında ele almak gerekir.

- Cinsiyet Rol Teorisi: Erkekler ve kadınlar arasındaki bölünmenin, toplumsal roller arasındaki bölünme ile açıklanması mümkündür. Cinsiyet Rol Teorisi, erkeklik ve kadınlığın toplumsal olarak yapılandırılmış olduğu gerçekliği üzerinde durmaktadır (Burke, 2000, s.49).
- Kategorik Teori: Toplumsal cinsiyet tanımlamasında iktidar ve çıkar çatışmalarına ağırlık vermektedir. Bu yaklaşım, Connell'in da savunduğu ve çalışmasında kullandığı teorik çerçevedir. Buna göre kadın ve erkeği toplumsal yapı içerisinde toplumsal bir kategori olarak belirleyen unsur, her iki cinsin de değişen tarihsel süreçte birbirleri üzerinde kurdukları iktidar ilişkileri üzerinde temellenmektedir (Connell, 1998, s.70).
- Pratik Teori: Bu teoriye göre toplumsal cinsiyeti belirleyen unsur, kişisel yaşam ile toplumsal yaşamın iç içe geçmesi ile açıklanabilmektedir (Connell, 1998, s.70-71).

Toplumsal cinsiyet olgusunu açıklamak üzere Connell, Kategorik Teoriden yola çıkmaktadır. Kategorik Teoriye göre toplumsal cinsiyet, değişen süreklilik içinde toplumsal örüntüler tarafından biçimlenen bir fenomen olarak kadınlık ve erkeklik arasındaki farklılıkları, iktidar ilişkileri bağlamında açıklamaktadır.

Toplumsal cinsiyet konusuna getirilen eleştirilerden ilki, biyolojik etken ile toplumsal etken arasında kurulan “kesin” ayrıma dayanmaktadır. Bu anlayış, sosyolojinin toplumsal özneyi yalnızca toplumsal bir bilinç ve eylem üretmek amacı ile bedensiz bir şey olarak görmeye eğilimli olduğu anlayışı ile ilişkilidir. Buna göre birer sosyal kategori olarak ele alınan kadın ve erkek cinsiyetlerinin, biyolojik belirlenimlerinden uzak ve ilgisiz bir temelde toplumsal cinsiyet kavramı ile açıklanması üzerinde durulmaktadır. Toplumsal bir bilinç yaratan insan, sanki bedensiz bir özne olarak ele alınmaktadır (Marshall, 1999, s.99). Toplumsal cinsiyet konusunda yapılan bu tür eleştiriler, bu kavramın, biyoloji ve beden ilişkisini soyutlayarak bir tanımlama getirmesinden kaynaklanmaktadır.

İkinci türdeki eleştiriler ise toplumsal cinsiyet kavramının kadınlar ile erkekler arasındaki iktidarın ve tahakkümün aleyhine işleyen farklılıklarda odaklanması ile ilişkilidir. Bu çerçeveye göre kadın ve erkeğe ataerkilliğin açıklanmasına yardımcı olan önceden oluşturulmuş gruplar gözüyle bakılmaktadır. Ataerkil kavramının

kullanılmasında bir takım sorunlar vardır. Bu sorunların temelinde biyolojik bir kategoriye toplumsal bir kategori gibi değerlendirerek, “cinsiyet” ile “toplumsal cinsiyeti” temelde aynı kavramlar olarak ele alması yatmaktadır (Marshall, 1999, s.99–100). Bu anlamı ile de toplumsal cinsiyet kavramı cinsiyet sözcüğünü kullanmaktan kaçınmanın bir aracı olması dolayısıyla eleştirilmektedir.

Toplumsal cinsiyet konusunda öne sürülen eleştirilerden sonuncusu ise toplumsal cinsiyetin, cinsiyet farklılığı kavramı yerine kullanıldığı, hatta daha da öteye giderek kadın ve erkek için iktidar ilişkilerinin egemen olduğu bu işleyişte kavramın asıl rolünü kaybederek, kadınlar için eşanlam işlevi gördüğü ifade edilir. Bu yaklaşımda toplumsal cinsiyet kavramı, kadın ve erkeği, sergilenen fenomenler olarak görmesi ve bu ayırmada da yalnızca kadınları ifade etmesi dolayısıyla eleştirilmiştir (Randall v.d., 1998, s.189).

Toplumsal cinsiyet olgusu, toplumsal bir fenomen olarak değişen bir süreklilik izlemektedir. Bu anlamda da toplumsal cinsiyetin içeriğinin tarihsel süreçler bağlamında değişmesi söz konusu olmaktadır. Bu kavram ile ekonomik, politik, sosyal süreçlerin, kadınların ve erkeklerin konumunu ve bu konumun değişimi nasıl etkilediği sınırlanmaktadır (Kayasü, 1997, s.179). Bu anlamda da toplumsal cinsiyet çalışmalarında ‘kültür’, ‘kimlik’ ve ‘farklılaşma’ boyutlarının da irdelenmesi gerekmektedir.

1.1.2. Toplumsal Cinsiyet ve Cinsellik

Cinsiyet çalışmaları içerisinde cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve cinsellik kavramlarını hem birbirinden bağımsız olarak, hem de birbiriyle ilişkisel bağlamda incelemekte fayda vardır. Bununla birlikte her bir kavram, normatif ve doğallaştırılmış heteroseksüelliğin işleyişinde düzenleyici ve baskıcı bir biçimde işlev gösterdiği için bu kavramların inşa edilmiş doğası incelenmelidir. Analitik düşüncede bu terimleri ayrı ayrı ve birbiriyle ilişkili bağlamlarda ele almak önemlidir. Her bir kavram, farklı bir analitik eksen sergiliyor olsa da birbiriyle ilişkisel olduğu için birbirinden farklı olarak dikkate alınmaması gereklidir.

Toplumsal cinsiyet ve cinsellik arasındaki ilişkide Sedgwick’in de öne sürdüğü gibi (1990) toplumsal cinsiyet meseleleri belli bir seksüelliğin belirliliği aracılığıyla somutlaştırılır ve aynı zamanda da bu belirlilik karşılıklıdır; fakat yine de bu analitik

eksenleri ayrı tutmaya yönelik bir kullanım da olabilir. Bu ayrım önemlidir çünkü biyolojik cinsiyet, toplumsal cinsiyet, cinsiyet kimliği, cinsel kimlik, cinsel nesne seçimi ve cinsel pratiklerin sürekliliğine dair var olan hegemonik varsayımları karmaşıktırılmayı amaçlayan birçok teörinin toplanma noktası burasıdır (Martin, 1994, s.105).

Örneğin lezbiyen feminizmini ele aldığımızda karşımıza çıkan en önemli soru, lezbiyenler üzerindeki baskıyı kadınlar üzerindeki baskı olarak mı yoksa eşcinsel deneyimlere sahip bireyler üzerindeki baskı olarak mı ele almamız gerektiğidir. Bu gibi nedenlerle Rubin (1984), her birinin sosyal varlığını daha kesin bir biçimde yansıtmak için cinsiyet ve cinselliği analitik olarak ayırma gerekliliğini ileri sürmüştür (s.308). Bu nedenle ilk olarak buradaki amaç, cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve cinsellik üzerine olan teorik açıklamaları ve belirli eğilimler, kimlikler, yaşam tarzlarını ikili karşıtlıklar aracılığıyla (eril/dişil, erkeksi/kadınsı, heteroseksüel/homoseksüel) açıklamaya çalışan ilişkisel kavramları incelemektir.

Butler'a göre (1990) toplumsal cinsiyet, tekrarlanan eylemlerin edimsel (performatif) etkisidir. Sabit bir düzenleyici çerçeve aracılığıyla ve bunun içinde tekrarlanan eylemler, varoluşun doğallığını ve somut görünümünü üretmek için zaman içinde kemikleşmekte ve toplumsal cinsiyetin doğuştan ve sabit olduğu sanısını yaratmaktadır (s.33). Bu nedenle Butler'a göre toplumsal cinsiyet, heteroseksüelliğin bozulmamış kalması için kullanılan bir araçtır.

Toplumsal cinsiyetin siyasi olduğu kadar kültürel olarak inşa edildiğini varsaydığımızda toplumsal cinsiyetin inşa edilmiş doğası, cinsiyetten bağımsız olarak kuramsallaştırılmaktadır, böylece Butler'ın da ileri sürdüğü gibi toplumsal cinsiyet, cinsiyetten önce de varolan bir şeymiş gibi görünür. İkili bir toplumsal cinsiyet sistemini varsaymak, toplumsal cinsiyet ile cinsiyet arasında bir yanılısama ilişkisi olduğu, toplumsal cinsiyetin cinsiyeti aynaladığı ya da cinsiyet tarafından başka şekillerde kısıtlandığı inancını korumaktadır. Oysa toplumsal cinsiyetin inşa edilmişliğini cinsiyetten tümüyle bağımsız bir şey olarak kuramsallaştırdığımızda toplumsal cinsiyetin kendisi amfibik (yüzergezer) bir inşa haline gelmektedir; böylece erkek ve eril, erkek bedeni imlediği gibi pekala dişil bedeni de imleyebilir, kadın ve dişil de dişil bedeni imlediği gibi kolaylıkla erkek bedeni imleyebilir (Butler, 1999, s.51).

Böyle bir durumda, yani cinsiyetin kendisi toplumsal cinsiyetli bir kategoriye eğer, toplumsal cinsiyeti cinsiyetin kültürel karşılığı olarak tanımlamak anlamsız olur. Toplumsal cinsiyet, verili bir cinsiyet üzerine kültürün anlam işlemesi olarak anlaşılmalıdır. Toplumsal cinsiyet, aynı zamanda cinsiyetleri tesis eden üretim mekanizmasının ta kendisini belirtir. Toplumsal cinsiyetin kültürle olan ilişkisi neyse cinsiyetin de doğayla olan ilişkisinin o olduğu söylenemez. Toplumsal cinsiyet, ‘cinsiyetli doğa’nın ya da ‘doğal bir cinsiyet’in üretilmesinde ve bunların ‘söylemsellik öncesi’, kültür öncesi bir şeymiş gibi, siyasi olarak tarafsızken kültürün gelip üzerinde etki ettiği bir yüzeymiş gibi tesis edilmesinde kullanılan söylemsel/kültürel bir araçtır (Butler, 1999, s.52).

Bununla birlikte toplumsal cinsiyet, belirli dışlamalar yoluyla işlev göstermektedir. Özne, belirli bir cinse ait farzedilir ve heteroseksüel zorunluluk, cinsiyetlendirilmiş kimliklerin belirli türlerini desteklerken diğerlerini yasaklamaktadır. Böylece bir erkek ya da kadın olmak, bazı kimlik parçacıklarını uyarlamayı gerektirir. Cinsiyet normları, kadınlık ve erkeklığe dair belirli idealleri somutlaştırmayı içerir ve bunlar, heteroseksüelliğin idealleştirilmesi ile yakından ilişkilidir. Cinsiyet kimliğinin bu görünümü, belirli tür kimliklerin var olamayacağı anlamına gelmektedir. Burada önemli olan cinsiyet ve cinsellik arasındaki ilişkinin kimliklenme ve arzu vasıtasıyla müzakere ediliyor olmasıdır. Heteroseksüel mantık düzeninde kimliklenme ve arzu, karşılıklı bir biçimde belirli bir cinse özgü ve ona karşı olarak kurulmalıdır. Böylesi ikili bir sistem içinde erkeksi kavramı kadınsıdan farklılaştırılmış, böylece her iki kavram da sağlaştırılarak cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve arzunun içsel uyumu, heteroseksüel arzu pratikleri vasıtasıyla pekiştirilmiştir. Butler (1995) bunu ‘edimsellik’ olarak tanımlar ve söz konusu durum, normların düzenlenmiş ve mecbur bırakılmış tekrarıdır. Mecbur bırakmak ise çoğunlukla yasaklama ya da tabu gibi zorlama biçimleri aracılığıyla gerçekleştirilmektedir (s. 95).

Foucault’nun da ‘düzenleyici ilke’ olarak belirttiği gibi ‘cinsellik’, başlangıçtan bu yana normatiftir. Bununla ileri sürülen cinselliğin yalnızca bir norm biçiminde işlev göstermesi değil, aynı zamanda yönetilecek bedenleri üreten düzenleyici pratiğin bir parçası olmasıdır. Butler’a göre (1995) ‘cinsellik’, tarihsel süreç içinde somutlaştırılan ideal bir inşadır. Bunun anlamı, cinselliğin ‘heteroseksüel zorunluluk’ uğruna cinsel farklılığı ve bedensel cinselliği cisimleştirme aracılığıyla işlev gösterdiğidir. Bu

bağlamda cinselliğin kendisi de cinsiyetlendirilmiş bir kategoridir ve Butler'a göre özne, 'yalnızca cinsiyet ilişkilerinin matrisi olarak ve bunun içinde ortaya çıkmaktadır' (s. 7).

Foucault, sosyal bir yapılanma olduğu kabul edilen cinsel kimliği ve cinsiyet kimliğini, bireyin tarihsel inşası çerçevesinde ele almıştır. Cinselliğin sosyo-politik bir rejim içinde bir tavır, bir aktivite, insan yaşamının bir alanından bir kimliğe dönüştüğünü iddia eder (Martin, 1995, s.263). İlerleyen bölümlerde detaylı bir biçimde aktarılacak olan Foucault'nun iktidar çözümlemesinde de gösterileceği gibi cinsellik, iktidarın dışında değil, merkezinde ve iktidarın aracı olarak oluşturulmuştur. İktidar, cinsellik söylemlerini yayar, kışkırtır ve günümüzde insanların her şeyden çok cinsellikle ilgili konuşmasını sağlar. Cinsellikle ilgili söylemler, cinselliğin hem tehlikeli hem de çok önemli ve bireyin kimliğini belirleyen bir olgumuşçasına algılanmasına yol açar (Foucault, 2003, s.32-3).

Toplumsal cinsiyetin kurgulanışı, cinsellik söyleminin bedenlere nüfuz etmesiyle gerçekleşir (Martin, 1995, s.263) ve bireyin çoğu zaman benliğine rağmen taşıdığı kimliklerden biri haline gelir. Toplumsal cinsiyet, bilgi, söylem ve disiplin üçlemesinin oluşturduğu bir iktidar alanıdır¹ ve kimliğimizin rastgele belirlenmiş bir özelliği olmaktan ziyade tarihsel bir biçimlenmedir (McCallum, 1996, s.79). Buna göre cinsellik, sosyal olarak kurgulanmış bir yapı olarak karşımıza çıkar. Cinsiyetin kurgulanması ile cinsiyet, iktidarın işlemesine yardım etmek üzere kontrol edilecek ve üzerinde çalışılacak bir objeye dönüşmüştür (Butler, 1996, s.60). Objeleştirilen cinsiyet ve cinsellik söylemi, bilimsel bir bilgiye dönüştürülerek kimliklerimizin ayrılmaz bir parçası haline getirilmiştir (Butler, 1996, s.67).

Cinsellik söylemi çerçevesinde cinsiyet, kadın veya erkek kimliğimizi oluşturur, kimliklerin düzenini ve birliğini sağlar. Cinsel eğilimlerimiz de normalleştirici değerlendirmelere tabi tutulmamıza yarar. Bu bağlamda cinsellik, aile yaşamına müdahale etmek, normal/sapkın ayrımını belirlemek için sosyal bir kontrol aracı olarak kullanılmaktadır (Sawicki, 1988). Cinselliğin normalleştirici değerlendirmeleri, bireyin ruhsal dünyasını şekillendirmesi için ona sunulmakta ve birey, kendini bu değerlendirmeleri içselleştirerek oluşturmaktadır. Böylelikle akıl sağlığı yerinde olan

¹ İlerleyen bölümlerde Foucault'nun iktidar analizi ve iktidarın araçları olarak bilgi, söylem ve disiplin üçlemesi, daha detaylı bir biçimde aktarılacaktır.

birey, anormal davranışlarda bulunanlara karşı hiyerarşik bir duruş belirleyerek iktidarın işleyişine katılır ve normal bir insan olarak anormalleri eğitmeye girişir. Bu zincirsel işleyiş, iktidarın işleyişinin yalnızca bir yönüdür ve bu sayede normal kadın ve erkek kimlikleri içselleştirilip öznel kimliğimiz haline gelmektedir. Bu süreç, kimliğimizi evrensel bir kuram gibi algılama sürecidir. Başka bir deyişle iktidar, üretici özelliği ile bizi modern cinsel deneyimin öznesi olarak kurmaktadır (Sawicki, 1988).

1.2. Kadınlık – Erkeklik Öznellikleri

Modern cinsiyet rejimleri, yukarıda da belirtildiği gibi cinslerin ikili karşıtlığına (dikotomik) ve bunların aralarındaki hiyerarşik düzene dayalı kadınlık-erkeklik tanımlarına dayanır. Bu zihniyetin kapitalist sömürge düzeninin dünya çapındaki gelişimine paralel olarak ortaya çıktığı ve bunun Batı modernliğinin temel bir özelliği olduğu iddia edilmektedir. Modern cinsiyet rejimleri, bu ikili karşıtlık kurma mantığının yanı sıra insan davranışlarının ve *toplumsal olanın cinsiyetlendirilmesi* yoluyla işler. Cinsiyetin tek tek insanların özelliklerinden toplumsal anlamlar sistemine aktarılması ve cinsiyet özelliklerinin karşıtlıklar/zıtlıklar olarak işleyen “doğal bir düzen” olarak tanımlanması bu cinsiyetlendirme mekanizmasının temelidir (Bourdieu, 1998’den aktaran Sancar, 2009, s.49)

İkinci Cins içinde Simone de Beauvoir, derin bir biçimde kökleşmiş, varoluşçu felsefe için önemli olan ‘Özne’ ve ‘Öteki’ dikotomisini eleştirel bir biçimde ele almıştır. Buradan yola çıkarak felsefi, sosyolojik ve psikolojik Öteki’nin gerçekte kadın olduğunu ileri sürer. Bağımlı ve pasif kılma ile olduğu kadar sabit, sistematik ve çeşitli susturulmalar aracılığıyla da ‘Öteki’ kadınsılaştırılmaktadır ve öznel bilinçlerde kadın, ikinci konuma yerleştirilmektedir. Buna göre Beauvoir, kadını öznellikten yoksun bırakılmış biçimde ele alır ve düşüncelerini, bilinen “Bir insan kadın doğmaz, kadın olur” sözüyle de destekler (Beauvoir, 1970, s.249).

Türkiye’de yaygın durumdaki egemen söylemlere göre kadınlar, çocuklar, yaşlılar ya da engelli vatandaşlar gibi diğer problematik alanlarla birlikte siyasetin bir nesnesi haline getirilmektedir (Sancar, 1998). Sancar’a göre kadınsı olan öznenin pasifleştirilmesi, sosyal yaşamda eril öznenin hükmedici karakterini normalleştirmektedir. Böylesi bir düzenlemede karar verme hakkı, erkek, yetişkin, orta yaşta, engelli olmayan ve dolayısıyla problematik olmayan gruba verilmektedir. Buna

göre pasif ve güçsüz kadının karşısında aktif durumdaki erkek, siyasetin kurucusudur. Dişi öznenin bu eksik ve problematik tanımıyla birlikte kadının siyasi katılımı, şüpheli ve marjinal bir biçim almaktadır (Sancar, 1998, s.536).

Erkeklik öznelliğine baktığımızda ise erkeklik, bir insanı ‘erkek’ yapan ve kadını ya da çocuksu olmaktan ayrılan bir özellik ya da davranış biçimi ayrımı gözetilen işaretler ve semboller bütünüdür. ‘Erkek cins’ini ifade etmekten çok ‘erkek’ olmaya ait bir durumdur, çünkü her ne kadar erkek bedeninin biyolojik özellikleri sosyal değerler biçiminde görülebilirse de biyolojik gerçeklerden çok sosyal yapılara aittir. Her ne kadar bir davranış biçimi, bir giyim tarzı ya da herhangi bir eşya eril olarak açıklanabilse de erkeklik, zorunlu bir biçimde erkeklerle ya da eril cinsellikle ilgili değildir. Bu tasarımlar, tarzlar ve davranışların hepsi ‘güç’, ‘hız’, ‘süreklilik’ gibi ortak vasıflara bağlıdır, diğerleri ise egemenlik ve iktidar mefhumları etrafında temellenmektedir.

Bu bağlamda doğrudan erkekliği ele alan, toplumsal cinsiyet kuramı, cinsiyet rolü kuramı, öğrenme kuramı, Freud ve Lacan’cı psikanaliz gibi farklı kuramsal bakış açıları mevcuttur. Kültürel alanda erkekliği egemenlik ve iktidara bağlayan ‘ilişkilendirme’, erkekleri iktidar araçları ve imgeleri ile birbirine bağlamaktadır (Cornwall ve Lindisfarne, 1994, s.21). Cornwall ve Lindisfarne (1994), bu süreci anlatmak için Temel Reis’in ıspanağı ve ‘bir erkek atından üstündür, atı olmayan bir erkek ise erkekten sayılmaz’ anlayışını yansıtan Texas bilgeliği gibi çeşitli örnekler sunmaktadır (s.12). Bu süreç, yalnızca Batı kültürlerine ait değildir, Türkiye’de bir erkeğin sahip olması gerekenleri ifade eden bir deyim olarak ‘at, avrat, silah’ söylemini de bu örnekler içine ekleyebiliriz. Bu inceleme, erkekliğin doğasına önemli bir açılım sunmaktadır. Bu yolla erkeklik, zorunlu bir biçimde ‘ölçülebilen, sahip olunan ya da kaybedilen bir nitelik ya da meta’ haline gelmektedir.

Batı düşüncesinde erkeklik normları, bir tarafın diğerinin üzerinde olduğu ikili yapılara dayanarak oluşturulur. Akıl ve duygu, kültür ve doğa, evrensel ve yerel, akıl ve beden vb. ayrımlar, cinsiyet kimliklerinin inşasına sıkı sıkıya bağlıdır. Bununla birlikte öznellikler içinde erkeklerin kendilerini nasıl ilk kategoriye bağlı olarak inşa ettikleri hala belirgin değildir. Smith’e göre erkekler, erkek olmayı anladıkları ya da kuralları uyguladıkları bir ilerleme süreci içinde öğrenmezler.

Kültürümüzdeki en önemli özelliklerden biri erkeklerin erkek olmayı öğrenmemesi ya da erkekliklerini kültür içinde geliştirmemeleridir; onlar yalnızca erkektir ve erkeklik orda var olan bir şeydir. Birileri buna sahiptir, ötekiler değildir. İnsanların erkek olmasının ya da erkek haline gelmesinin genel bir kabulü yoktur. Herhangi birinin erkekliğini ya da bir erkek olarak kimliğini geliştirme düzeyiyle ilgili konuşmanın genel bir yolu yoktur. Bunun yerine var olan, sürekli bir biçimde yetersizlik duygusunun tehdididir (Smith, 1996, s.38).

Özetle açıklamak gerekirse erkeklik, pozitif açıklamalardan ziyade negatif olanlar üzerine kuruludur. Daha doğrusu negatif tanımlamalar, kadınlık ve kadınlıkla ilişkilendirilen tüm kategoriler aracılığıyla oluşturulmaktadır ve pratiksel olarak erkek çocuklar, ‘kız gibi’ olmamaları yönünde disipline edilirler. Erkekler, kadın kimliği ile eşleştirilen her şeyden kaçmalıdır. Zayıf, bağımlı ve kolektif dışı figürünün zıttı olarak erkek, güçlü, bağımsız, bireysel ve rekabetçi olmalıdır. Kadınsılaştırılma süreci bir erkek için korkunç bir tehdittir. Erkekler arasındaki sosyal ilişkiler içinde ‘homofobi’ biçiminde ortaya çıkan bu tehdit, sürekli bir biçimde kadınlığı değersizleştirmekte ve erkekleri, erkekliklerini sürekli biçimde sunmaya yöneltmektedir (Hopkins, 1992).

1.3.Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları

1930’lu yıllarda toplumsal cinsiyet kimliğinin ortaya çıkmasında belki de en etkili olan ve en çok tartışılan kuram, Sigmund Freud’un kuramıdır. Temsilcisi olduğu Psikanalitik kurama göre çocuklar, birtakım psikoseksüel dönemlerden geçerek kişilikleri şekillenir ve cinsel gelişimde bu sürecin temelini oluşturur. Beş ayrı psikoseksüel dönem içerisinde fallik dönem olarak adlandırılan süreçte erkeklerde yaşanan “oedipus kompleksi” önemlidir. Bu dönemde erkek çocuğun cinsel ilgi ve dürtüleri annesine yönelmektedir ve bu kompleks, iğdiş edilme korkusu ile sona erer. Kızlarda ise bunun tam karşıtı bir durum söz konusudur. İğdiş edilme kompleksinin bir sonucu olarak elektra kompleksi gelişir. Buna göre kız çocuğu, penise sahip olmadığı için esasen hadımdır ve bunun düş kırıklığını yaşar. Erkek ve kız çocuklarda sevgi objesi olan anne, erkek çocuklar için oedipal dönemde de yerini korur. Dönemin sonuna doğru kız ve erkek çocuklar, aynı cinsten ebeveynlerle özdeşim kurarak, kadınsı ve erkeksi davranış özellikleri kazanmaya başlarlar (Onur, 1997, s.179-80). Buna göre anne ve baba, kız çocuk ile erkek çocuk gibi sosyal ilişkilerde erkeklik ve kadınlık öznellikleri, toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında ifade edilebilmektedir.

1930'ların ikinci yarısında dişi ve erkek davranışları üzerine yoğunlaşan Ralph Linton, rol teriminin önemi üzerinde durarak kültürün üyelerine sunduğu rollerin çeşitliliğini vurgulamaktadır. Bu dönemde yapılan araştırmalar, işbölümü ve cinsiyet olguları arasındaki ilişkilerin doğasını keşfetme çabası içine girmiştir ve bu araştırmalardan elde edilen sonuçlar, Ethnographical Atlas'ta yayınlanmaya başlamıştır. Bu araştırmalar, her toplumda cinsiyete dayalı rol ve statülerin bulunduğunu, hatta bu rollerin toplumdan topluma değişiklikler gösterebildiği gibi aynı toplumda yer alan farklı sosyal kesimlerde bile birbirine benzemeyebileceğini göstermektedir. Belirli görevleri, belirli cinsiyetlere ait kılmanın evrensel biçimlerini bulma çabası, böylelikle geçerliliği olmayan sonuçlara yol açmıştır.

Yüzyılın ortalarına doğru kadın faaliyetlerine olan ilgi, giderek artış göstermiştir ve bu dönemde de toplumsal cinsiyet, modernleşme süreci bağlamında ele alınarak gündemdedir. 16. ve 17. yüzyıllarda önce Avrupa'da başlayan ve daha sonra bütün dünyayı etkileyen bir toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimi olan modernleşme (Giddens, 1994, s.11), Batı'da bilimsel alanda ampirizm ve pozitivism, ekonomik alanda kapitalizm, endüstrileşme ve teknolojinin gelişmesi, siyasal alanda demokrasi ve milliyet bilincinin yükseltilmesi, sosyal alanda ise hümanizm, bireycilik ve laikliğin yer aldığı köklü bir değişim sürecini ifade etmektedir.

Modernleşme ile birlikte kadının hem kamusal hem de özel alandaki yeri ve etkinliğinde bazı değişimler yaşanmış, ancak kadın-erkek ilişkilerinin dayandığı ataerkil sistem ortadan kalkmamış, sadece çağa uydurularak modern bir biçimde yeniden inşa edilmiştir. Erkek egemenliği kişisel alandan kamusal alana, bürokratik bir görünüme kaymış, kamusal bir kılıfa kavuşmuştur (Ehrenreich, 1995, s.289). Kadın üzerindeki cinsel kontrol, özel alanda babanın ya da kocanın tekelindeyken modernleşme süreci sonunda kadının kamusal alanda da ortaya çıkmasıyla birlikte kontrol, kamusal otoritelere, yani geniş alanlara geçmiştir (Walby, 1990, s.179). Kamusal ataerkillik, kadını dışlayarak değil, içererek varlık bulmuştur. Kadın bedeni ise saklanarak değil, aşırı şekilde açılarak sömürülmüş ve modern zamana ait iktidar formu, bedeninin aşırı görünürlük kazanarak meta haline gelmesine neden olmuştur (Foucault, 2003, s.28). Bu süreçte kadın, hem siyasal alanda hem de ekonomik alanda önemli bir araç olarak yeniden keşfedilmiştir. Söz konusu durum, kadınlar açısından daha önce yaşanan ataerkil eşitsizliğin ve sömürünün farklı bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır. Böylece modernleşme ile kadınların hak ettikleri toplumsal konuma geldiklerini söylemek

mümkün değildir. Modernleşme süreci içinde geleneksel kadından daha farklı bir sömürü süreci deneyimleyen modern kadın, eril ayrıcalığın sürekli olarak yeniden inşa edildiği bir ikincilleştirme yaşamaktadır (Cornell, 1997, s.215).

Modernleşme süreci, zaman içerisinde aile yapısında da dönüşümlere sebep olmuştur ve buna göre aileler, giderek çekirdek yapıya ulaşmıştır. Bunun bir yansıması olarak, ailede var olan cinsiyete dayalı ilişki biçimlerinin, toplumsal ve kültürel ortamda yeniden üretimi sağlanmıştır. Yine aynı yıllarda ortaya çıkan Talcott Parsons'un aile analizi, muhafazakar bir toplumsal cinsiyet sosyolojisinin temellerini atmıştır. Bu sosyolojinin temaları, çekirdek ailenin gerekliliği, cinsiyet rollerine kişisel uyum güçlüğü ve aileyi en iyi durumda tutmaya yönelik müdahale teknikleriydi. Aile ve cinsiyet rolünün bir bütün olarak ele alınmasıyla birlikte sürdürülen araştırmaların çoğunun merkezinde kadınlar yer almaktadır (Connell, 1998, s.58).

1960'ların sonunda yeni feminizm ortaya çıkana kadar toplumsal cinsiyete yönelik kapsamlı bir ilgi uyanmamış, ilginin uyanmasından sonra ise görüşlerin temelini Simone de Baeuvior'ın kadınlara hükmedilmesi sentezi oluşturmuştur. Beauvoir'e göre aşkın projelerdeki erkek tarzının övülmesi sorgulanmalıdır. Bu tarzın genellikle kadınlara ve doğaya hükmedilmesini içerdiğini kabul eder (Connell, 1998, s.59). Kadınların özgürleşmesi ve değişimleri gerektiği, ikinci cins olarak mevcut konumlarındaki değişimlerin gerek kamusal gerekse de özel alanda görünürlük sağlayarak mevcut durumların kadınların lehine dönüştürülebileceği, böylece feminist araştırmaların merkezinde yer almaya başlamış bulunmaktadır.

Feminist yazarlar, 1980'lerden bu yana ataerkillik altında kadınların bağımlı konumlara yerleştirilmesine yönelik ifadelerde bulunmuşlardır. Bugün sosyal bilimlerin farklı alanlarından ya da ya da benzer alanlardan (erkeklik çalışmaları) düşünürler, her ne kadar farklı deneyimler yoluyla olsa da erkeklerin de ataerkillikten olumsuz yönde etkilendiklerini ileri sürmektedir. Artık erkekler de ataerkillikten kendilerine düşen olumsuz payı dile getirmekte ve "Erkeklik, en çok erkeği ezer!" yönünde açıklamalarda bulunmaktadır (Atay, 2004).

İlerleyen bölümde Erkeklik Çalışmaları'nın gelişimini sağlayan feminist düşün alanı genel bir özet biçiminde aktarılacaktır. Buradaki esas amaç erkekliğin sosyal bilimlerde içerisinde toplumsal bir kurgu olarak incelenmesi sonucunun ardında yatan,

feminist düşünürlerin bilimsel alana kattıkları perspektif ve düşünce yapılarının açıklanmasıdır. Çalışmanın esas olarak alanı içine girdiği Erkeklik Çalışmaları'na ise yine bu bölüm içerisinde ayrıntılı bir biçimde yer verilerek devam edilecektir.

1.3.1. Feminizm (Kadın Çalışmaları)

Toplumsal cinsiyetin kimlikleri belirlediği toplumsal gerçeklik üzerine bir hareket olarak başlayan feminizm, yerleşik olan tüm tutum ve kalıplara karşı bir meydan okuma biçiminde ortaya çıkmıştır. Farklı yer ve zamana göre değişim göstermekle birlikte kadın-erkek ikili yapısında erkeğin lehine yapılandırılmış olan ataerkil düzene eleştiri niteliğindedir.

Kadın sorunu, içinde birçok ögeyi barındıran ekonomik, politik, psikolojik ve sosyolojik yönleriyle karmaşık bir olgudur. Feminizmi genel olarak kadın-erkek ayrımcılığına her anlamda net bir biçimde karşı çıkan, cinsler arasında siyasal, ekonomik ve toplumsal eşitliği savunan özgürlükçü bir görüş olarak tanımlamak mümkündür (İmançer, 2002, s.151). Cinsiyetçi sömürü ve baskıyı sona erdirmeye çalışan bir hareket olarak ortaya çıkan feminizmde esas sorun, erkek düşmanlığı değil, tamamen cinsiyetçiliktir (Hooks, 2000, s.II).

Feminist hareket, tarihsel açıdan ele alınırsa I. Dünya Savaşı öncesi ve 1968 sonrasında olmak üzere iki döneme ayrılmaktadır. Bu hareket, birçok kadını bir araya getirmiş, en önemlisi kadın-erkek eşitsizliğine karşı bir şeyler yapılması gerektiğini bu konuda ilgisiz birçok kadının fark etmesini sağlamıştır. 1968 sonrası daha geniş bir kitleye yayılma eğilimi gösteren feminizm, günümüzde ise değişik ülkelerdeki çeşitli kadın grupları tarafından destek görmektedir (İmançer, 2002, s.152).

Zaman içerisinde ortaya çıkan feminist gelenekler, var olan düzene alternatif olarak amaçladıkları toplumsal düzen bağlamında farklılıklar gösterse de bütün bu geleneklerin bulunduğu ortak nokta, kadının erkeğin karşısında bağımlı konumlara yerleştirilmesinin sorgulanmasıdır. Feminist gelenekler, genel olarak liberal, kültürel, radikal ve sosyalist feminist bakış açıları etrafında şekillenir.

1.3.1.1. Liberal Feminizm

Feminist hareketin ilk dalgası, liberalizmin fikir ve değerlerinden büyük ölçüde etkilenmiştir. Mary Wollstonecraft, *Vindication of The Rights of Women* (Kadın Hakları Savunusu) içinde kadının eğitim hakkına sahip olması ve kendi hakları dahilinde rasyonel yaratıklar olarak görülmesi durumunda cinsiyet ayrımının sosyal ve siyasi alanda önemsiz olacağını iddia etmiştir (Heywood, 2007, s.303). Nitekim bu söylemlerin etkisiyle kadının seçme hakkı elde edildikten sonra feminist hareket, durgunlaşma ve zayıflama dönemine girmiştir.

Liberal feminizmin felsefi temeli, bireycilik ilkesine dayanmaktadır. Buna göre cinsiyet, ırk, renk, inanç ya da dinine bakılmaksızın tüm bireyler eşit muamele hakkına sahiplerdir. Liberal feministler, bu inancı eşit haklar talebi olarak ifade eder. Özünde reformist olan liberal feminizm, ataerkilliği yıkmayı amaçlamak yerine kadın-erkek arasındaki rekabeti eşitlemek için kamusal hayata eşit haklar yerleştirmeye çalışır. Eğitim, seçme, kariyer yapma hakları, bu bağlamda ileri sürülen haklardır (Heywood, 2007, s.305). Talep ettikleri eşitliği üç noktada belirlemek mümkündür: çalışma yaşamında eşitlik, aile yaşamında eşitlik ve sosyal hayatta eşitlik. Liberal feministler için özgürlüklerin kapısını açan eşitliği büyük oranda sağlayan kadının kamusal yaşama katılımıdır. Böylelikle ekonomik bağımsızlığa sahip olmak, geleceği hakkında söz sahibi olmak, kadını erkeğe bağlı olmaktan kurtaracak ve kendi hayatını belirleme noktasında bir güç elde etmiş olacaktır (Çaha, 1996, s.149).

Liberal feministler, cinsiyet rolü teorik yaklaşımını benimsemektedir. Betty Friedan'a göre reform için gereken şey, kadınların kimliğine ve rol beklentilerine ilişkin bir değişimdir. Kadınlardan toplumsal rol ve kimlik olarak gelenekselin dışında şeyler beklendiğinde sorun çözülecek ve bu değişiklik, hem kadın ve erkeklerin, hem de toplumun yararına olacaktır (Şişman, 2003, s.82).

Aydınlanmacı liberal feministler tarafından paylaşılan temel düşünceler şunlardır:

- Akla inanç: Wollstonecraft gibi bazı düşünörlere göre Akıl ve Tanrı neredeyse eşanlamlıdır. Birey, akılı içinde tanrısal bir kıvılcım barındırır; bu, kişinin vicdanıdır. Frances Wright ve Sarah Grimkie gibi feministler, gerçeğin

en güvenilir kaynağının herhangi bir yerleşik kurum ve gelenek değil, bireysel vicdan olduğunun göz önünde tutulması gerektiğini belirtirler.

- Kadın ve erkeğin ruhları ile akılcı yeteneklerinin aynı olduğu inancı: bu anlayışa göre kadın ve erkek, ontolojik olarak birbirinden farklı ya da benzemez değildir.
- Toplumsal değişme ve toplumun dönüşüne etki etmenin en iyi yolunun eğitim – bilhassa eleştirel düşünmeye yönelik eğitilmek – olduğu inancı.
- Bireyin diğer bireylerden ayrı olarak gerçeği arayan, akılcı ve bağımsız bir aktör olarak hareket eden ve haysiyeti bağımsızlığına bağlı olan yalnız bir varlık olduğu görüşü.
- Sonuç olarak, aydınlanma kuramcıları, doğal haklar doktrinine bağlı kalmışlardır. Önemli birçok kuramcı, kendisini siyasi haklarla ilgili taleplerle sınırlandırmamakla birlikte 19. yüzyıl kadın hareketi, esas olarak bu talepler ve özellikle oy verme hakkı talebi üzerine oturmuştur (Donovan, 2001, s.27-8).

Liberal feminizm, toplumda kadınların eşit olmayan konumunu tanımlamada önemli bir etkiye sahipse de problemi araştırmada önemli ölçüde yetersiz kalmıştır. Eril tahakküm sistemini incelemek yerine liberal feministlerin düşünceleri, liberal akımın dışında olanların eleştirdiği gibi orta sınıf kadınların istekleri üzerine odaklanmıştır: burjuva kesime ait kadınlar, isteklerini yüksek eğitim hakkı, ev dışında çalışma ve evliliği eşitlikçi bir biçimde paylaşma olarak tasarlamıştır. Kadınları toplumsal alandaki bireysel haklarından alıkoyan problemler olmasına rağmen ‘bireysel haklar’ nosyonu, sorguya açık bir biçimde varlığını sürdürmüştür. Bu anlamda liberal feministler, problemi eril merkezli liberal düşünce ya da bu düşüncenin aktörleri değil de erkek ve kadın arasında eşitliğin olmaması biçiminde ifade etmeleri yönünde eleştiriye açık kalmışlardır (Clatterbough, 1990, s.38).

1.3.1.2. Kültürel Feminizm

Kültürel feminizm, Aydınlanmacı liberal teorinin akılcı ve yasal anlamda getirdiği yeniliklerin ötesine giden düşünceler bütünü olarak gruplanabilir. Bu görüşlere sahip olan feministler, siyasal değişime odaklanmaktansa daha geniş bir kültürel dönüşümü amaçlarlar. Eleştirel düşünme ve kendini geliştirmenin önemini kabul ederler fakat daha çok hayatın akıldışı, sezgisel ve genellikle kolektif yönü üzerinde dururlar.

Kadınlarla erkekler arasındaki benzerlikleri vurgulamak yerine genellikle kadınlık niteliklerinin kişisel kuvvet, gurur ve kamusal yenilenme kaynağı olarak kabul edilen farklılıklarını belirtirler. Bu feministler, liberal kuramcılardan kalan, fazla zarar görmemiş olan kurumlara – din, evlilik ve yuva – alternatifler düşünmektedirler (Donovan, 2001, s.69-70).

Kültürel feminist kuramcılarına göre aile ilişkilerine ilişkin konular, erkek bakış açısıyla düzenlenmiştir. Kadınlar, erkek himayesinde oldukları için insanca gelişmeleri engellenmiştir. Bu duruma son vermek için ev hayatında radikal değişikliklere gereksinim vardır. Ataerkil bakış açısının baskıcı, yıkıcı ve savaççı değerleri yerine kadınların olumlu, daha sezgisel bakış açıları, yönetimin kamusal gücüne ve dine katılmalıdır. Kültürel feminist kuramcılar, babaların ev hayatına katılımı ile özel alanın zenginleşeceğine ve kamusal alanın annelerin varlığı ile yükseleceğini öne sürmektedir (İmançer, 2002, s.154-5).

Kültürel feminist teorinin altında anaerkil toplum bakışı yatmaktadır: temelde dişil etki ve değerler aracılığıyla yönlendirilen kadın toplum görüşü. Barışseverlik, işbirliği, farklılıkların şiddet içermeyen bir aradılığı ve kamusal hayatın uyumlu bir şekilde düzenlenmesi bunlara dahildir (Donovan, 2001, s.70).

Kültürel feministler, kadınların geleneksel alanının, kamusal dünyayı yöneten yıkıcı eril ideolojileri değiştirmek için insani dünya bakışının ifade edilmesine temel sağladığına inanmaktadır. Ancak çağdaş feministler, kadınlarla erkekler arasındaki farklılıkların çoğunlukla biyolojik olduğuna inanmadıkları için bu dönüşümün kendiliğinden gerçekleşmeyeceğini ileri sürmektedir.

Çağdaş kültürel feministler, kadınların siyasi değer sisteminin geleneksel kadın kültüründen türediğini ve buradan da kamusal alana yayıldığını belirtmekte, sonuçta devrimin ideolojileri dönüştürme meselesi olduğunu varsayarak “doğa mı, yetiştirme mi?” sorusunu bir yana bırakıp, tüm insanların eğitilebilir olduğunu kabul etmektedir. (Donovan, 2001, s.126).

1.3.1.3. Sosyalist/Marksist Feminizm

Liberal feministlerin aksine marksist feministler, sadece eşit yasal haklar veya eşit fırsatlar elde ederek kadınların siyasal, yasal veya sosyal dezavantajlarının ortadan

kaldırılabilmesine inanmazlar. Marksist feministler, cinsiyetler arasındaki ilişkinin kapitalizmle ilgili olan sosyal ve ekonomik yapının kendisinden kaynaklandığını ileri sürerler.

Feminist teorinin gelişmesinde Marks ve Engels'in görüşleri önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle kadınların bilinçlerinin yükseltilmesinde Marksist tarihsel materyalist görüşlerin etkisi tartışmasız kabul görmektedir. Bu görüş, kültür ve toplumun köklerinin, maddi ve ekonomik koşullarda yattığını savunan maddeci determinizm düşüncesine dayanmaktadır (İmançer, 2002, s.155).

Marksist feministlerin temel argümanları, üretim ve yeniden üretim süreçlerine endeksli olarak ortaya çıkan özel/kamusal alan ayrımı etrafında gelişmektedir. Buna göre kadının ikincil konumunun arkasında yatan en önemli faktör, ekonomik modelin tarihsel boyutu, yani kapitalizmdir. Kapitalizm, erkeği tarihsel olarak kamusal alana, kadını ise özel alana yerleştirmiştir. Çocuk doğurma ve bakma, çocukların sosyalizasyonu, ev işleri, neslin devamı, erkeğin ihtiyaçlarını tatmin ve psikolojik gerilimlerini giderme görevleri, kapitalist sistem içinde kadına yüklenmiştir. Diğer yandan çalışma alanını evden ayırarak erkeğe tahsis etmiştir (Çaha, 1996, s.165-6).

Engels, *The Origins of the Family, Private Property and the State* (Aile, Özel Mülkiyet ve Devletin Kökeni) adlı eserinde kapitalizmin, dünyada kadın cinsiyetinin tarihi yenilgisini beraberinde getirdiğini ileri sürmektedir. Kadın baskısı, baskıcı ve ataerkil aile içinde başlar. Dolayısıyla sosyalist bir toplumda evlilik feshedilebilir olmalıdır ve özel mülkiyet ortadan kalkınca da ataerkil yapılar kendiliğinden kaybolacaktır. Marksist feministlere göre kadınların ev işleri ve annelik gibi evsel alanla sınırlandırılması, kapitalizmin çıkarlarına hizmet etmektedir; bu şekilde kadınlar, bir işçi ordusu stokunu oluştururlar. Üretimde artışa ihtiyaç olduğunda bu ordu işgücüne katılır, düşük maaş ve statülü işlerde istihdam edilerek erkeklerin işlerine tehdit oluşturmadan, devlete yük olmadan kriz dönemlerinde evsel hayata geri döndürülebilirler (Heywood, 2007, s.308).

Marksist feminist anlayışta ataerkil toplumsal sistemdeki aileye karşı alternatif bir aile modeli sunulmaktadır. Marks'a göre toplumsal devrimin başlıca görevlerinden biri, ailenin ortadan kaldırılmasıdır. Toplumsal bütünleşmenin kan ortaklığına değil, iktisadi işlev ortaklığına göre oluşması gerekmektedir (İmançer, 2002, s.156).

Marksistler, kadın sorununda çözüme ancak sınıfsız bir toplum oluşturarak ulaşılabileceğini düşünmektedir. Sınıflı toplumun sona ermesi için kapitalist sistemin ortadan kalkması, öncelikle de onu yeniden üreten ailenin sona erdirilmesi gerekmektedir. Marksist feministler, ev işlerinin toplumsallaştırılması, ücretlendirilmesi gibi öneriler ortaya koymakta, ailenin işlevlerinin kurumlara ayrıştırıldığı bir gelecek tasarımını savunmaktadır (Şişman, 2003, s.55-6).

Kadınların işgücünün sömürülmesi ve bağımlılık altına alınışlarını anlayabilmek adına kadınların işgücünün doğasını ve işlevlerini temel endişe olgusu olarak ele alan Marksist feminizm, kapitalist sömürü düzeni üzerindeki ataerkil etkiyi dikkate almadığı için Alison Jaggar tarafından eleştirilmektedir. Buna göre kapitalizmin sona ermesi, kadınlar üzerindeki sömürüyü sonlandırmayacaktır. Her ne kadar Marksist feministler, eleştirilerini kapitalist sisteme doğru genişletse de Marksizm'in eril merkezli argümanlarını eleştirmedikleri için, sosyalist feministlere göre yetersiz kalmıştır.

Sosyalist feministler, Marksist feministlerin iddialarını geliştirmiş ve eleştirilerinde kapitalizm yerine ataerkillik olgusunu işlemişlerdir. Örnek olarak Alman radikal Clara Zetkin, sosyalist hareket içinde birçok kadını, çalışma yaşamlarında erkeklerden farklı olan endişelerini tanımlamaları için yönlendirmiştir. Heidi Hartman'ın ileri sürdüğü gibi Marksist feministler, kadının neden hem aile içinde hem de aile dışında erkek tarafından baskı altına alındığına dair hiçbir ipucu sunmamaktadır. Böylece sosyalist feministler, kadınların bağımlılık altına alınışı ve Marksist feminizmin cinsiyet körü analizini zayıflatmak için iki farklı yol geliştirmiştir: ikili sistemler teorisi ve birleşik sistemler teorisi. Juliet Mitchell gibi ikili sistemler teorisyenleri, ataerkillik ve kapitalizmi, kadını aynı zamanda bağımlılık altına alan iki ayrı sistem olarak kavramsallaştırmaktadır. Her ne kadar ataerkilliğe vurgu yapan bir sistem olsa da Iris Young, ikili sistemler teorisyenlerini somut olmayan kabulleriyle ilgili olarak eleştirir. Birçok ikili sistemler teorisyeni, ataerkilliği, ideolojik ya da psikanalitik bir yapı olmaktan çok kadınların yaşamları üzerine etki eden somut bir yapı olarak tanımlamaktadır (Tong, 1995, s.190).

Birleşik sistemler teorisyeni olarak Young, Marksist feministlerin cinsiyet körü sınıf analizleri ile ikili sistem teorisyenlerinin ataerkilliğe ilişkin soyut yorumlamalarının üstesinden gelebilmek için cinsiyete dayalı 'işgücü ayrımı'nı ileri sürmektedir. Bununla birlikte birleşik sistemler teorisyenleri, her iki sistemde kadınların

baskı altına alınmasında etkili olduğu için kapitalizmi ataerkillikten ayırmaz. Young'a benzer şekilde Alison Jaggar, her iki sistem aracılığıyla kadınların bağımlılık altına alınışını incelemek için 'yabancılaşma' kavramını öne sürmektedir. Birleşik sistemler teorisyenlerinin tüm çabası, hem kapitalizm hem de ataerkillik içinde söz konusu ikincilleştirmenin analizinde kullanılmak üzere kapsayıcı bir kavram ortaya koymaktır. Yine de buna rağmen, ataerkilliğe ilişkin tanımlamaları spesifik olmamakla birlikte 'işgücü ayrımı' ya da 'yabancılaşma' kavramları, kamusal ve özel alanlarda kadınların farklı deneyimlerini açıklamak için yetersiz durumdadır. Bu nedenle Marksist olarak konumlanan herhangi bir metodoloji, özünde sınıf analizine girişmekte ve cinsellik, yeniden üretim ve çocukların sosyalleştirilmesine yönelik kadın sorunlarını askıda bırakmaktadır (Tong, 1995, s.190). Sonuç olarak ataerkillik üzerine olan sosyalist feminist düşünceler, radikal feminizmden farklı olarak kadınların farklı bağımlılaştırılma deneyimlerini dikkate almadığı için fazla basite indirgenmiş kalmaktadır.

1.3.1.4. Radikal Feminizm (Farklılık Politikası)

1960'ların sonu ve 1970'lerin başında bir grup kadın eylemci tarafından ortaya atılan radikal feminizm, kadınların sömürülmesi ve baskı altında tutulmasının asıl nedenini, kadınlarla erkekler arasındaki biyolojik farklılıkta gören kuramdır. Kadınların baskı altına alınmalarında cinselliğin etken olduğunu ileri sürer. Buna göre cinsellik düşüncesi üzerine dayandırıldıkça dünyada kadınların ikincilleştirilmesi ve ataerkillik varlığını sürdürecektir. Toplumsal cinsiyetin getirdiği olgular olarak 'kadınlık' ve 'erkeklik' olguları, cinsiyetler arasındaki ayrımı yok etmek için kaldırılmalıdır. Kate Millett, erkeklerin kadınlar üzerindeki ayrıcalıklı konumunu dayatmak için ataerkilliğin, biyolojik farklılıkları beslediğini ileri sürer ve bu ayrımı aşabilmek için androjenliğin inşasının gerekli olduğunu vurgular (Tong, 1995, s.102).

Radikal feministler, kadının baskı altında olmasının ve kadın-erkek arasındaki çelişkinin temelde aile kurumundan türediğini savunur. Kate Millett'a göre aile, gençleri ataerkil ideolojinin rol, mizaç ve statü kategorilerince öngörülen tutumlarla beraber toplumsallaştırmaktadır. Aile, ataerkil düzen içinde kadınları erkeklere hizmet etmeye ve bu rolü kabul etmeye şartlandıran ve zorlayan erkek egemen ideolojinin yeniden üretilmesini sağlayan kurum olarak görülmektedir. Bu nedenle radikal feministler, aile kurumunu reddetmektedir (Donovan, 2001, s.267).

Radikal feministler, kadını erkek değerleriyle eşit kılmaya çalışan liberal feministlerin tersine kadınları erkek merkezli değerlerden ayırma politikasına sahiptirler. İkinci Dalga Feminizm’le ortaya çıkan radikal gelenek, ataerkilliğin sadece siyaset, ekonomi ve kamusal hayatta değil, bütün sosyal ve bireysel varlık alanlarında hüküm sürdüğünü ileri sürmektedir. Erkek egemen bir sistem içinde gerçekleşen sosyal yaşamın tüm görünümünün erkek merkezli olması nedeniyle kadınların kurtuluşunu ataerkil iktidardan hak talep ederek değil, onu reddetmekte görürler.

Ataerkil zihniyeti bütün sosyal ayrımlarda bulmaya çalışan Simone de Beauvoir, kadının konumunun doğal değil, sosyal faktörlerce belirlendiğini ileri sürmüştür. Ataerkil değerlerin toplumun bütününe yayılmasıyla hayatın ve öğrenmenin her aşamasında kadınlar erkeklerden aşağı ve ikinci konumda gösterilmiştir. Millett ve Firestone gibi yazarların da çalışmalarıyla geleneksel toplumun baskıcı ve ötekileştirici doğası eleştirilmiştir. Millett’a göre ataerkillik, toplumsal cinsiyete ilişkin sistematik, kurumsallaşmış ve yaygın bir cinsel baskı sürecine işaret etmektedir. Kadın ve erkek, erken yaşta belirgin toplumsal cinsiyet kimlik eğitimlerini, ataerkilliğin en temel kurumu olan aileden almaktadır. Millett, ‘bilinç yükseltme’ süreci ile ataerkil toplumsal cinsiyet kimliğine meydan okunabileceğini önerir. Firestone da cinsiyet ayrımlarının yalnızca şartlanmadan değil, biyolojiden de kaynaklandığını ileri sürer. Ancak modern teknoloji ile kadınların hamilelik ve doğum yükünden kurtarılabilceğini, çocuk yetiştirme sorumluluklarını sosyal kurumlara devrederek cinsel eşitliğin sağlanabileceğine inanır (Heywood, 2007, s.311-13).

Radikal feminizm, erkeklerden ayrılıp ayrı bir komün kurmayı değil, aynı zamanda erkekleri kadınların değerlerinin sergilendiği alana çekmek gerektiği inancına sahiptir. Radikal feministleri liberallerden ayıran en belirgin farklılık, liberallerin toplumsal düzeydeki yasal düzenlemeleri kadınların eşitliği ve özgürlüğü için yeterli görmelerine karşın radikallerin kadın bedenini referans noktası alması ve buradan hareketle politikalar geliştirmesidir. Kadınların ortak özelliklerinden hareketle bir kimlik geliştiren radikal feministler, aynı zamanda bu kimliği toplumsal bazda bir dayanışma ve bilince dönüştürmeyi hedeflemektedir (Çaha, 1996, s.162-3).

Sonuç olarak feministler, eril tahakküme karşı farklı tepkiler göstermiştir. Liberal feministler, toplumda erkeklerle eşit fırsatları oluşturmaya yönelirken Marksist feministler, kadınların ikincilleştirilmediği, cinsiyetten bağımsız bir işgücü yapılanması

oluşturabilmek adına doğrudan kapitalist sisteme yönelmişlerdir. Söz konusu ikili yapılanmayı aşabilmek adına hem kapitalizm, hem de ataerkillikle mücadele edilmesi gerektiğini gören, ilk olarak sosyalist feministlerdir. Erkeklerin kadınlar üzerindeki iktidarını ve ataerkilliğin baş aktörleri olduklarını ilk olarak tanımlayan ise radikal feministlerdir ve bu bakış açısı, ileride de detaylandırılacağı gibi Erkekler ve Erkeklik Çalışmaları'nın ortaya çıkışı ve gelişmesinde kapıyı açan önemli düşünce aşamalarıdır.

1.3.1.5. Erkeklerin Feminizme Yanıtları

Feminizm, ortaya çıkışıyla birlikte erkeklerden gelen, kimi zaman düşmanca, kimi zamansa sessiz tepkilere maruz kalmıştır. Feminizmin 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında yükselişi ve geleneksel cinsiyet rollerine karşı çıkmasının etkileriyle beraber geleneksel erkeklik rollerinde bir çatlama yaşanmıştır ve söz konusu durum, 'erkeklik krizi' olarak adlandırılır.

Yirminci yüzyılın sonuna doğru, başta feminist kuramcılar olmak üzere önemli sosyal bilimciler, eril tahakkümün niteliksel bir değişim yaşadığını, artık patriarkiden değil, yeni türde bir erkek egemenliğinden bahsetmek gerektiğini tartışmaya başladılar. Bu iddialar, söz konusu değişimin nedenini farklı tarihsel zaman ve dinamiklerle temellendirseler de sonuç olarak şunu söylemektedir: artık erkeklerin kadınlardan daha üstün ve önde olmasını meşrulaştıracak biyolojik, kültürel, ekonomik ya da ideolojik kökenli bir neden yoktur. Bazen erkeklik krizi, bazen patriarkinin sonu gibi farklı terim ve kavramlarla açıklansa da işaret edilen dönüşümler, çoğu zaman erkekler ve kadınlar arasındaki hiyerarşinin doğuştan gelen biyolojik/genetik/yaratılış farkından çıkararak ileri sürülemez hale gelişinden kaynaklanmaktadır (Sancar, 2009, s. 111).

Günümüzde erkeklerin üstünlüğüne yol açan cinsiyetçi işbölümünün, yani kadın ve erkeklerin yapabileceği farklı işler ayrımının, cinslere farklı haklar, farklı güçler ve yetkiler sunarak ve çoğunlukla biyolojik farklılıklara dayandırılarak sürdürülen bir tür cinsiyet farkları rejimi olarak meşruluğunu giderek yitirdiği ve krizde olduğu söylenebilir (MacInnes, 1998, s.45). Modernlikle birlikte bu tür bir farklılık rejimi daha da temelsiz hale gelmiştir. Modernlik öncesi ataerkil dönemde erkeğin doğal üstünlüğü, modern döneme geçildiğinde insanların eşitliği ilkesi ile çatışmalı hale gelmiş ve bu gerilim, feminizmin mücadelesiyle tanımlanmıştır (Sancar, 2009, s.115). Bu gerilim içinde erkeklerin feminizme yönelttiği tepkiler farklılaşmaktadır. Birleşik Devletler

içinde erkeklerin feminizme yanıt olarak şekillenen erkek hareketleri (men's movements), söz konusu erkeklik krizinin üstesinden gelmek adına oluşturulmuş eylemlerdir. Kimmel, erkek hareketleri içinde feminizme yanıt olarak ortaya çıkan üç grup erkek tanımlamaktadır: anti-feminist, maskülinist ve profeminist (Akis, 2005, s.20).

Feminizme karşı olarak konumlanan erkekler (anti-feminist), feministlerin aksine eril cinsiyet rolünün baskın konumda ya da ayrıcalıklı olmadığını ileri sürmektedir. Buna göre erkek olmanın yükümlülükleri ve koşulları, eril cinsiyet rolünün getirdiği ağır sorumluluk, iyi tanımlanmamaktadır. Kimmel'e göre (1987) kadınlar, kamusal alanın sınırlarını zorlayarak doğal döngüyü ve dini buyrukları bozguna uğratmıştır ve bu nedenle kadınların özel alanlarına geri dönmesi, onlar adına daha yararlı olacaktır. Anti-feminist hareket, erkeklik krize girerse bunun kadınların hatası olduğunu ve çözümün, kadınların baskı altına alınışının yeniden doğmasında yattığını ileri sürmektedir (Akis, 2005, s.22).

Bir diğer grup olarak maskülinistler, feminizme doğrudan karşı olmasa da kadının baskı altına alınışıyla ilgili feminist iddiaları reddetmektedir. Grup içindeki üyelerin bir kısmı, erkeklerin baskı altına alınışıyla ilgili olarak feministlerden herhangi bir onay almadıklarını fark edene kadar feminist iddiaları ilk başlarda desteklemiştir.

Bu bakış açısına göre feministler, erkekler ve erkekliklerin önemini aza indirmektedir, örneğin evsel alanda babanın anne kadar önemi yoktur. İlerleyen dönemdeki çalışmalarında maskülinistler, özel alanda erkeğin güçsüz, kadının ise güçlü konumda bulunduğunu iddia etmekte ve bu doğrultuda erkeklerin özgürleşmeye gereksinimi olduğunu ileri sürmektedirler (Akis, 2005, s.22).

Feminizmin ilkelerini destekleyen erkekler olarak profeminist erkekler, 1970'lerin ortalarında ortaya çıkmaya başlamıştır. Erkeklik krizi ile baş edebilmek adına söz konusu gruptaki erkekler, feminizmin ortaya koyduğu gerçeklikleri tanımlama ve onaylama ile birlikte ataerkilliğe karşı mücadele etmektedir (Akis, 2005, s.24). Eril cinsiyet rollerinin yalnızca kadınları değil, erkekleri de eziyor olması düşüncesine yaslanan ve bu doğrultuda kadın hareketlerini ve akademideki kadınların verdiği feminist mücadeleyi destekleyen profeminist erkekler, daha önceleri anti-seksistler, maskülinite karşıtları ya da ataerkillik karşıtları gibi terimlerle adlandırılmaktaydı.

Profeminizm terimi ise ilk olarak Eylül 1996'da Quebec'te gerçekleştirilen Feminizm konferansında kabul edilmiştir. Bu gruba dahil olan erkeklerin, genel anlamda seksist ve homofobik anlayışlara karşı olduğunu ileri sürebiliriz.

Her ne kadar erkeklerin konumu daha güçlü bir iktidarı ve statüyü yansıtsa da bu ayrıcalık, aynı zamanda belirli bir sorumluluk yükünü de beraberinde getirmektedir. Adair'a göre (1992) diğerlerinin üzerinde egemenlik kurmak, aynı zamanda erkeklerin de deformasyona uğramasına yol açmaktadır (s. 62); örnek olarak erkekler, kadınlara göre stresle ilgili hastalıklara yakalanmaya daha yatkındırlar ve aynı şekilde daha kısa süreli yaşam beklentisine sahiplerdir (Cockburn, 1991, s.222). Bu örnekten de anlaşıldığı gibi profeminist hareket içinde yer alan erkekler, bu ve bunun gibi nedenlerden dolayı ataerkilliğe karşı mücadele yürütmektedirler. Starhawk (1992), erkeklerin 'eril rahatsızlık'tan kurtulup kendilerini özgürleştirebilmeleri için cinsiyetçilik ve heteroseksizm gibi sosyal adaletsizlik formlarında direnmelerini değil, eril ayrıcalıktan vazgeçmelerini önermektedir (s. 28-9).

Clatterbaugh'a göre feminist ve profeminist hareket, bir takım ortaklıklara sahiptir. Radikal feminizm, liberal feminizm, Siyah feminizmi gibi kollara ayrılan feminist düşünce gibi profeminist erkek hareketi de radikal ve liberal gibi kollara ayrılmaktadır. Yine aynı şekilde feministler gibi profeminist erkekler de erkekleri ve eril tahakkümü eleştirmek adına, ilerleyen bölümde Erkeklik Çalışmaları başlığı altında da açıklanacağı gibi akademik bir çalışma alanı geliştirebilmişlerdir (Clatterbaugh, 2000).

Çalışmanın bu kısmında, ilerleyen bölümlerde konu ve araştırma ile yakından ilgisi olduğu için Gey Özgürleşme Hareketi ve gey eylemcilerin ataerkilliği ve kurumsallaşmış eril ayrıcalığı yerinden etme çabasına yönelik, feminizmle uyum içindeki pratiklerine değinmekte fayda var. Feminist ve profeminist gruplara benzer şekilde gey eylemciler de eril tahakküme karşı ve onu yerinden etmeye yönelik iddialar ileri sürmüşler ve özel olarak toplumdaki heteroseksüel erkeklerin üstünlüğü ve ataerkil heteroseksist ideoloji ile mücadeleye girişmişlerdir.

Radikal feministlerle aynı cinsiyet politikalarını destekleyen gey eylemciler, eşcinselliğin cinsiyet politikalarını ortaya çıkarmak amacıyla eril tahakkümün, baskıcı ve heteroseksist yapısını vurgulayan çok sayıda çalışma yürütmüştür. Gey hareketi,

meseleyi sorunsallaştırmak adına heteroseksüel erkeklerin, diğerleri üzerindeki iktidar ve baskısını ele almışlardır (Akis, 2005, s.27).

1.3.2. Erkeklik Çalışmaları

1970'lerde radikal feminizmin ortaya çıkmasıyla birlikte ayrı bir araştırma alanı olarak faaliyet gösteren Kadın Çalışmaları alanında cinsiyetlendirilmiş toplumsal ilişkilerin öznesi olarak erkekliğin ne olduğu ve nasıl analiz edilebileceği sorusu yakın zamanlara kadar ciddi bir biçimde sorulmamıştır. Feminist düşünür ve akademisyenlerin tartışmalarının ataerkillik kavramı etrafında yoğunlaşmasının bir sonucu olarak erkeklik, hakkında konuşulan fakat politik, ideolojik ve akademik olarak fazla incelenmemiş bir konu olmaya devam etmiştir (Sancar, 2009, s.23).

Cinsiyetlendirilmiş toplumsal yapının ikili yapısı içinde kadının, erkek tarafından aşağı konuma itilişi ve bu baskının sosyal ve siyasal kurumlar tarafından desteklenip güçlendirildiğini açıklamak ve incelemek adına elverişli bir kavram olan ataerkillik, diğer yandan meseleyi yalnızca kadın tarafından ele alarak erkeklerin bu yapı içindeki durumlarını, iktidar alanlarını nasıl kurduklarını ve paylaşımın nasıl gerçekleştiğine dair sorulan soruları yanıtlamada yeterli değildir. Ataerkillik kavramı, eril iktidarı topyekûn, parçasız, çelişkisiz bir bütün olarak ele aldığı için kadınların yaşadıkları baskı ve ayrımcılığın farkına varmalarına ve daha kolay mücadele stratejileri geliştirebilmelerine olanak sağlamaktadır (Sancar, 2009, s.24)

1980'li yılların sonrasında ise feminist düşünürlerin ataerkillik kavramının ötesine doğru geçme çabaları gözlemlenmektedir. Bu dönemde ataerkillik kavramı, biyolojik indirgemeci, homojen, tarih-dışı ve tek tipçi olduğu yönünde eleştirilmektedir. Bu dönüşümün temelinde sosyal bilimlerde egemen olan biyoloji kökenli cinsiyet tanımının feminist kuramlar ekseninde değişerek, yerini erkekliğin de tıpkı kadınlık gibi sosyal bir inşa olduğu ve toplumsal süreçler içinde kurgulanan bir statüyü yansıttığı nosyonu yatmaktadır. Buna göre erkekliğin "cinsiyetlendirilmiş" toplumsal ilişkilerin bir ürünü olduğu, bizzat ve sürekli biçimde yeniden oluşturulduğu düşüncesi, yavaş yavaş kabul gören bir önerme haline gelmiştir (Kimmel ve Messner, 2001'den akt. Sancar, 2009, s.25).

Feminist düşüncede ortaya çıkan bu gelişim 1970'lerden itibaren toplumsal cinsiyet kavramı aracılığıyla cinsiyet farklarının oluşumunu anlamaya odaklanarak gerçekleşmiştir. Söz konusu gelişimlerin ışığında Erkeklik Çalışmaları alanı da hem Kadın Çalışmaları'na yanıt olarak, hem de ona paralel ve tamamlayıcı biçimde toplumsal cinsiyet farklarının kurgulanması sorunsalını merkeze alan bir çalışma alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

Gelişime etki ettiği söylenen bir diğer faktör de Vietnam Savaşı'nın tetiklediği yaygın mücadeleler, buna yöneltilen itirazlar ve ardından gelen memnuniyetsizliklerdir. 1970'ler boyunca birçok bağımsız Amerikan enstitüsünde erkeklik üzerine odaklanan birçok seminer düzenlenmiştir. Kadın hareketi ve 2. Dalga Feminizm'in ivme kazandığı bu yıllarda, erkekler hakkında bu alanın ilk örnekleri sayılan araştırmalar (Goldberg, 1976; Nichols, 1975) yapılmaya başlanmıştır.

Toplumsal cinsiyetin “yalnızca kadınlarla ilgili olmadığı” vurgusu ile Erkeklik Çalışmaları, erkeklik politikaları ile ilgili yeni bir teori oluşturmak üzere 1980'lerde psikoloji, sosyoloji ve kültürel çalışmalar gibi alanlarda daha da görünür hale gelmiştir (bkz. Connell, 1987; Segal, 1992). İlk kuşak erkeklik araştırmaları, cinsiyet farklarının doğal olduğuna ilişkin geleneksel yaklaşımlara tepki olarak, bazı erkeklerin de egemen erkeklik rollerinden şikayetçi olabileceğini (profeminist erkek grupları) söylemektedir (Sancar, 2009, s.26). Farklı zaman ve mekanlarda farklı erkekliklerin inşa edildiğini ve meşrulaştırıldığını ileri süren Erkeklik Çalışmaları'na göre aynı toplumsal cinsiyet sistemi içinde erkeklik de daha karmaşık ve çoklu cinsiyet kimlikleri arasındaki karşılıklılık içinde biçimlendirilmektedir. Bourke (1996), erkeklığe ilişkin yaklaşımları şu şekilde özetlemiştir (Bourke 1996'dan akt. Beynon 2002, s. 54).

- Biyolojik Yaklaşım: Erkeklerin biyolojiye bağlı olduğunu ve erkekliklerin biyoloji sonucu ortaya çıktığını savunmaktadır.
- Toplumsallaşma: Erkeklik, toplumsallaşmanın bir ürünüdür ve ‘uygun olmayan erkekler’ doğru biçimlerde yetiştirilmemişlerdir.
- Psikanalitik Yaklaşım: Eril öznellikler, sosyo-tarihsel ve kültürel bağlamlar içinde biçimlendirilmektedir.
- Söylemsel Yaklaşım: Bütün çeşitliliği içinde erkeklik, söylemlerin ve söylemsel rejimlerin ürünüdür.

- Feminist Yaklaşım: Ataerkillik kadınları baskı altına alıp, onlara hükmederken bu süreç, erkekliğin kendisi için de geçerlidir.

Bu süre zarfında eril rolleri ve erkeklik durumlarını inceleyerek yalnızca ataerkilliği ve eril iktidarı daha iyi anlamak değil, aynı zamanda da heterososyal normları sorgulamak, daha akışkan ve açıkça tanımlanmamış cinsel ve politik kimlikleri araştırmanın bir parçası olarak eril egemenliğe karşı durmak amaçlanmıştır. Bir başka deyişle 1980'ler, hem Erkeklik Çalışmaları hem de Kadın Çalışmaları içinde pratik sorunsalı ile teori-pratik tutarlılığının sorgulandığı yıllardır.

1990'lar ise Erkeklik Çalışmaları'nın giderek daha da genişlediği ve alt dallara ayrıldığı yıllar olarak karşımıza çıkmaktadır. *Journal of Men's Studies* (1992) ve *Men and Masculinities* (1998) gibi özel biçimde erkeklikle ilgili çalışmalara odaklanmış akademik dergiler yayınlanmaya başlamıştır. En önemlisi Erkeklik Çalışmaları, orta sınıf, beyaz, kentli, heteroseksüel, Batılı erkeği kendine temel almaktan ziyade radikal feminizmin yarattığı paradigma değişiminin etkisiyle erkekleri ve erkekliği, tüm çeşitliliğini göz önünde bulundurarak ele almaktadır. Bireysel boyutta erkekliği, toplumsal boyutta ise ataerkilliği çözmeye çalışmak için ırk ve etnisite, din ve cinsel yönelimler gibi olgular birlikte incelenmeye başlamıştır. Bu değişimin arkasında önemli rol oynayan dinamik, bugüne kadar inceleme alanının dışında bırakılmış özneleri ilginin merkezine alma isteğiydi. Bunu daha açık dile getirebilmek adına bu akım, 1990'lar süresince eşcinsellikle ilgili çalışmalar, post-kolonyalist literatür ve yapıbozum/post-yapısalcılık tarafından bünyesine alınmıştır.

Türkiye'ye baktığımızda her ne kadar son yıllarda giderek artıyor gibi görünse de erkekliğin akademik bir araştırma konusu olarak ele alındığı çalışmaların sayısı sınırlıdır. Deniz Kandiyoti'nin toplumsal cinsiyet literatürüne kazandırdığı 'ataerkil pazarlıklar' kavramının yer aldığı *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar* isimli çalışması bir yana bırakılırsa² Türkiye'de bu alanda yayınlanmış ilk araştırma, Onaran, Büker ve Bir'in 1998'de yayınladığı *Eskişehir'de Erkek Rol ve Tutumlarına İlişkin Alan Araştırması*'dir.

² Kitap içerisinde yer alan "Erkeklik Paradoksları" ve "Ataerkil Örüntüler" isimli bölümler dikkate alındığında söz konusu makaleler, Erkeklik Çalışmaları'na ait gibi görünse de genel anlamda kitabın bütününe odaklanıldığında Kadın Çalışmaları'na daha yakın durmakla birlikte, söz konusu alan içinde yayınlanmıştır.

2000’li yıllar ise Türkiye’de erkeklik çalışmalarının görece olarak arttığı ve kısmen çeşitlendiği bir dönem olmuştur. Erkeklerin ve erkeklik hallerinin bütün yönleriyle masaya yatırılmaya çalışıldığı Toplum ve Bilim (101. Sayı, Güz 2004), Kaos GL (32. Sayı, Mayıs 2007) ve Varlık (1221. Sayı, Haziran 2009) dergilerinin ‘erkeklik’ sayıları, bu alandaki önemli bir boşluğu doldurma işlevini görmüştür.³

Alan içerisinde Türkiye’de yayınlanan diğer kitaplara baktığımızda ise bunlar, Ayşe Saraçgil’in *Bukalemun Erkek: Osmanlı İmparatorluğu’nda ve Türkiye Cumhuriyeti’nde Ataerkil Yapılar ve Modern Edebiyat* (2004); Gönül Demez’in *Değişen Erkek İmgesi: Kabadayıdan Sanal Delikanlıya* (2005); Umut Tümay Aslan’ın *Bu Kabuslar Neden Cemil?: Yeşilçam’da Erkeklik ve Mazlumluk* (2005); Ayşe Kudat’ın *Satılık Erkeklik: Tarihten Günümüze Erkek Cinselliğinin İstismarı* (2006); Huriye Kuruoğlu’nun editörlüğünü yaptığı *Erkek Kimliğinin Değişme(meye)n Halleri* (2009); Pınar Selek’in *Sürüne Sürüne Erkek Olmak* (2009); Serpil Sancar’ın *Erkeklik: İmkansız İktidar: Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler* (2009) isimli çalışmalarıdır.

³ Remzi Altunpolat, “Erkekliğe Bakmak”, 04.03.2010 BirGün Kitap ekinden alınmıştır. e-kaynak: http://www.kaosgl.com/icerik/butuncul_bir_patriarka_elestirisi_icin_erkeklig_e_bakmak 21.10.2010

BÖLÜM 2

ERKEKLİK

2.1. Sosyal Bir İnşa Olarak Erkeklik

Erkeklik, biyolojik cinsiyetlerden biri olarak erkeğin toplumsal yaşamda nasıl düşünüp, duyup, davranacağını belirleyen, ondan salt erkek olduğu için beklenen rolleri ve tutum alışları içeren bir pratikler toplamıdır (Atay, 2004, s.14). Daha önceki bölümlerde toplumsal cinsiyete yönelik açıklamalarda da aktarıldığı gibi erkeklerin rollerini ve cinsiyetler arası ilişkileri belirleyen, bireyin içinde bulunduğu toplumun değer ve özellikleridir, dolayısıyla bu konuda toplumdan topluma ya da aynı toplum içerisinde farklı dönemlerde erkekliğin ve buna bağlı sosyal ilişkilerin yapılanmasında farklılık gözlemlenmektedir. Bu farklılıktan yola çıkan Whitehead'e göre (2002) erkeklik deneyimleri, tek tip türdeş kimliklerden oluşmaz (s. 9). Erkek kimliği içerisinde toplumsal olarak kabul gören ve beklenen değerler, farklı tarihsel ve kültürel ortamlarda, farklı sınıf, yaş, etnisite gibi değişkenlere bağlı olarak değişmektedir. Aynı şekilde cinsiyete dair kültürel yapılar, bireylerin dışında gelişen ya da deneyimlenen ve sadece kültüre atfedilen dışsal oluşumlar değil, bireysel öznelere tarafından bilişsel olmayan bir biçimde de olsa içselleştirilen yapılardır (Whitehead, 2002, s.13).

Son dönemde toplumsal cinsiyet çalışmaları alanındaki algı değişimine de bağlı olarak erkeklik, bu çalışma içerisinde de çoklu bir yapı olarak ele alınmaktadır ve bu anlamda erkeklik dendiği zaman erkekliklerin kastedildiğini belirtmek önemlidir. Her ne kadar erkekler, ortak ya da birbirine benzeyen beden formlarına sahip olsa bile toplumsal cinsiyetin dışavurumunun – kadınsı ya da erkeksi olmanın – çok biçimli olduğu kabul edilir. Erkeklik, kültürel, tarihsel ve coğrafi konumlanmanın belirlediği bir öznellikler bütünü olarak, aynı zamanda feminizm ve eşcinsel hareketin de tek bir erkeklik anlayışını yerinden etmesi doğrultusunda sabit ya da belirli bir olgu olmanın ötesine taşınmıştır. Bu nedenle erkeklik denildiği zaman bunu, birçok çalışmada ele alındığı gibi (bkz. Buchbinder, 1994; Connell, 1995; Mac an Ghail, 1996; Beynon, 2002) tek bir form olmanın ötesinde çeşitli ve çok parçalı bir bütün olarak düşünmek gerekmektedir.

Eril bir bedene sahip olmak biyolojik bir gerçekliği yansıtsa da erkeklik, kültürle ilişkili bir olgu olarak karşımıza çıkar. Berger ve diğerlerine göre (1995) erkeklik, kültürden doğar ve bireyler ile gruplar tarafından farklı zamanlarda, farklı durumlarda, farklı yerlerde biçimlendirilir ve dışa vurulur (akt. Beynon, 2002, s.2). Bu anlayışa göre erkekler, genetiklerinin bir parçası olarak erkeklikle dünyaya gelmezler. Daha ziyade erkeklik, kültürlenme sürecinde kültüre uygun bir biçimde öğrendikleri davranış kodlarından meydana gelmektedir. Her ne kadar küreselleşme sürecinin küresel olarak egemen bir erkeklik yapılanması oluşturmada etkili olduğunu tanımlayan çalışmalar olsa bile (bkz. Connell ve Messerschmidt, 2005) küresel anlamda erkekler, antropoloji dahilindeki çalışmaların da ileri sürdüğü gibi aynı erkeklik algısını paylaşmazlar.⁴

Brannon'ın 1976'da ileri sürdüğü erkeklik rollerini aktaran Edley ve Wetherell'e göre (1996) bir erkekte olması gereken özellikler şu şekilde özetlenebilir: "Tüm kadını davranış ve özelliklerden kaçınma, başarı, statü kazanımı ve ekmeğini kazanma yetkinliği, güç, güven ve bağımsızlık, saldırganlık, şiddet ve cesaret" (s. 101). Bu açıklamadan da anlaşıldığı üzere erkeklik kurgusunun oluşturulmasında gözetilmesi gereken ayrıcalıklı unsur, erkekliğin kadınlık olarak tanımlayabileceğimiz sosyal yapılanmanın tam karşısında ve buna zıt bir biçimde konumlanmasıdır. Böylesi bir ikili toplumsal cinsiyet düzeni içinde kültür, etnisite, ırk, sınıf, eğitim düzeyi gibi sosyal değişkenler çerçevesinde kurulan ve toplumsal cinsiyetler arasındaki iktidar ilişkilerinin sürekliliğini sağlayan bir toplumsal yapı oluşturmaktadır.

Erkeklik rolleri ile ilgili yapılan tanımlamalarda ortak olan ve dikkat çeken unsur, erkekliğin çeşitli zorlukları bünyesinde barındırmasıdır. Bir erkek, içinde bulunduğu toplumda kabul edilen değerlere göre erkekliğini sürekli bir biçimde kanıtlamak zorundadır (Gilmore, 1990, s.221). Buna göre dünyadaki erkek kimliklerini bütün olarak ele aldığımızda karşımıza ortak bir biçimde deneyimlenen üç temel ölçüt çıkmaktadır: Bir kadını hamile bırakmak, kendisine bağımlı olanları tehlikelerden korumak, hısımlarını ve akrabalarını geçindirebilmek." Bu ölçütlerin önem dereceleri, toplumdan topluma farklılık gösterse de erkeklik, bütün bunlara cevap verebildiği ölçüde sürekliliğini sağlamaktadır. Erkeklikler, dölleyici, koruyucu ve geçindirici özellikler üzerine kurulmaktadır (Gilmore, 1990, s.223).

⁴ Bu konudaki antropolojik çalışmalar için bkz. Franklin, 1984; Gilmore, 1990; Cornwall ve Lindisfarne, 1994.

Erkeklik söyleminin kendini kanıtlama, mücadele, rekabet, güç gibi öğelerle yüklü olması, kadınlık söylemiyle ilişkili olarak açıklanabilir. Bu anlamda ‘erkek’ olmak, ‘kadın’ olmamak anlamına gelmektedir. Erkeklik, kadınsı olana ve kadın kimliğine karşıt olarak kurulur (Cornwall ve Lindisfarne, 1994, s.11). Seidler (1989), erkeklerin arzu ve duygularını bastırarak, kendi benliklerine karşı verdikleri mücadele sonucunda erkek kimliğini edindiklerini ileri sürmektedir. Erkek, ‘kadın’ olmadığını, başka bir deyişle duygusal ve güçsüz olmadığını sürekli bir biçimde kanıtlamak zorundadır (s.18). Erkeğin kadına karşıt olarak tanımlanması bir yana, esasen erkeklik ve kadınlık ancak birbiriyle ilişkili olarak açıklanabilecek toplumsal kurgulardır. Erkeklik ve kadınlığın sosyal yapısı, birbiriyle ilişkiel biçimde çözümlemeyen analiz edilemez (Kimmel, 1987, s.12).

Daha önceki bölümlerde de ileri sürülen açıklamaların ışığında erkeklik, bu çalışma içerisinde doğal bir fenomen olmaktan ziyade sosyal bir inşa biçiminde ele alınmaktadır. Toplumla ilişkilendirilen cinsiyet düzenlemeleri, erkeklerin gerçekte ne oldukları, nasıl olmayı arzu ettikleri ya da ne yaptıkları ile ilgili sorulabilecek sorulara yanıt olmanın ötesinde anlamlar taşır. Her ne kadar erkeklerden bağımsız bir sosyal gerçeklik biçiminde ele alınamayacak olsa da erkeklik, “erkeklerin toplumsal cinsiyet düzeni içerisinde kadınlarla ilişkiel ve zıt bir biçimde konumlanan sosyal pratik kalıpları ya da düzenlemeleri” olarak anlaşılmasından daha fazlasını ifade etmektedir (Connell, 2001, s.44).

Bir toplumda erkeklik, belirli öznellikler içerisinde ve deneyimler dolayısıyla yaşanmaktadır. Bu deneyimler, ilişkiel ve öznel arası olmakla birlikte başkalarının paylaşımı ve onamasıyla deneyimlenmektedir (Demren, 2007, s.1). Bu paylaşım ve onama süreçleri içinde erkekliğin iktidarla ilişkilendirilen bir öznellik konumu olduğunu belirtmek gerekir. Söylemsel olarak yapılandırılan iktidar yapılanması, erkekliği kadınlığın karşısında ve aynı zamanda onun üzerinde konumlandırmaktadır. Erkekliğin iktidarla olan ilişkisini bir sonraki bölümde ele alırken Foucault’nun iktidar analizinden yararlanılacaktır.

2.1.1. Erkeklik ve İktidar

İktidarı yalnızca siyasal alanda görmeyerek daha geniş bir toplumsal alan dahilinde çözümleyen Foucault’nun iktidar analizi, toplumsal cinsiyet çalışmalarında

iktidar ilişkilerinin kapsamlı bir analizine olanak sağlamaktadır. Buna göre modern iktidar, geleneksel iktidar formunda olduğu gibi tek bir kişiye ya da devlete indirgenemeyecek kadar geniş bir alana yayılmakla birlikte homojen değildir. İktidarın bireyler, gruplar ya da daha büyük oluşumlar tarafından ele geçirilip, başkaları üzerinde kontrol, tahakküm, baskı ve otorite amacıyla kullanıldığı biçimindeki geleneksel görüşün karşısında duran Foucault için iktidar, insanların belli amaçlar doğrultusunda elde ederek yararlandığı bir araç değildir (Foucault, 1978, s. 93).

Bağımlılık altına alınmış kesimleri olduğu kadar hakim kesimi de kuşatır ve her iki kesim de kendi kontrolleri altında olmayan bir iktidar alanı yaratır. İktidar, deneyimlere dayalı, bilgi, iktidar ve etik eksenindeki ilişkiler yumağında inşa edilen özneyi açıklamaya yönelik çok katmanlı bir bütündür. Foucault, ‘iktidarın işleyişinden söz ettiğimde yalnızca devlet aygıtı sorununa, yönetici sınıf, hegemonik kastlar sınıfına gönderme yapıyor değilim, bireylerin gündelik davranışlarında, bedenlerine varıncaya kadar işleyen, giderek daha da incelen tüm mikroskobik iktidarlar dizisine gönderme yapıyorum’ demektedir (Foucault, 2003, s.48).

Foucault’nun iktidar kavramsallaştırmasında egemen olanlarla bağımlı olanlar arasında kurulduğu ileri sürülen karşıtlık ilişkisi yer almaz. Bunun aksine iktidar, yalnızca baskı uygulamamakla birlikte direnişe olanak sağlamaktadır. Bununla ileri sürülen görüş, iktidarın olduğu her yerde direnişin de var olduğu gerçeğidir (Foucault, 1978, s.95). Direnişin etkisi altındaki iktidar ilişkileri, dönüşüme olanak sağlar ve kendini dönüştürerek varlığını sürdürebilir. Bu durumda direniş bir yadsıma değil, bir yeniden yaratma süreci içinde durumu dönüştürmek amacıyla sürece aktif olarak katılımı içermektedir (Foucault, 1994, s.167-8).

Modern dönemde hakim olan iktidar biçimi, Foucault’ya göre insan bedenine bir makine olarak yaklaşan ve neticede ‘uysallaştırılmış bedenler’ üreten bir iktidar yapılanmasıdır ve bunu ‘biyo-iktidar’ olarak adlandırmaktadır (Foucault, 2000, s.16). Bu iktidar biçiminin amacı, insan bedenini disipline etmek, yeteneklerini geliştirmek, daha verimli ve uysal kılmak, ekonomik denetim sistemleriyle bütünleştirmektir. Böylece 18. yüzyıl sonunda kapitalist üretimin gerek duyduğu emek gücünü daha verimli bir biçimde kullanmak ve uysallaştırmak için ortaya çıkan iktidar, şiddet ve bedensel zorlamayı değil, insanlara belirli öznellik biçimleri dayatmaya çalışır (Foucault, 2000a, s. 14). Buna göre iktidar, kendi yarattığı ve bir kimlikle

bağlantılandığı öznellik biçimleriyle bireye hem kendisinin hem de başkalarının onda tanımak zorunda olduğu bir hakikat yasası dayatarak, onun gündelik yaşamına müdahale eder. Söz konusu iktidar yapılanması, toplumsal cinsiyet kimlikleri üzerinden okunduğunda bireylerin, iktidar tarafından erkek ve kadın kimliği ile bağlantılandırılan öznellik biçimlerini biyolojik cinsiyetlerine uygun bir biçimde içselleştirmeleri ve bu sayede iktidarı deneyimlemeleri gerekmektedir.

Foucault'ya göre kimlik, insanın kendisine atfettiği veya kendisine atfedilen bir pratik kümesidir. Bireyin herhangi bir pratiği ve ona karşılık gelen kimliği içselleştirmesi, kendisini bu pratik ve kimliğin öznesi konumuna yerleştirmesi anlamına gelmektedir. Özne olmak ve öznellik, insanın bir pratikle kurduğu ve bu pratiği kendine ait olarak hissettiği bir bilinç ilişkisidir. Kurulan bu ilişkiyle pratik, insanın öznel pratiği olacak ve bir kimliği kabullenmek, o kimliği oluşturan pratik kümesinin öznesi konumunu kabullenmek anlamına gelecektir (Foucault, 2003, s.14). Dolayısıyla birey, ne kadar çok kimliği sakıncalı bulur ve kendini onlardan uzak tutmaya çalışırsa, sahip olabileceği düşünce ve duygular ile gerçekleştirebileceği eylemler alanını da o derece kısıtlamış olur (Foucault, 1994, s.166).

Bireyin herhangi bir kimliği sakıncalı bulması yönündeki en önemli kriter, söylemler aracılığıyla toplumsal algıya etki eden normal/anormal ayrımıdır. Buna göre iktidar, belirli bir 'normalleştirme' çabası içerisinde normlar aracılığıyla bireylere belirli kıstaslar sunar. Söz konusu normlar, bireylerin hiyerarşik bir yapı içinde sınıflandırılmasına olanak sağlar ve onları bölümlere ayırır (Foucault, 2003, s.78). Böylesi bir iktidar yapılanması içerisinde işleyen bir toplumda bireylerin kendi kimliğini tanımlama özerkliğine müdahalede bulunulur ve bu müdahale alanlarından biri de bireylerin toplumsal cinsiyetidir. Buna göre biyolojik olarak eril bir bedene sahip birinin, "normal bir erkek" olarak kabul görmesi için iktidar tarafından erkek kimliğine ait olarak sunulan ve söyleme dahil olan davranış kalıplarını benimsemesi ve böylelikle 'normalleşmesi' gerekmektedir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet, ilerleyen bölümde 'hegemonik erkeklik' kavramının açıklanmasında da olduğu gibi iktidarın işleyişinden bağımsız olarak ele alınamaz.

Normalleştirme toplumunda normlar aracılığıyla toplumsal bütüne yayılan yeni teknikler, Foucault'nun 'dispositif' olarak adlandırdığı somut düzenlemeler biçimini alır. Dispositifler, heterojen bir bütünlük oluşturmakla birlikte söylemler, kurumlar,

düzenleyici kararlar, yasalar, idari tasarruflar, bilimsel, felsefi ve ahlaki önermelerden oluşurlar (Foucault, 2003, s.18). İktidarın, kendi ürettiği hakikatin oluşmasında araç rolü sergileyen dispoitifler, bir takım pratikler üreterek bireyleri, bu deneyimlerin öznesi biçiminde kurgulamaktadır. Bu anlamda bilgi üretimi, bireylerin öznelendirilmeleri sürecinde bir iktidar stratejisi olarak kullanılır (Foucault, 2000, s.18). İktidarın bilgi üretiminde söylemlerin yanı sıra disiplin, bedenlerin eğitimi ve iktidarın işleyişinde bir araç haline gelmelerini sağlayan bir iktidar tekniğidir (Smart, 1985, s.85). Disiplinin etkisi, gözlem, normalleştirici değerlendirmeler ve pratiklerle bedenlerin tabi tutulması, uysallaştırılmalarının sağlanmasıdır. Disiplinin uygulanması, yalnızca cezalandırma yöntemiyle sağlanmaz, aynı zamanda iyi davranış ve pratikler için ödül veya ayrıcalık sağlayarak da işlemektedir (Smart, 1985, s.86).

Yukarıda genel bir özet biçiminde verilen Foucault'nun iktidar analizi, toplumsal cinsiyet alanına ve esas olarak tezimizin konusunu oluşturan erkeklik alanına uygulandığında erkek ya da kadın olmakla ilgili yaratılan söylemler, erkek ya da kadın öznelerle toplumsal arenada benliklerine rağmen deneyimlemek durumunda kaldıkları davranış örüntüleri sunmakta ve 'normal' bir bireye dönüşme süreçlerinde uygulamaları zorunlu olan bir kurallar bütünü haline gelmektedir. Bu açıdan ele alındığında bir önceki bölümde de birçok düşünür aracılığıyla ifade edildiği gibi herhangi bir toplumda erkeklik, kadınlık, aile ya da benzeri toplumsal cinsiyet kaynaklı ahlaki söylemlerin doğal ya da kendiliğinden olduğunu ileri sürmek, hatalı bir yaklaşım olacaktır.

Bir toplumda erkekliğe atfedilen her türlü özellik, söylem olmakla birlikte Foucault'nun ileri sürdüğü hakikat rejiminin bir parçasıdır. Erkek özne, iktidarın taşıyıcısıdır ama aynı zamanda erkeklik söylemi tarafından normalleştirilir ve bir dizi disiplin tekniklerine maruz kalır. Bununla beraber iktidardan payını alır ve iktidara bağlılığını sürdürür. Bu işleyiş sayesinde erkek kimliğinin 'normal' olarak tanımlanan karakteristikleri içselleştirilerek erkeklerin öznel kimliği haline gelmektedir.

Aynı şekilde kadın da böylesi bir iktidar yapılanması içinde aynı işleyişe maruz kalır. Medya, siyaset, edebiyat ve sanat gibi çeşitli yollarla iktidar, cinsellik ve toplumsal cinsiyete ilişkin kendi söylemini yayarak toplumsal öznelerin, belirli bir kültürel kalıba göre birbirlerini denetlemelerinin yolunun açık olduğu bir sistem sunmaktadır. Dolayısıyla erkeğin kadından üstün varsayıldığı bir sistem içerisindeki kurumlar ve pratikleri baskıcı bir model altında sınıflandırmak ve erkekleri kadınlar

üzerinde iktidar uygulayan ve bundan kazanç sağlayan bir grup biçiminde açıklamak, cinsiyet kurumlarının eksik analiz edilmesine yol açarak, sosyal ve tarihsel yapıları açıklamada yetersiz kalmaktadır (Bordo, 1994, s.231). Foucaultcu yaklaşıma göre kadınlar, cinsiyetçiliğin pasif kurbanları değildir; aksine kültürel pratiklere katılarak söz konusu yapılanmanın işleyebilmesine olanak sağlarlar. Örneğin güzellik söylemi, kadın bedenine şekil vermekte ve kadınlar vücutlarını birtakım güzellik işlemlerine maruz bırakmaktadırlar (Bartky, 1998, s.81).

Aynı şekilde daha önce açıklanan erkekliğin toplum içerisinde sürekli bir biçimde müzakere edildiği, onaylandığı ve erkekliğin sürekli yeniden kazanılan bir fenomen olduğu düşüncesinden yola çıktığımızda söz konusu müzakere içinde kadın, iktidarı onaylayan ya da reddeden bir taraf olarak karşımıza çıkmaktadır. Ataerkil düzen içinde kadınların cinsiyetçi tutumları üzerine odaklanan araştırmalardan da gördüğümüz gibi toplumsal cinsiyetin kurguladığı bir özne olarak kadın da bazı zamanlarda kendi konumunu ve erkeğin konumunu onaylayan söylemlere katılabilmektedir. Erkekliğin bu tür kriterlerine Onaran vd.'nin (1998) erkek rol ve tutumlarına ilişkin yapmış olduğu alan araştırmasının sonuçlarından da ulaşmak mümkündür. Buna göre bir erkeğin güçlü olmasına yönelik ileri sürülen bir önerme cümlesine erkeklerin %52.4'ü, kadınların ise %60.8'i onay vermektedir. Kadınların %55.2'si, erkeklerin %59.6'sı erkeğin kendine hakim olması gerektiğini; erkeklerin %50.8'i, kadınların %41.2'si bir erkeğin duygularını saklaması gerektiğini düşünmektedir (s. 72-3).

Cinsiyet ilişkileri içine gömülü olan iktidar, kendine özgü bir sistem oluşturur ve bu sisteme uygun bilgi ve söylem üretimine dayanarak bireylerin istenen rol ve davranışları içselleştirmelerini sağlar. Direnişe olanak sağlamasıyla birlikte iktidar ilişkileri, zaman içerisinde ya da toplumdan topluma değişikliğe de uğrayabilmektedir. Son yıllarda her ne kadar feminist söylem ve eşcinsel hareket gibi çeşitli direniş pratiklerinin de etkisiyle bazı değişimler gözlenmekteyse de günümüzde iktidarın yapılandığı toplumsal cinsiyet rejimi, ataerkillik yapılanmadır. Ataerkillik, kamusal ve özel alanda toplumsal dayanakları olan sosyal bir sistemdir ve toplumdan soyun aktarılması, mirasın devredilmesi ve ekonomik güce sahip olma gibi temel görevlerin erkeklere verilmesi anlamına gelir. Buna göre erkekler, önceki bölümlerde de aktarıldığı üzere doğal yapılarının bir özelliği olarak daha akılcı ve güçlüdürler; yönetmek ve egemen olmak için yaratılmışlardır. Buradan siyasal alanı yani devleti temsil etmeye

daha elverişli oldukları sonucuna varılır ve toplumsal sistemler ve rollerin belirlenmesi, bu normlara göre gerçekleşir (Demez, 2005, s.61).

Bütünlüğü içinde ve mikro iktidar alanlarını göz ardı etmeden ataerkil yapıyı anlayabilmek için iktidar olgusu, öncelikli bir konumdur. Toplumsal cinsiyet sistemi, kadın ve erkek arasındaki iktidar ilişkilerini ifade eder; kadınlık ve erkeklik, karşılıklı bir iktidar bağı içinde anlaşılabilir (Seidler, 1994, s.104). Erkek ve kadın arasındaki rol, statü, sorumluluk, toplumsal kaynaklar üzerindeki eşitsiz kontrol yetkisi, aradaki temel iktidar farklılıklarını oluşturmaktadır (Lipman-Blumen, 1984, s.4). Kadınlık kimliği ve pratiğinden farklı olarak erkeklik, bir iktidar pratiği olarak kurumlaşır (Atay, 2004, s.14).

Kandiyoti de (1997) erkekliği iktidar ile bağlantılı olarak tanımlar ve kadınlarla erkekler arasındaki iktidar ilişkilerinin sürmesini sağlayan toplumsal bir yapılanma olarak ele alır. Erkekler arasındaki iktidar ilişkileri de bir sonraki bölümde detaylı bir biçimde aktarılacak olan hegemonik erkeklik kavramında olduğu gibi farklı erkeklikleri yapılandırmaktadır. Ancak verili bir zaman ve yerde ataerkilliğin belirli bir biçimde kurumsallaşması ve kadınların denetlenmesi için stratejilerin belirlenmesi süreci açısından farklı erkeklikler, ortak ideal davranış tarzları ve tutumlar üzerinden inşa edilir (Demez, 2005, s.75) ve iktidar paydasında bütünleştirilir. Erkek kimliğinin iktidarla birleştirilmesini sağlayan en önemli unsur, cinselliktir. Ataerkil sistem içinde kadının ve erkeğin cinselliği, değer yargılarına uygun bir biçimde çeşitli bilgi ve söylem biçimleriyle yapılandırılmıştır. Buna göre esas olarak kabul edilen heteroseksüel ilişki biçimi, egemen bir halde bulunmakla birlikte söz konusu pratik içinde kadının rolü 'pasif ve fethedilen', erkeğin rolü ise 'aktif ve fetheden' biçiminde kurgulanmıştır.

Cinsellik, erkek için kendini kanıtlayabileceği bir alan olarak sunulduğunda doğallığından sıyrılarak bir iktidar mekanizması ve rekabet alanı haline getirilir. Kadınlara karşı cinsel açıdan başarısız olmuş bir erkek, toplum tarafından iktidarsız olarak kodlanacak ve dolayısıyla tam bir erkek olarak görülmeyecektir (Demren, 2001, s.67-8). Bu bakış açısına göre erkeklik, bir toplum içinde sürekli bir biçimde çeşitli müzakereler yoluyla kazanılması gereken ve belirli koşullarda kaybedilebilen bir olgu olarak karşımıza çıkar. Kadınlık ise bunun tersine belirli öznellikleri deneyimlemek yoluyla sahip olunan bir cinsiyet pratiğidir. Atay'a göre (2004) yeterince erkek olmak, bir kere elde edilip sonuna kadar sürdürülen bir şey değildir. Erkek topluluğu tarafından

izlenerek, ölçülerek ve yargılanarak verilen bir 'normallik' durumudur ve bir erkek referans grubunun onayını gerektiren bir sosyal süreçtir (s. 26).

Esasında böylesine bir iktidar yapılanması içinde kadını bu referans grubundan ayrı bir biçimde ele almanın belirli durumlarda gerçeği yansıtmayabileceği için kadının da kimi zaman onaylama sürecinde bir iktidar konumu olabileceğini eklemek önemlidir. Ataerkil yapılanma, her ne kadar erkekler üzerinden sürekliliğini sağlasa ve erkek, başat konumda olsa da söz konusu yapılanma içerisinde bilhassa hegemonik erkeklikle ilişkili söylemler, kadınlar tarafından da içselleştirilerek belirli bir hiyerarşiyi beraberinde getirmektedir. Eşcinsellik gibi söylemsel olarak 'normal' bir erkeklik durumunu ifade etmeyen çeşitli durumlarda bir erkek, heteroseksist söylemi içselleştiren herhangi bir kadın tarafından da aşağılanabilmekte ve çeşitli bağımlı konumlara yerleştirilebilmektedir, dolayısıyla böyle bir iktidar yapılanmasında iktidarı yalnızca erkek üzerinden kodlamak, bazı durumlarda gerçeği yansıtmayabilir.

2.2. Hegemonik Erkeklik

Literatüre bakıldığında 1970 ve 80'li yıllardan itibaren cinsiyet ekseninde farklılaşan davranışlara yönelik araştırmaların arttığı görülmektedir. Buna göre akıl, aktiflik, şiddet ve saldırganlık, kamusal alanda taşınması gereken iradeye ve güce sahip olma gibi özellikler erkeğe atfedilmekteydi. Diğer yandan kadınlık ise daha önce de belirtildiği gibi duygusallık, pasiflik gibi özelliklerle erkekliğin karşısında konumlandırılmaktaydı. Bu ikili farklılıkları benimseyen ve toplumsal cinsiyeti kadın-erkek kutuplu düalist bir yapı içinde kurgulayan araştırmaların çoğu, toplumsal cinsiyetin biyolojik doğadan kaynaklandığı ve bunun bir uzantısı olarak, söz konusu farklılıkların meselenin toplumsal boyutu olduğu düşüncesine yaslanmaktaydı.

Bu süre zarfında farklı kültürlerdeki toplumsal cinsiyet davranışlarını odak noktası olarak yapılan incelemeler, erkekliğin farklı kültürlere ait cinsiyet düzenlemelerinde aynı davranışların gözlemlenmediğini bulgulamışlardır. Bilhassa antropoloji, farklı kültürlerdeki erkeklerin aynı erkeklik algısını paylaşmadıklarını göstermiştir (Gilmore, 1990; Cornwall ve Lindisfarne, 1994; Herdt, 1994). Batılı ve Batılı olmayan kültürlerden farklı erkeklik anlayışları sunan, Gilmore'un (1990) gibi kültürlerarası bir bakış açısına sahip çalışmalar, erkek olmayla ilgili sembol ve ifadelerin nasıl ve neden farklılık gösterdiğini incelemektedir. Gilmore'un çalışması

(veri topladığı yerler Akdeniz, Güney Pasifik, Yeni Gine, Doğu ve Güney Asya, Tahiti ve Malezya-Semai, Brezilya-Amazon ve Doğu Afrika'dır), bir antropolog olarak onu erkeklerin her yerde anksiyete bozukluklarına sahip görüldüğü fikrine yönlendirmiştir. Gilmore, dünyadaki farklı kültürlerde erkek olmanın ne anlama geldiğine ilişkin nihai bir yanıt ortaya koymasa da çoğu kültürde erkeklere yönelik beklentilerin kadınları hamile bırakmak, muhtaç olanı korumak ve her ikisi için geçim sağlamak olduğunu ileri sürmüştür (Beynon, 2002, s.62-3).

Bunun sonucunda erkek davranışlarının biyoloji kaynaklı olduğu düşüncesi, yerini yavaş yavaş erkek davranışlarının ve karakteristiklerinin tek tip olmadığı, daha ziyade farklı kültürlerde ya da aynı kültür içinde farklı dönemlerde farklı erkeklik inşaları bulunduğu düşüncesine bırakmıştır. “Çoklu erkeklikler” kavramının gelişimi, buna dayanmaktadır. Ayrıca 1970’lerde başlayan erkek özgürlük hareketleri içinde ortaya çıkan pro-feminist erkek ve gey özgürlük hareketlerinin de bu gelişime etkisi olduğunu belirtmek gerekir.

Erkekliğin sosyal inşası ele alındığında en çok kullanılan kavram hegemonik erkekliktir. Köken olarak Carrigan vd.’ne (1985) atfedilen kavram, daha sonra heterososyal normlar tarafından normatifleştirilen, sosyal, politik ve kültürel açıdan hegemonik olan kalıplara göndermede bulunan heteronormatifiğe karşı çıkarak sosyal bilimlere feminist teori, queer teori ve psikanalizle bütünlemede oldukça başarılı olan R. W. Connell tarafından geliştirilmiştir (Connell, 1987; 1995).

Erkeklik çalışmaları ile ilgili olarak yapılan çoğu kuramsal çalışma, hegemonik erkeklik kavramı üzerinden ortaya çıkmaktadır. Carrigan, Connell ve Lee’ye göre (1985) hegemonik erkeklik, “bir grup erkeğin, güçlü ve ayrıcalıklı konumları nasıl elinde tuttuğu ve egemenliklerini oluşturan sosyal ilişkileri nasıl meşrulaştırdıkları ve yeniden ürettikleri” sorunudur. Connell (1995) hegemonik erkekliğin değişkenliğini ve onu harekete geçiren mekanizmaları vurgulayarak, bu düşüncüyü ayrıntılı bir biçimde ele almaktadır:

Herhangi verili bir zamanda erkekliğin belirli bir formu, diğer erkekliklere oranla daha güçlü kılınmıştır. Hegemonik erkeklik, ataerkilliğin meşruiyeti sorunu için yaygın olarak kabul edilen cevabı somutlaştıran toplumsal cinsiyet düzeni olarak tanımlanabilir ki bu erkeğin baskın, kadının ise tabi konumunu garanti altına almaktadır. Bu, hegemonik erkekliği en fazla elinde bulunduranların her zaman en güçlüler olduğu

anlamına gelmez. Sinemadaki aktörler gibi simge ya da film karakterleri gibi fantastik figürler olabilir. Kurumsal olarak iktidarı ve ayrıcalığı elinde bulunduranlar, kişisel yaşamlarında hegemonik kalıplardan uzakta durabilirler (s. 77).

Her ne kadar hegemonik erkeklik, erkekliğin ortak bir biçimde paylaşılan formu olmasa da kadınların egemenlik altına alınmalarından yarar sağladıkları ölçüde erkeklerin çoğunluğu tarafından destek görmektedir; Connell (1995) bunu “ataerkil pay” olarak adlandırmaktadır (s. 82). Ataerkil (patriarkal) pay, maddi güç ve iktidar ile ilişkili olduğu kadar “şeref, prestij ve emir verme yetkisi” sağlamaktadır. Erkekler, yapısal olarak ataerkilliği ve kadınlar üzerindeki egemenliklerini korumak için hegemonik erkekliği desteklemeye yatkınlardır.

Hegemonik erkeklik teorisine göre kadınlık ve erkeklik arasındaki iktidar ilişkileri hiyerarşisinde baskının öznelere yalnızca kadınlar değildir; ayrıca etnisite, ırk, sınıf, cinsel yönelim, yaş ve meslek farklılıklarının bir sonucu olarak kiminin bağımlı, kiminse baskın olduğu ‘çoklu erkeklikler’ arasında da hiyerarşik iktidar ilişkileri görülmektedir. Buradaki erkeklik bütünleştirici ya da homojen değildir, erkek olmanın birbirinden farklı ve çatışan yolları vardır ve bu yollardan biri, verili bir cinsiyet ilişkileri düzeninde baskın fakat daima “itiraz edilebilir” hegemonik biçimi oluşturmaktadır (Connell, 1995, s.76). “Doğal” ve bu nedenle de meşru olarak dikkate alınan bu biçim, hegemonik erkeklik olarak adlandırılır. Hegemonik erkekliğin her türü, biçim ve içeriğinin kendinden bağımsız olduğu belirli bir sosyal ve tarihsel bağlam içinde işlemektedir. Çoğunluk tarafından kabul edildiği ve ayrıcalık kazandırıldığı için görece olarak görünmezdir. Connell bu görünmezliği şu şekilde ifade eder:

Çoğu zaman ataerkil düzenin savunması, açıkça belirtilmiş erkeklik politikalarından oluşmaz. Hegemonik erkeklik için heteroseksüel erkeklerin seçilmiş olması, örgütleri ve devleti harekete geçirecek ve bu kurumların rutin işleyişi, normal biçimde devam edecektir. Hegemonik erkeklik projesinin esası ve bir proje olarak görünmez olmasının nedeni budur. Çoğu zaman erkekliğin temalaştırılması gerekmektedir. Dikkat edilmesi gereken ulusal güvenlik, şirket karları, aile değerleri, dini değerler, bireysel özgürlük, uluslar arası rekabet, ekonomik verimlilik ya da bilimin gelişimidir. Böylesi terimlerle savunulan kurumların günlük işleyişi aracılığıyla belirli bir tür erkekliğin baskınlığı kazanılmaktadır (Connell, 1995, s.213).

Cornwall ve Lindisfarne'nin (1994) "hegemonik erkeklik, "erkek olmanın" başarıya ulaşan yollarını tanımlar; bu şekilde diğer eril tarzları eksik ya da aşağı olarak kurmaktadır" şeklindeki açıklamasında da belirttiği gibi hegemonik erkeklik, kendini meşrulaştırmak için diğer erkeklik biçimlerini marjinalleştirmektedir. Hegemonik iktidar ilişkileri, kiminin etkileşimleri onlara diğerlerinden daha fazla iktidar sağlayan bir dizi erkekliği içerdiği için hegemonik erkeklik, varsayıldığı biçimde diğer erkeklikleri bağımlılık altına almaktadır. Ancak birbirleri olmadan var olamazlar çünkü nihayetinde bütün erkeklikler eril iktidarı, yani ataerkilliği desteklemektedir.

Hegemonya, "yaygın olarak bir sınıf, millet ya da insan grubunun diğerleri üzerindeki tahakkümünü tarif etmek için kullanılır. Gramsci'nin bu anlayışı, tahakkümün 'kazanılmış' ve sürekli olduğunu vurgulamaktadır. Aynı zamanda bağımlılık altına alınanların suç ortaklığını da içeren bir düşüncedir" (Haywood ve Mac an Ghail, 2003, s. 153).

Connell (1987), hegemonik erkekliğin daima üç erkeklik türü ile birlikte inşa edildiğini vurgulamaktadır (s.183). "İştirakçi erkeklik", erkeklerin kadınlar üzerindeki genel avantajlı konumundan kaynaklanmaktadır. "Bağımlı erkeklik", homoseksüellik ve kadınsılıkla ilişkilendirilerek hegemonik heteroseksüel biçimin zıttı olarak tanımlanır. Homoseksüellik, heteronormatif ataerkil ideolojiye uyum sağlamayan, damgalanmış ya da marjinalleştirilmiş kimlik grupları için kullanılır. "Marjinalleştirilmiş erkeklik" ise Siyahlar, Asyalılar ya da işçi sınıfı erkeklikleri gibi ırk ve sınıf tabanlı değişkenler sunan erkeklikler için kullanılmaktadır. Türkiye'de de Müslüman olmayan erkeklikler ya da etnik azınlıklara ait erkeklikler örneklerinde olduğu gibi çeşitli marjinalleştirilmiş erkeklik grupları bulunmaktadır. Connell ve Messerschmidt (2005), çeşitli ülkelerden bulgu elde edilen araştırmalara göre hegemonik olmayan erkekliklerin bağımlılık altına alınma sürecinde belirli erkekliklerin diğerlerine göre sosyal açıdan daha merkez ve sosyal iktidar ve otorite ile daha ilgili olduğunu ileri sürmektedir. Sosyal açıdan baskın konumda bulunan erkekliklerin özellikleri, kültürel rıza, söylemsel merkezîyet, kurumsallaşma ve marjinalleştirme anlamında alternatif erkekliklerin geçersiz kılınmasıdır. Connell, erkekliklerin değerlendirilmesinde üç anahtar noktaya dikkat çekmektedir:

- Kadınlar için evsel, erkekler için kamusal alanın ortaya çıkışı,

- Kabul edilir (saygıdeğer) erkekliği heteroseksüellikle ilişkilendirerek, medikal terimler içinde homoseksüelliğin yasaklanması ve yasal açıdan suç sayılması,
- 19. yüzyıldaki endüstriyel açılım ve erkekliğin el emeği, para kazanma kapasitesi ve “eve ekmek getirme” pratiklerine dayanması (Beynon, 2002, s.19).

Marjinalleştirilmiş ya da eşcinsel kimlikler, kabul kazanarak, heteronormatif temele dayanan cinselliği bozguna uğratarak, iktidar kaynaklarını dönüştüren sosyo-politik düzeni değiştirerek ve bir erkeklik krizi yaratarak hegemonik ilişkileri tehdit etmektedir. Her ne kadar erkeklik krizle çöküntüye uğrayacak kadar tutarlı bir sistem değilse de cinsiyet ilişkileri sistemi içindeki pratikler düzenidir (Connell, 1995, s.84). Bazı kapsamlı araştırmalara göre hegemonya, profesyonel spor yıldızları gibi erkeklik sembolleri üretmektedir ancak “erkeklerin çoğu, tam anlamıyla bunu elde edemez”, bu nedenle hegemonik erkeklik, erkeklerin günlük yaşamlarındaki en yaygın model değildir. Erkekliğin baskın bir modelinin itiraza açık olması örneğinde – kadınların ataerkilliğe direnç göstermesi ve erkeklerin alternatif erkekliklerin aktörü olması gibi – olduğu gibi cinsiyet ilişkilerinde değişim olasıdır (Connell ve Messerschmidt, 2005, s.845). Dolayısıyla erkeklik yapıları, zaman içinde değişim gösterebilmektedir. Bu değişimler cinsiyet ilişkilerinde yeni stratejiler ortaya çıkarmakta ve sosyal olarak hayranlık duyulan erkeklik yeniden tanımlanmaktadır.

Connell ve Messerschmidt’e göre (2005) var olan hegemonik erkeklikler, yerel, bölgesel ve küresel olmak üzere ampirik yollarla üç aşamada araştırılabilir. “Yerel” olan, aile, örgütler ve yakın topluluklar içindeki yüz yüze etkileşim alanları içinde inşa edilmektedir ve tipik bir biçimde etnografi ve biyografi çalışmalarında yer almaktadır. Söylemsel, politik ve demografik çalışmalarda yer alan “bölgesel”, kültür ya da ulus devlet seviyesinde; “global” ise uluslar arası politika, uluslar arası ticaret ya da medya gibi uluslar arası arenalarda inşa edilmektedir. Küresel örgütler, yerel ve bölgesel cinsiyet düzenleri üzerinde baskı uygulamaktadır. Hegemonik erkekliğin yerel ve bölgesel inşaları, küresel süreçlerin kendi cinsiyet sistemlerine eklemlenmesiyle şekillendirilmektedir. Bölgesel cinsiyet düzenleri, küresel alanlarda benimsenmiş kültürel materyaller taşır ve aynı zamanda yerel düzeydeki cinsiyet düzeni ya da hegemonik erkekliği etkileyebilen erkeklik modelleri sağlar (Connell ve Messerschmidt, 2005). Yerel, bölgesel ve küresel erkekliklerin (ve kadınlıkların) ayrımını yapan bir

analitik inceleme, mekanın önemini kavramamızı sağlar. Hegemonik erkekliğin yerel modelleri birbirinden farklı olabilmesine rağmen, cinsiyet dinamiklerindeki toplumsal etkileşim ve kadınların cinsiyet pratiklerinin ortaklığının sonucu olarak çoğu zaman örtüşmektedir. Benzer şekilde Connell ve Messerschmidt'in hegemonik erkekliğin yerel inşalarında ileri sürdüğü gibi yerel çoğunluk, bölgesel ve toplumsal düzeyde hegemonik erkekliğin tekliğiyle uyumludur (Connell ve Messerschmidt, 2005, s.849).

Bununla birlikte Connell, bölgesel ve küresel “protest” erkekliklerin belirmesinde küresel hegemonik erkekliğin etkilerine dikkat çeker ve “protest” erkeklik olarak marjinalleştirilmiş bir işçi sınıfı erkekliği taslağı çizer (1995, s.109). Ona göre erkeklerin çoğunluğu, erkekliğin hegemonik erkeklik olarak adlandırılan baskıcı ideal tipini elde edemez fakat iştirakçi, bağımlı ve marjinalleştirilmiş biçimlerde ona bağlıdır. Erkeklerin çoğu, ataerkil söylemler tarafından ileri sürülen rolleri elde etmek için gereken sosyal iktidara sahip değildir. Connell'in sosyal iktidardan yoksun marjinalleştirilmiş erkeklikler sınıflandırmasında eşcinsel erkekler birinci, “protest erkeklikler” ise ikinci grupta yer almaktadır (Lysaght, 2005, s.126). Protest erkeklikler, hegemonik erkekliğin içeriğini almakta fakat yoksulluk bağlamında yeniden işlemektedir (Connell, 1995, s.114). Protest erkeklik, kültürel ve ekonomik marjinalliği, işsizliği, eğitim seviyesinin düşüklüğü ve alt işgücü olması gibi içinde mücadele ettiği şartlara bir yanittir. Kaynakların bir kısmını ele geçirdiklerinde ataerkil paydan hak talepleri “olumsuz” bir duruma gelmektedir (Lysaght, 2005, s.126).

2.3. Pierre Bourdieu'nün Sosyal Teorisi ve Erkeklik

Teorik bir araç olarak hegemonik erkeklik, gücünü çoklu erkeklikler tabakalaşmasını ve bunların birbiriyle olan ilişkilerini açıklamaktan ve cinsiyet kimlikleri ile iktidarın akışkanlığını tanımlamadan almaktadır (Hearn, 2007). Cinsiyet ilişkilerinin akışkanlığı ve hegemonik erkekliğin yöneltilemeyen itirazlar karşısında sağlam durması, onu geçerli kılmaktadır. Bununla birlikte çoklu erkeklikler tartışmasında cinsiyet ilişkilerinin karmaşıklığı aydınlatılmakta ve çeşitli alanlarda incelenmektedir. Hegemonik erkeklik kavramı ve onun kadınlık ve diğer erkekliklerle ilişkili olan konumu, hiyerarşik bir yapı içindeki çeşitli iktidar ayrımlarını belirlemede kullanışlıdır.

Ancak çoklu erkeklikleri tanımlamada yalınlaştırmadan kaçınılmalıdır. Bunun için Connell (1995), şunu önermektedir: “Gruplar arasındaki ilişkileri incelememiz

gerekir. Bununla birlikte sınıf ve ırk gibi olgularla beraber cinsiyet ilişkileri tüm boyutlarıyla ele alınmalıdır. Söz konusu ilişkiler, egemenlik ve bağımlı kılma düzeylerini içermektedir. Ayrıca Connell, erkekliklerin yaş ve etnisite gibi faktörlerce de marjinalleştirilebileceğini ileri sürmektedir (s. 76).

Erkeklik çalışmalarında kullanılan popüler bir kavram olsa da hegemonik erkeklik, bir takım sınırlara da sahiptir. İlk olarak hegemonik erkeklik, bu çerçevede altında yer alan egemen erkekliklerin çeşitliliği ve birbirleriyle nasıl bağlandıkları ile ilgili çok az açıklamada bulunmaktadır (Hearn, 2007). Hegemonik erkeklik, erkekliğin diğer biçimleri üzerinde yüceltilmiş bir formuysa, var olan çeşitli egemen erkekliklerin karmaşıklığı ve bunlar arasındaki ilişkiler dikkate alınmaktadır. Örneğin çok uluslu bir şirket içerisinde egemen erkeklik, fit, genç ve girişken, markalı kıyafetler içindeki bir işadamıyla somutlaştırılabilir. Fakat işçi sınıfının yer aldığı bir mekanda egemen erkeklik, bakımsız, orta yaşlı ve iri yarı erkekler tarafından somutlaştırılabilir.

İrk, sınıf, etnisite ve yaş gibi olgularla birlikte ele alınması gereken cinsiyet ilişkilerinin deneyimlendiği sosyal ortamlarda cinslere normatif olarak yüklenen toplumsal değerler, biraz önce sözü geçen tüm olguların da etkisiyle ortamdan ortama farklılık gösterebilmektedir. Söz konusu deneyimler içinde var olan farklılıkları ve bu farklı kimlikler arasındaki iktidar ilişkilerini açıklamada hegemonik erkeklik kavramı yetersiz kalmaktadır (Coles, 2009, s.34).

Bourdieu'nün sosyal teori yaklaşımı, "var olan en çok yönlü yaklaşım" olarak tanımlanır (Fowler, 1997, s.1). Kullanımının yaygınlığı, öznel deneyimler ile nesnel yapıları teorik olarak birleştiren aktör/yapı ayrımına dayanmaktadır. Marx, Durkheim ve Weber gibi büyük anlatı teorisyenlerinden farklı olarak Bourdieu, her birinin geleneksel vizyonunu reddederek, bireysel pratiğin nasıl şekillendiği ve günlük yaşamda çeşitli stratejilerin aktörler tarafından nasıl kullanıldığını dikkate alan teorik bir sentez sunmaktadır. Böylece bireylerin bireysel pratikleri ile egemen sosyal yapıları nasıl destekledikleri ve onlara nasıl karşı çıktıklarını dikkate alan konstrüktivist yapısalcılık düşüncesini ileri sürmektedir. Oluşturulan eylemlilik kuramının sonucu ise bireylerin ne kendi kaderlerini seçmede tamamen bağımsız oldukları ne de onlara yüklenen nesnel norm ve kurallara göre davranmaya zorlandıklarıdır (Swartz, 1997'den aktaran Coles, 2009, s.34).

Habitus, Bourdieu'nün aktör ve yapı arasındaki bağın düğüm noktasını biçimlendiren eylem kuramının merkez kavramıdır. Bireylerin çevrelerindeki diğerlerinin eylemleri ile senkronize halindeki eylemlerini günlük yaşam içerisinde gerçekleştirme biçimleri olan habitus, kurallar tarafından düzenlenmeyen fakat nesnel yapılardan etkilenen bir sosyal birlik üretmek için işlemektedir (Robins, 1991; Bohman, 1999'dan aktaran Coles, 2009, s.34).

Özü itibariyle habitus, bir dereceye kadar esneklik ve doğaçlama gerektiren günlük olaylarda bireyin kendi yolunu bulmasına olanak sağlar. Bilişsel olmaktan ve akıl yürütmeye dayanmaktan ziyade dürtüsel ve dönüşsüzdür (non-reflexive); stratejik bir amaç gütmese de stratejidir (Calhoun, 1993). Başarıya ulaşan eylem, yaşamdaki (oyundaki)⁵ durumuna göre eğilimlerini uyarlayan ve yaşamın kurallarına bağlı kararların ötesinde yaratıcı bir biçimde hareket eden bir bireyi gerektirmektedir (Fowler, 1997, s.18). Bu anlamdaki eylem, bireylerin günlük deneyimlerini müzakere etmek amacıyla geçmiş deneyimlerine dayanan ve zaman içinde gelişen kendi kontrollerindeki habituslarını kullanmaları nedeniyle stratejiktir (Swartz, 1997'den aktaran Coles, 2009, s.35).

Yine de nesnel yapılar, bireyin uyarlanmak zorunda kalabildiği durumları belirleyebilmektedir ve böylece, habitus etkilenir. Ancak nesnel yapılar, norm ve kuralların yaptığı biçimde bireyi ille de zorlamamaktadır. Daha çok bireyin belirli bir esneklik içinde eylemlilik gösterdiği yönergeler ve sınırlar biçimindedir. Kendilerini nesnel yapıların dayatmalarına karşı mesafelemek için bireyler, kendi gereksinimlerini en uygun biçimde karşılayan yatınlıkları seçme konumundadır, hatta aktif olarak seçmeye zorlandıklarını da seçebilirler; yani “zaten yoksun bırakıldıklarını reddedip, kaçınılmaz olanı seçmek” (Bourdieu, 1990, s.54).

Örneğin, orta sınıf uğraşlarına erişimi kendi sınırlı, sosyal, ekonomik ve kültürel sermayesi tarafından engellenmiş ve işçi sınıfı mesleklerini tercih etmesi gereken işçi sınıfı içinde doğan erkekler, kendi durumlarını ille de onlara dayatılmış olarak

⁵ Bir dönem kendisi de rugby oynayan Bourdieu, sosyal yaşamı algılayışını aktarırken oyun metaforunu sıklıkla kullanmaktadır. Sosyal hayatın yalnızca mücadeleye göre değil, aynı zamanda sürekli bir uyuma ihtiyaç duyduğunun altını çizen Bourdieu, hiçbir oyunun onu tanımlayan kurallara göre anlaşılamayacağını, sadece kurallara uymanın yetmeyeceğini, oyunun nasıl oynanacağı duygusuna sahip olmanın gerekliliğini belirtmektedir. İyi bir basketbol oyuncusunun yalnızca iyi atış yapabilen değil, zamanında atış yapmasını bilen oyuncu olduğunu hatırlatan Bourdieu, oyunla bağlantılı olarak habitusu “bir oyunda her oyuncunun gelecek hareketi, gelecek oyunu, gelecek vuruşu anında uydurarak yapma kapasitesi” olarak tanımlamaktadır (Calhoun, 2000, s.696-697)

görmeyebilirler. Beyaz yakalı meslekleri kadınsı, dominant olanın dışında bir seçenek olarak reddedebilir ve erkekliklerinin performansında dayanıklılık, rekabet, risk alma gibi bedenlerini kullanmalarına olanak sağlayarak, onları “gerçek” bir erkek yapan ve kalifiye olarak gördükleri mavi-yakalı meslekleri üstlenerek “kaçınılmaz olanı” seçebilirler (Coles, 2009, s.35).

Asıl önemlisi herhangi birinin habitusunu biçimlendiren yatkınlıklar ve pratikler, “bir ‘alan’ içindeki sosyal konumlarda kazanılmaktadır ve bu, konuma karşı öznel bir uyumu ifade eder” (Mahar vd. 1990’dan aktaran Coles, 2009, s.35). Alan kavramı, sosyal yaşam alanları için kullanılan bir metafordur. Her ne kadar uzamsal olan metaforu sınırlasa ve kısıtlamalar içerse de Bourdieu, böylesi kısıtlamalara karşı çıkmakta ve bunun yerine ilişkisel ve esnek olarak ele aldığı alanlara odaklanmaktadır ki bu alanlar, birbiriyle örtüşen diğer alanları da içeren, davranışı etkileyen ve biçimlendiren olası tüm etkenler dizisini kullanarak tanımlanmaktadır (Swartz, 1997’den aktaran Coles, 2009, s.35).

Alanlar, habitusun içinde işlediği sosyal düzenleme yapısını biçimlendirmekte ve hukuk, eğitim gibi sosyal kurumları da içermektedir. Her ne kadar kurumları birleştirmese de “alanlar kurumlar arası ya da kurumlar içi bir kapsam olabilir; alanlar içindeki konumları resmeden kurumları belirtebilir” (Swartz, 1997’den aktaran Coles, 2009, s.35). Örneğin toplumsal cinsiyet alanı, sınıf, siyaset ve eğitim gibi birçok başka alanla örtüşmekte ve aynı zamanda çeşitli alt alanlara (erkeklik alanı, kadınlık alanı) ve sosyal kurumlara (aile ve hukuk mahkemeleri gibi) uyarlanabilmektedir. Böylece bireyler ille de nesnel yapıları dikkate almazlar, bunun yerine alanları ve alt alanları müzakere edebilir ya da aynı şekilde ilerleyebilirler (bununla birlikte alanın ya da içindeki sosyal kurumların etkisinin dışına her zaman adım atamayabilirler).

Herhangi verili bir alanda sermayenin değeri ve birikiminin de bireylerin sosyal konumlarına potansiyel etkisi olması anlamında Bourdieu’nün sermaye kavramını da habitus ve alanla ilişkili olarak değerlendirmek önemlidir. Sermaye, alan içinde gerçekleşen mücadelelerin nesnesi olan bir kavramdır ve iktidarın sosyal ilişkisi olarak işlev göstermektedir (Bourdieu, 1993, s.73). Bourdieu, kapsamlı bir biçimde çoğu alan içinde var olmaya eğilimli üç tür sermaye tanımlamaktadır: finansal kaynaklara göndermede bulunan *ekonomik sermaye*; bir kişinin sosyal ağına ve bunun içindeki birey statülerine göndermede bulunan *sosyal sermaye*; bir kişinin kültürel becerilerini,

zevklerini, tercihlerini, vasıflarını ve sınıf farklılıkları olarak işleyen böylesi farklılıkları dikkate alan *kültürel sermaye*. Bir alan içinde değerli kılınmış sermayeye sahip olmak bireylerin, grupların ve örgütlerin mevkisini belirler ve böylece sermayenin dağılımına bağlı bir hiyerarşi üretir. Sermaye değeri, alan içinde mücadelenin konumu olmak için yarışdırılmaktadır. Egemen konumdakiler, kurallara uygun olan ya da değerli sermayeyi neyin belirlediğini tanımlama gücüne sahiplerdir ve böylece kendi sermayelerinin değerini koruyarak statülerini yeniden üretmektedirler (Webb vd. 2002'den aktaran Coles, 2009, s.36). Ancak sermayenin değer değişimine uğradığı ya da aktörlerin baltalayıcı stratejilerinden kaynaklanan güç kaymaları gibi örnekler de olasıdır.

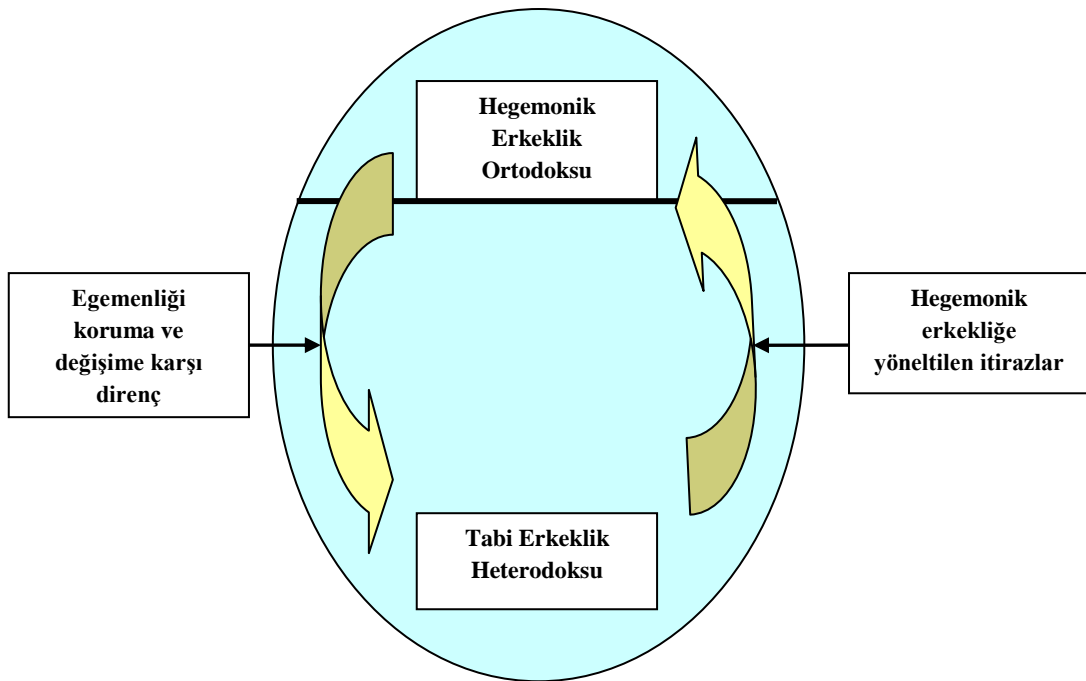
Habitus (bir kişinin sermayesiyle ilgili olarak) ve alan aracılığıyla pratikler biçimlendirilmekte ve bireyler, günlük yaşamlarını yönlendirmek için stratejiler kullanabilmektedir. Hiç kimse diğerinden izole bir biçimde faaliyette bulunmaz, her ikisi de biçim vermekte ve biçimlenmektedir, yeniden üretir ve üretkendir. Böylece habitus, alan ve sermaye, bireyler ile grupların konumları müzakere etmek için bilinçaltı seviyesinde kullandıkları stratejileri ve sosyal düzen içindeki yapıları desteklemek ya da baltalamak için nasıl işlev gösterdiklerini incelemeye izin vermektedir (Coles, 2009, s.37).

2.3.1. Erkeklik Alanı

Connell'in hegemonik erkeklik kavramı ve Bourdieu'nün sosyal teorisi birlikte ele alındığında teorik model, burada bir erkeklik alanını ve erkekler arasında var olan pozisyonlar için mücadele ve çekişmeleri dikkate alan bir model sunmaktadır (bkz. Şekil 1).

Erkeklik alanı içinde egemenlik ve bağımlılık, ortodoksluk (statükoyu desteklemek) ve heterodoksluk (kabul edilen doktrinlere karşı çıkmak ve değişimi amaçlamak), boyun eğme ve gasp etme yer almaktadır. Bireyler, gruplar ve örgütler, erkeklik alanı içinde geçerli olan belirli sermaye türleri için hak talebinde bulunmak üzere mücadele etmektedirler. Egemen konumda bulunanlar, erkeklik tanımlarını ve sermayenin değer ve dağılımını tekeline alarak statükoyu korumak için mücadele ederken tabi gruplar, baltalayıcı stratejiler aracılığıyla değişim için akış ve mekanizmalar meydana getirmektedirler.

Birçok alanda olduğu gibi erkeklik alanında da ekonomik, sosyal ve kültürel sermayenin tümü bireyler, gruplar ve örgütler tarafından rekabete sokulmaktadır. Ancak erkeklik alanı içinde rekabete sokulan ve bir sermaye türü olarak ele alınması gereken bir başka kaynak da eklenmelidir – eril beden. Sosyal, ekonomik ve kültürel sermayelerin hepsinin erkeklik alanı içinde önemi olsa da erkeklikler anlayışında eril bedeninin merkezi konumu, *fiziksel sermayenin* de değerli olduğu anlamına gelmektedir. Fiziksel sermaye olarak eril beden ve onun değerli bir kaynak olarak erkeklik alanı içindeki önemi, onun erkeklik alanı içinde merkez kavram olarak tartışılmasını gerektirmektedir (Coles, 2009, s.37).

Şekil 2.1. Erkeklik Alanı

Bir form olarak bedeninin fiziksel sermaye olduğu düşüncesi yeni değildir. Bourdieu, nesnel yapıların içselleştirilmesinin bir sınıf beğenisi haline gelmek için çoğunlukla bedensel formlar halinde (duruş, yürüme, konuşma biçimi gibi) dışa vurulduğunu ileri sürmektedir. Bu fikre dayanan Shilling (1991, 1993'den aktaran Coles, 2009, s.37), sosyal eşitsizliklerin yeniden üretimine katkıda bulunan bir gerilim alanı haline gelen ve sermayenin diğer türlerine dönüştürülebilen fiziksel sermaye içinde bedeninin geliştirilebileceğine ilişkin bir argüman sunmaktadır. Shilling'e göre fiziksel sermayenin imleyeni olarak beden, diğer faktörler tarafından etkilenmektedir: başta sınıf olmak üzere Bourdieu'ye benzer doğrultuda Shilling, sosyal sınıfların

bedensel formlar üretme biçimleri üzerine odaklanmaktadır. Bu bedensel formlar sembolik bir değer yerleştirmekte ve fiziksel sermaye, sınıf konumlarıyla paralel biçimde değerlendirilmektedir. Erkeklik alanı içinde fiziksel sermaye olarak bedenlerin nasıl değerli kılındığı üzerinde sınıf olgusunun önemiyle birlikte bunun dışında yaş, etnisite, sağlık ve cinsel kimlik gibi olguları içeren, fiziksel sermayenin değeri üzerinde etkili başka etkenler de vardır.

Erkeklik alanıyla ilişkili olarak eril bedenın erkekliğin baskın imgelerini somutlaştırarak sunulma biçimleri, onu mücadelenin ve sermaye olarak değerlendirilmenin nesnesi haline getirmektedir. Bu, erkeklik imgesinin tasarlanması bir kaynağıdır. Erkeklik alanında fiziksel sermaye olarak bedenın şekli ve boyutları da onun nasıl kullanıldığı (yürüyüş, konuşma, yetenek, davranış, tutum ve cinsel pratikler gibi) kadar önemlidir. Kaslı bir beden, hegemonik erkekliğin dayanıklılık ve güç idealleriyle ilişkilendirilirken yağ oranı düşük bir beden aktif ve disiplinli olmayla, gençlik ise sağlığı ve güçlülüğü (virility) yansıtmaktadır. Böylece hegemonik erkekliği somutlaştıran bedenlere sahip olan ve kültürel ideallere uyum gösteren erkekler (dayanıklı, kaslı, genç, vb.), erkeklik alanı içinde değerlendirilen fiziksel sermayeye sahiptirler.

Erkekliklerin oluşumunda sınıf, yaş ve etnisite gibi olgular da etkide bulunan dışsal kaynaklardır. Söz konusu dışsal etkenler, çeşitli (çoklu) erkekliklerin varlığına olanak sağlayan karmaşık bir matris oluşturmak için erkeklik alanı ile kesişmektedir. Kimmel ve Messner'in (2001) açıkladığı gibi:

Erkeklik, sınıf kültürü, ırk, etnisite ve yaş tarafından farklı biçimlerde inşa edilmektedir. Bu etkenlerin her biri diğeri üzerinde değişikliğe yol açmaktadır. Her biri aynı zamanda sınıf ve yaş faktörleri tarafından değiştirilmekle birlikte siyah erkeklik, beyaz erkeklikten farklıdır. 30 yaşında orta sınıftan siyah bir erkek, 60 yaşında işçi sınıfından olan bir erkeğe oranla 30 yaşında orta sınıftan beyaz bir erkekle daha fazla ortaklıklara sahip olacaktır, diğeriyle ise ancak beyaz erkeğin yaşından ve sınıfından farklı olan erkeklik öğelerini paylaşacaktır. Sonuç olarak oluşan erkeklikler matrisi, birbirine paralel öğeler tarafından karmaşıklaştırılmaktadır. (s. xvi)

Ancak bu dışsal kaynaklar, erkeklikler üzerine doğrudan etkide bulunmaz; daha ziyade “alanın yapısı ve dinamikleri aracılığıyla uzlaştırılmaktadır” (Swartz, 1997'den aktaran Coles, s.2009: 38). Örneğin sınıf, erkekliğin bireyler için ne anlam ifade ettiğini

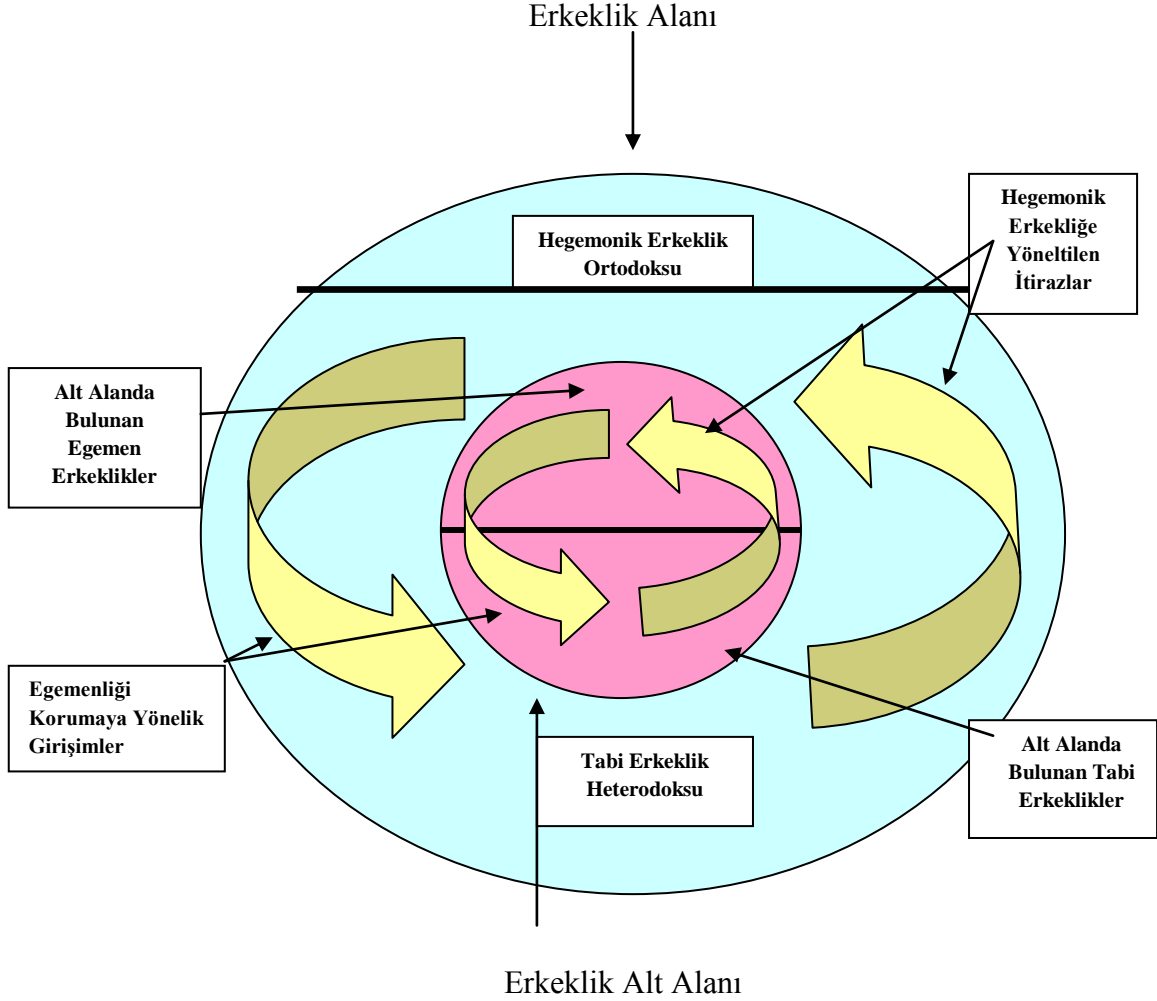
büyük ölçüde içinde barındırır; ancak sınıf, erkeklik alanı içindeki içsel mücadelelerin etkileri ve farklı sermaye formlarının değerine dayanan iktidar ilişkileri ile ilgili bir biçimde dikkate alınmalıdır. Dışsal zorlamaların önemi, erkeklik alanı içindeki iktidar mücadeleleri ve hiyerarşilere bağlıdır.

Habitus kavramı, aynı zamanda erkeklerin erkekliği nasıl müzakere ettikleri ile ilgili olarak kullanılmaktadır. Erkekler, hem dayanıklı hem de dönüştürülebilir olarak erkekliği günlük yaşamlarında işlev sağlaması için faydalı bir strateji olarak kullanmaktadır. Bilişsel düzeyde farkında olmaksızın erkeklerin davranışları, erkeklik performansındaki bu stratejiyi (duruş, yürüyüş, jest/mimik, konuşma vb.) yansıtmaktadır. Bireysel seviyede bu durum, günlük durumları müzakere etmek için kullanılır. Erkeklik alanı ile birlikte performans, koruma ya da yıkma pratiği haline gelir. Böylece zorlama olmadan düzenlenen pratikler, zaman ve uzam boyunca sunulan fırsat ve kısıtlamalara dayanmaktadır (Swartz, 1997'den aktaran Coles, 2009, s.38).

Daha önce de belirtildiği gibi habitusun güçlü yönlerinden biri, davranışta bulunmak için bilişsel sorgulama ve istemli bir biçimde amaçlamanın ötesinde, iç gözlemsel incelemeler olmaksızın işlev gösterme yeteneğidir. Bu “oyunu hissetmek”, aslında bir kişinin davranışlarının ve yatkınlıklarının içgüdüsel olduğu izlenimini vermektedir (McNay 2000'den aktaran Coles, 2009, s.39). Böylece habitusun bu işleyiş tarzı, erkeklerin kendi erkekliklerini doğal ve eş zamanlı görmesine, bireysel olarak erkeklerin ise kendi erkeklik formlarını, anlamını sorgulama ya da davranışlarının anlamı için herhangi bir gerekçe aramaksızın doğru bir erkeklik duygusu olarak dikkate almasına olanak sağlar. Erkeklik alanında egemen ve tabi erkeklikler arasında var olan meşruluk mücadelesi, habitus ve herhangi birinin kendi erkekliğinin ‘doğal’ ve ‘doğru’ olduğu fikri tarafından geçerli kılınmaktadır. Bu nedenle erkeklik alanında bağımlı konumda bulunan erkekler bile – özellikle diğer erkeklerin de kendilerinininkine benzer davranışlarının ve konumlarının olduğu sosyal alan ve etki alanı içinde işlev gösterenler – kendi erkekliklerini bağımlı kılınmış ya da marjinalleştirilmiş hissetmeyebilirler. Bilişsel olmayan bir strateji olarak erkeklik, günlük durumlarda pratikle ilgili konumları ve davranışları biçimlendirmek için verili durumlara göre dönüştürülebilir ve değiştirilebilir olan erkek habitusunu biçimlendirmektedir.

Sonuç olarak var olan ve birbiriyle örtüşen alan ve alt alan düşüncesiyle birlikte erkeklik alanının, hegemonik erkeklik tarafından marjinalleştirilmiş ya da bağımlı

kılınmış erkeklerin kendi bağımlı kılınmış ya da marjinalleştirilmiş konumlarını nasıl yadsıdıkları ya da yalanladıklarını da dikkate alması gerekmektedir (bkz. Şekil 2). Alt alanlar, egemen ve tabi erkek grupları arasında farklılık yaratan sermaye üzerinde kendi mücadele düzenlerine sahiplerdir. Bu nedenle alt alanlar, egemen erkekliklerin erkeklik alanı içindeki bağımlı konumlarda yer almasına olanak sağlar (Coles, 2009, s.39).

Şekil 2.2. Erkeklik Alanı İçindeki Alt Alanlar

Örneğin eşcinsel erkeklikler alanı, egemen eşcinsel erkeklikler ve tabi eşcinsel erkeklikler olarak kendi mücadele sınırlarına sahiptir. Her ne kadar erkekliğin hegemonik açıklamaları tarafından erkeklik alanında tabi konumlara yerleştirilmiş olsa da eşcinsel erkekler, eğer eşcinsel erkeklik alanı içinde egemen eşcinsel erkekliklere uyuyorsa kendi erkekliklerini bağımlı kılınmış bir erkeklik olarak hissetmeyebilirler. Egemen eşcinsel erkeklikler, hegemonik erkeklikle ilişkilendirilen değerleri (cinsel açıdan saldırganlık, bağımsızlık vb.) paylaşabilir ve bunlardan yararlanabilirler. Bu,

onları daha sonra kendi eşcinsel erkekliklerini değerli olarak meşru kılmaya yönlendirebilir. Böyle yaparak eşcinsel erkekler, performans sergiledikleri erkekliklerini diğer erkekliklerle ilişkili olarak egemen konumda hissedebilir. Gerçekte bu, erkeklerin erkeklik deneyimlerinin diğer erkekliklerle karşılaştırıldığında tayin edilmiş bir statü algısından uzak olabileceği anlamına gelmektedir.

Bunun yanı sıra alanlar, alanların birindeki mücadelelerin diğeri üzerinde etkili olduğu bir bütünsellik içinde işlerler. Örneğin toplumsal cinsiyet alanı, ataerkil iktidar farklılaşmasıyla sonuçlanarak egemen grup olarak erkeklerin, bağımlı grup olarak kadınlar üzerindeki mücadelesini içermektedir. “Toplumsal cinsiyet alanında erkekler, insanın ‘gerçek’ değerinin belirlendiği söylenen etki alanlarında sürekli ve bıkmadan erkeğin temel doğasındaki üstünlüğü için bir durum (örnek) kurmaya çalışmışlardır – ahlakla ilgili üstünlükten, yüksek olan mantıklı ve rasyonel düşünme kapasitelerini dikkate alan üstünlüğe kadar. Bu durum, kadınların bağımlı kılınışını gerçekleştirmek ve eril güç, ayrıcalık ve şiddeti desteklemek için toplumsal cinsiyetler arasındaki eşitsiz düzenlemeleri koruma ve sürdürmenin merkezindedir (White, 1996’dan aktaran Coles, 2009, s.40).

Toplumsal cinsiyet alanında erkekler, kendi konumlarını erkeklere ayrıcalık tanıyan erkek egemenliğini korumak (ortodoksluk) için kullanırken feministler, tahrip ve değişim (heterodoksluk) için çabalamaktadır. Birçok başka alan tarafından da etkilenen (bilhassa ekonomik üretim alanı) feminizm, erkek egemenliğe karşı mücadelesinde bir alan yaratabilmiş, kadın haklarını yasallaştırabilmiş ve özel, kamusal alanlarda eşitliğe doğru bir hareketi ivmelendirebilmiştir.

Erkekler ise erkekleri kadınlardan ayırmayı gerekli kılan özcü açıklamalara tutunarak egemen konumlarını korumaya çalışmışlardır. Toplumsal cinsiyet alanındaki bu mücadele, erkeklik alanı içindeki mücadelelere etkide bulunmaktadır. Özcü yaklaşımlar, bağımlı konumlardaki erkeklerin toplumsal cinsiyet alanında hegemonik erkekliği yıkmak için oluşturulan özcü açıklamaları kullanması gibi erkeklik alanında dayanıksızlık yaratmaktadır (erkeklerin genetik olarak saldırganlık, çokeşlilik ve risk alma gibi eril davranışlara önceden hazırlandığı örneğinde olduğu gibi). Örneğin özcü yaklaşımları kullanarak erkeklikle ilişkilendirildiğinde cinsel yönelim, erkeklerin seksüalitetlerinin değil de biyolojilerinin etkisi yüzünden eril olduğu için gereksiz hale gelmektedir. Böylece bir alanda değişim olarak üretilebilen toplumsal değişim, diğer

alanlardaki yıkma ve değişim temellerini feda etme potansiyeli taşıyabilmektedir (Coles, 2009).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EŞCİNSEL ERKEKLİK ALANI

Stone (1970), insanların birbirlerini diğerleri ile ilişki içinde anlayabildiklerini ve herhangi birinin kimliğini oluşturan anlamları, sosyal etkileşim yoluyla edindiğini ileri sürmektedir. Bu doğrultuda toplumsal cinsiyet, önceki bölümlerde de aktarıldığı gibi basit bir biçimde genellikle erkekleri kadınlardan ayırmaya yarayan sosyal olarak öğrenilmiş davranışlar ve fiziksel görünüm olarak anlaşılmaktadır. Kimliğin önemli bir parçası olarak toplumsal cinsiyet, kişisel görünüm ve davranış biçimleri üzerine sınırlayıcı etkilere sahiptir.

Çağdaş toplumsal cinsiyet sistemleri, her bir cinse atfedilen bir dizi davranış ve görünüm biçimlerine dayanan katı bir eril/dişiil ayrımına dayanır. Bu kişisel özellik ve davranış biçimleri erkeklerde erkeksi, kadınlarda ise kadınsı biçimlere yönelme anlamını taşımaktadır. Erkek/erkeksilik denklemi, genetik olarak kodlanmışçasına erkeksi varsayılan davranışlara erkeklerin doğal olarak sahip olduğu sanısını güçlendirmektedir. Erkekler, eril/erkeksi beklentilere uyum sağladığında, bedenlerinde ve sosyal performanslarında statükoyu yeniden üreterek güçlendirmektedir. Uyum göstermediklerinde ise normatif beklentileri bozguna uğratarak ve insanların inançlarına karşı gelerek sosyal mübadeleyi bozmaktadır.

Yaygın bir biçimde kabul gören erkek kimlikleri, genel anlamda kadınsı görünümleri, davranışları ve kişilik özelliklerini dışlamaktadır. Bu sınırlamalar içinde deneyimlenen bireye ait herhangi bir kırılmayla birlikte söz konusu kişi, kadınsı ya da eşcinsel biçiminde damgalanmaktadır. Bu bölüm içerisinde egemen erkeklik formunun bağımlı ve alt alanlar içinde konumlandığı bir erkeklik formu olarak eşcinsel erkeklik alanı, Batıdaki Aydınlanma sonrasındaki eşcinselliğe yönelik yaklaşımlar ve eşcinselliğin Batı toplumlarındaki gelişimi içinde aktarılarak, Cumhuriyet sonrası batılılaşma süreci içine girmiş bir ülke olarak Türkiye’de deneyimlenen eşcinsellik tartışılacaktır.

3.1. Eşcinselliğe Yönelik Yaklaşımlar

1970'lerin ortalarına kadar Batı düşüncesinde egemen olan anlayış, eşcinselliğin tarih boyunca tek bir temel anlamı ifade eden bir fenomen olduğu yönündeydi. İkinci Dünya Savaşı sonrası bilimsel, tıbbi ve hukuki birçok kurum, eşcinselliği psikolojik açıdan anormallik, ahlaki açıdan düşkünlük, sosyal açıdan sapkınlık olarak ele almaktaydı. 1970'lerin sonlarına doğru eşcinsellik üzerine yapılan tartışmaların yönü belirgin bir biçimde değişti. Eşcinselliğin tek ve değişmeyen bir durum olduğu varsayımı, yerini aynı cinse yönelik cinsel arzunun toplumlar içinde ve arasında dikkate değer ölçüde değişen anlamları olduğu anlayışına bıraktı (Seidman, 1995, s.4).

Örnek olarak Antik Yunan'da cinsellik ve üreme birbirlerinden farklı kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre cinsellik, karşılanması gereken bir ihtiyaç, evlilik ise üremenin yasal çerçevesidir. Antik Yunanlar için cinsel etkinlik, karşılıklı yaşanan bir deneyim olmaktan öte kişinin, bir başkasına yaptığı bir şey olarak anlaşılmaktaydı. Anatomik işlevi ele aldığımızda ve günümüz kavramları içinden bunu düşündüğümüzde söz konusu edim, daha çok ilişkide aktif olan birey tarafından – daha doğru anlamıyla penis – yapılmaktaydı. Böylesi bir toplumsal yapılanma içerisinde cinsel edimlerin toplumsal kabul edilebilirliği, eşlerin cinsiyetinden öte taraflar arasındaki iktidar dengesi tarafından belirlenmekteydi (Bardakçı, 2005, s.93).

Antik Yunan'da günümüzde olduğu gibi heteroseksüellik ve homoseksüellik ayrımını karşılayan kavramlara rastlanmamaktadır. Bu kavramların yokluğunun sebebi, söz konusu toplumda erkeklerin kadınlara olduğu kadar erkeklere de arzu duyabileceğinin varsayılmasıydı. Bu yaklaşım, doğrudan Antik Yunan toplumunda bulunan erkek üstünlüğüne ve cinsel ilişkilerde kabul edilen boyun eğme modeline bağlıydı (Mondimore, 1999, s.42). Cinsel arzunun karşı cinse olduğu kadar hemcinsine de yönelik olabileceği, birtakım mitolojik anlatılarla açıklanmaya çalışılıyordu:

Bu yaratıkların iki başı, iki çift kol ve bacağı ve iki çift cinsel organı vardı. Bazıları yarı er yarı dişi, bazıları ise çift er ya da çift dişiydi. Güçlü ve mağrur olan bu yaratıklar, gökyüzüne çıkıp tanrılara saldırmaya çalıştılar. Bunun üzerine Zeus onları “katı pişmiş yumurtaları bir saç teliyle böler gibi” bölerek zayıflattı. Her yeni “yarı” ilk çift organlı yaratığın yapısına göre kendi dişi ya da er; aynı cins ya da karşı cinsten eşini aramaya başladı.

Yarı çift erden gelmişse böyle bir kişi her zaman ya erastes⁶ ya eromenos⁷ olmaya eğilimlidir çünkü her zaman kendine benzer olanı hoş karşılayacaktır. Böylece bunlardan biri kendi doğru yarısıyla karşılaştığında her ikisi de yakınlık, şefkat ve sevgiyle dolup taşacaklar ve bir an bile ayrı kalmak istemeyecekler. Aristophanes bu tür erlerin “evlenmek ve aile konusunda kendilerini sıkmasalar da yasa ve geleneğin onları buna zorladığını” söyler (Mondimore, 1999, s.42).

Antik toplumların heteroseksüelliği ve homoseksüelliği birbirinden ayırmadığı ve ‘aşırı cinsel hoşgörüsü’ (Boswell, 2001, s.25), yalnızca belirli cinsel pratiklerin toplumlar arasında nasıl farklı biçimlerde anlamlandırılabilceğini göstermek amacıyla verilmiştir. Yine aynı şekilde modernizm öncesi Arap şiirinin görünüşte eşcinsel olduğu (Boswell, 2001, s.26) ve bazı kaynakların ileri sürdüğü gibi Orta Çağ Avrupa’sında ‘eşcinsellik’in ‘belirli bir insan tipinin özel bir tutumu olarak değil, tüm günahkar yaratıklardaki bir potansiyel olarak’ görülmesi (Weeks, 1977, s.12), toplumlar ve dönemler arasındaki farklı anlamlandırmalara örnek olarak gösterilebilir.

Buraya kadar olan örneksel bilgiler, eşcinselliğin tarihsel bir görünümünü çizmekten ziyade aynı cinse yönelik cinsel pratiklerin farklı toplumlarda ve farklı dönemlerde aynı biçimde anlamlandırılmadığını vurgulamak için verilmiştir. Araştırma kapsamında önceki bölümlerde de aktarıldığı gibi, araştırmanın içine dahil olduğu anlayışla çelişmemesi adına eşcinselliğin tarihsel bir görünümünü çizmek, burada yararlı olmayacaktır. Bu perspektife göre toplumsal cinsiyet ve normatif cinselliği ya da cinsel yönelim kategorilerini bugün algıladığımız anlamda modernizm öncesi toplumlarda aramak anlamsızdır. Eşcinsellik ya da heteroseksüellik gibi kategorilerin her ne kadar tarihsel süreç boyunca var olmuş pratikler olduğuna, kimi zaman ya da kimi toplumlarda yok edilmeye çalışıldığı ya da yüceltildiğine yönelik örnekler çoğaltılabilir durumdaysa da verebileceğimiz hiçbir örnek, bugün yaşanan durumu tam anlamıyla karşılamayacaktır.

Bir kişinin cinsel zevklerini kişiliğinin bazı pozitif, yapısal veya tamamlayıcı özelliklerine atfetmek, modernizm öncesi toplumların akıllarına gelmemiştir. Çoğu modernizm öncesi ve Batılı olmayan kültür, insanları cinsel davranışlarındaki muhtemel farklılıklarla birbirinden ayırmayı reddetmekte ve bunun yerine hepimizin aynı temel cinsel istekler bütününe, aynı ‘cinselliği’ paylaştığımızı varsaymaktadır. Bu doğrultuda

⁶ Aktif konumda olan ve dolayısıyla iktidarı deneyimleyen taraf.

⁷ Pasif konumda olan taraf.

cinsellik, emsalsiz bir şekilde modern, Batılı, hatta bir burjuva üretimi gibi görünmektedir (Halperin, 2001, s.41).

Genel olarak eşcinselliğin kökenlerini anlamaya girişen iki tür yaklaşımdan söz edilir: Cinsel davranış ve pratiklerin içinde yaşandığı kültürden kaynaklandığını ileri süren sosyal yapısalcı anlayış, söz konusu davranış ve pratiklerin temellerini bireyin biyolojik doğasında arayan özcü anlayış.

Temel olarak sosyal yapısalcı kuramlara göre cinsellik, zaman ve kültürün belirlediği faktörlerin ışığında ve böylesi bir zeminde tanımlanmaktadır. Sodomî örneğinde olduğu gibi fiziksel olarak birbirine benzeyen cinsel pratikler, farklı kültürler ve farklı tarihsel dönemler ele alındığında birbirine benzemeyen anlamlara sahiptir (Vance, 1999, s.43). Sosyal yapısalcı düşünürlerin paylaştığı ikinci bir ortak anlayış da insanların doğuştan getirdikleri ya da değişmez bir karakteristikleri olmadığı yönündedir. Bireysellik, bireyin içinde yaşadığı toplum ve döneme göre yapılandırılır ve buna bağlı olarak cinsel davranış, biyolojik faktörlerden ziyade sosyal yapılanmadan kaynaklanmaktadır.

İnsanların cinsel davranışlarına bağlı bir biçimde inşa edilen toplumsal kategorilerin gerçeklikleri, bu toplumlara ve onlardan etkilenen insanlara, var olan kategorileri gerçekmiş gibi gösteren toplumsallaşma süreçlerine yükledikleri gücün sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bir başka deyişle cinsel kategoriler de sosyal yapısalcılara göre insan toplumları tarafından yaratılmış, pratiğe dayalı cinsel yönelim biçimlerini ifade etmektedir. Buna göre insanlar, kendilerini homoseksüel veya heteroseksüel olarak görürler, çünkü bu kategorilerden biri olduklarına ikna edilmişlerdir (Boswell, 2001, s.18).

Cinselliğin değişkenliğine bağlı olarak radikal sosyal yapısalcılar, katı bir heteroseksüel cinsellikten katı bir homoseksüel cinselliğe kadar genişleyen farklı cinsellik düzlemlerine dikkati çekerler. Bu anlayışa göre eşcinsellik ya da heteroseksüel cinsel alana ait sapkın olarak tanımlanabilecek herhangi bir pratiğin toplumlarda bireysel kimlikler biçiminde yapılandırılması, 19. yüzyılda endüstriyel kapitalizmle birlikte ortaya çıkmıştır, bu dönemden önceki dönemlerde eşcinselliği aramak boş ve anlamsız bir uğraş olarak belirmektedir. Bazı düşünür ve tarihçilere göre kapitalizme ait olan toplumsal roller ve tutumlarla ilişkili olan eşcinsellik, kapitalizm öncesi

toplumlarda belli kişileri tanımlayan bir nitelikler bütünü değil, birleşik bir davranışlar bütünü olarak bile görülmemekteydi (Padgug, 2001, s.59).

Aslında burada bu bakış açısı, daha önceki bölümlerde Foucault'nun iktidar analizi açıklanırken aktarıldığı düzlemde de ele alınabilir. Bilindiği gibi endüstriyel kapitalizmle ortaya çıkan iktidarın amacı, bedenleri ekonomik sistemle bütünleştirebilmek ve verimli kılmak adına onları uysallaştırmak ve disipline etmektir. Bu doğrultuda iktidar, çeşitli öznellik biçimleri dayatarak bedenlere etki etmektedir. Dolayısıyla söz konusu cinsel kategoriler, aynı zamanda iktidarın bu işlevini sağlamaya yönelik olarak oluşturulmuş kategoriler biçiminde de okunabilir.

Bir diğer yaklaşım biçimi olarak özcüler diye de adlandırabileceğimiz realistler ise sosyal yapısalcılardan farklı bir biçimde insanların cinsel açıdan birbirlerinden farklı oldukları konusunda ısrar ederler. Bazıları diğerlerinden daha çok veya az eğilime sahip olan birçok kategori, insanın cinsel taksonomisini karakterize etmek için tasarlanabilir, fakat insan algılarının doğruluğu gerçekliği etkilemez. Heteroseksüel ve homoseksüel ayrımı düşüncede vardır, çünkü gerçeklikte de vardır: Bu ayrım, cinsel taksonomistler tarafından icat edilmemiş, sadece gözlenmiştir (Boswell, 2001, s.18).

Niclas Bergren, özcü yaklaşımları temel olarak iki kategoride açıklamaktadır:

- İnsanlar sabit bir cinsel yönelime sahiplerdir, doğumla birlikte belirlenir ve bu, biseksüelliktir. Bir insanın cinsel yönelimini belirlemede ve insanların bunu algılamalarında sosyal faktörler, konu dışıdır.
- İnsanlar sabit bir cinsel yönelime sahiplerdir, doğumla birlikte belirlenir ve bu, heteroseksüellikten homoseksüelliğe kadar bütünü kategorilendirilmesiyle oluşmaktadır. Bir insanın cinsel yönelimini belirlemede ve insanların bunu algılamalarında sosyal faktörler, konu dışıdır.⁸

3.2. Eşcinsel Kimliğin (Gey) Ortaya Çıkışı

Erkeklik tanımlanmaya çalışılırken ifade edildiği gibi modern erkeklik düşüncesi, bitmeyen bir rekabeti, yarıştan karlı çıkma düşüncesini – kazanmayı – ve

⁸ Bergren, Niclas (2000) "Is Social Constuctionism an Appealing Construction?", e-kaynak: <http://hem.passagen.se/nicb/construct.htm> 02.02.2011.

sürekli bir biçimde kendini yeniden ispatlayarak toplumsal etkileşimler içinde onaylanmayı içeren, deneyimleyen kişi için kimi zamanlarda stresli olabilen öznel bir inşa sürecini içermektedir. Hegemonik erkeklik kavramında da gördüğümüz gibi erkek egemen sistem içinde bazı erkekler, toplumsal olarak pozitif bir biçimde anlamlandırılmış bazı cinsiyet değerlerini ve erkeklik pratiklerini cinsiyet performanslarında içselleştirerek ve gerekli kurumsal desteği de arkalarına alarak, toplumsal cinsiyet sistemi içerisinde üst konumlarda yer alırlar. Böylesi bir yapılanmanın sağlanmasında kadının; ve diğer bağımlı konumlardaki marjinal ve tabii erkekliklerin ‘öteki’leştirilmesi, önemli bir kurgusal strateji olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bazı erkekler, erkeklere ayrıcalık tanıyan toplumsal kurumlarda, pratiklerde ve aynı zamanda hegemonik erkeklik nosyonu altında bağımlı konumlara yerleştirilmektedir. Eşcinsel erkekler, erkeklik alanı içerisinde bağımlı olarak inşa edilen alt alanlara yerleştirilerek, bir anlamda kadınsılaştırılmaktadır. Çağdaş eşcinsellik kavramını oluşturan toplumsal anlamlar sistemi, ‘erkeklerin heteroseksüel eğilimlerini ve davranışlarını sergileyerek cinsiyetlerine duydukları güveni tazeleme ihtiyacıyla’ yakından ilişkilidir (Segal, 1992, s.174). Dolayısıyla bir sonraki başlıkta yer verilecek olan homofobi kavramıyla da açıklanacağı gibi, eşcinselliğe yönelik olumsuz tutum ve davranışlarla, erkeklerin toplumsal olarak kabul görmesinin sınırlarını belirleyen heteroseksüel kimliklerini böylesi bir pratik içinde onayla(t)ması, önemli bir cinsiyet performansı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eşcinsellere, tersine çevrilmiş veya karışık bir cinsiyet oluşumuna sahip, doğuştan uyumsuz veya ‘sapkın’ kişiler olarak bakan tıbbi anlayış, çağdaş Batı’nın cinsellikle ilgili düşüncelerine egemen olmuştur. Söz konusu kurumsallaşmış tıbbi söylemlerin, aynı zamanda tanımladıkları eşcinsel kimliğinin oluşumuna hizmet ettiği de çeşitli araştırmalarca ileri sürülmüştür. Bu görüşe göre kendi kimliklerini kendileri belirleyen eşcinsel erkeklerde toplumsal olarak yapılanan, kolektif olarak ifade edilen, ikinci sınıf konumuna itilmiş bir erkeklik türü varlığını sürdürmektedir (Segal, 1992, s.174).

Yapısalcı bakış açısına dayanan sosyolojik görüş, Foucault’nun 1970’lerin ortalarında yaptığı tarihsel çözümlenmelere ve bir kimlik tipi olarak ‘eşcinsel’in Batı düşüncesinde, ancak 19. yüzyıl sonlarında icat edildiğini ileri süren Jeffrey Weeks ve

diğerlerinin Foucault'yu takip eden çalışmalarına dayanmaktadır (Segal, 1992, s.174). Kavram olarak aynı cinsiyete sahip olan bireyler arasındaki cinsel ve/veya duygusal ilişkiler bütünü tanımlamak için kullanılan eşcinsellik, Foucault'nun cinselliğin tarihinde belirttiği gibi, cinsellikle ilgili tıbbi söylemin bir parçası olarak Macar bir doktor olan Karl Maria Kertbeny tarafından 1869 yılında Almanya'da kavramsallaştırılmıştır (Marshall, 1999, s.305). İngilizce'de ise 1890'larda seksolog Havelock Ellis'in incelemelerinde ve insanın cinsel deneyiminin çeşitlilikleri ile ilgili sınıflandırmasında bu terimi kullanmasıyla birlikte yaygınlık kazanmıştır. Daha önceleri hemcins yönelik davranışlar üzerinde, masturbasyon, hatta uykuda boşalma gibi diğer birçok 'ahlak dışı' ve 'sapkın' cinsel alışkanlıklarla bir tutulan erkekler arası cinsellik üzerinde durulmuştur; eşcinseller, doğurgan olmayan bir cinsellik taşıdıkları için 'doğaya karşı işlenmiş suçlar' olarak lanetlenmekteydi (Segal, 1992, s.175).

Çağdaş eşcinselliğin tarihini inceleyen araştırmacıların hemen hemen hepsi 'eşcinsellik' kavramının bir kimlik meselesi olarak bilimsel söyleme ancak 19. yüzyılın ikinci yarısında girdiğinde ve eşcinsellere yapılan tıbbi ve yasal müdahaleler sonucunda 'hastalık' ve 'psikopati' olarak anılmaya başladığında birleşirler. Yukarıda da aktarıldığı gibi ister toplumsal olarak kurulan bir kimlik incelensin, ister özcü bir bakış açısıyla ele alınsın, modern eşcinsellik, modern erkekliğin doğasına ışık tutmaktadır. Dollimore'a göre eşcinselliğin olumsuzlanması, erkekliğin merkezi konumu ile, kültürel olarak marjinalleştirilmesi ise erkekliğin kültürel önemiyle doğru orantılıdır. Modern heteroseksüel erkekliğin istikrarı ve tutarlılığı, karşıt bir kategoriye – eşcinsel erkeklik – uzaklığıyla ve bu kategorinin saplantılı bir biçimde suçlanmasıyla yakından bağlantılıdır (Segal, 1992, s.176).

Eşcinselliğin tıbbi söylemde olumsuzlanmasının yanı sıra 20. yüzyılın başlamasıyla birlikte evliliğe dayalı heteroseksüellik merkezi bir konuma yerleştirilerek, normal, doğal ve arzulanan biçimde inşa edilmiştir. Eşcinsellik ise yasal, edebi ve psikolojik söylemlerde marjinal, doğal olmayan, ahlaksız biçimde kurgulanarak ötekileştirilmiştir (Roseeneil, 2002, s.30). Bu dönemde sanayi toplumlarının gereksinimine uygun bir biçimlenme yaratma çabası ve orta sınıfın güçlenmesi, aile içi ilişkilerin ve aile oluşumuna bağlanan cinselliğin yeniden yapılandırıldığı bir zaman dilimi olarak karşımıza çıkmaktadır. John Marshall'a göre dönemin en çarpıcı özelliği, yeni evcimenlik, kadınlık, evlilik ve aile ideallerinin güçlenmesidir (Segal, 1992, s.177).

Bu durumun merkezinde cinselliğin evliliğe sıkı sıkıya bağlanması yatıyordu. Hatta bu amaç doğrultusunda erkeklerin daha çok cinsel serbestlik sahibi olmalarına izin veren çifte standart bile ortadan kaldırılmaya çalışılmıştı. Ahlaki yönden temizlik, her iki cins için de önemli olarak görülmekteydi. Evliliğin, ailenin ve eril şehvetin denetiminin yüceltilmesi, eşcinselliği ahlak kampanyacılarının baş hedefi haline getirdi. Sapkınlık ile eşcinsellik arasında kurulan bağ, sadece eşcinsel davranışı kontrol etmeye ve cezalandırmaya değil, erkek ve kadın davranışıyla ilgili uygun tanımların geliştirilmesine ve savunulmasına da hizmet etmekteydi. Dolayısıyla 19. yüzyıl sonlarında ve 20. yüzyıl başlarında eşcinsel davranışın toplum tarafından giderek daha fazla mahkum edilmesinin ve bulaşıcı olabileceği konusundaki gittikçe şiddetlenen korkunun yanında fiziksel olarak ‘zinde’ ve ‘sağlıklı’ bir erkeklik anlayışına yeni bir önem verildi (Segal, 1992, s.178). Bütün bu gelişmelerin ışığında eşcinsellik, herkesin zaman zaman tecrübe edeceği bir cinsel pratik olmaktan çıkarılarak, yalnızca belirli bir gruba ait olan hastalıklı bir cinsel yönelim biçiminde damgalanmıştır.

Eşcinselliği bir kimlik olarak ele almasa da önceki dönemlerde sodomi ya da hemcinsel yönelen cinsel pratiklere karşı olan dini kabullerden beslenen olumsuz tutumlar, bu dönemde Viktoryan Çağı’nda temel paradigma haline gelen tıbbi söylemlerin – bilim – etkisinde kalarak devam etmiştir. 20. yüzyılın ilk yarısında İngiltere’de reşit olmuş birçok eşcinsel, cinsel yöneliminden dolayı korku ve endişe duyarak yurtdışında oturmayı ya da hiçbir cinsel pratikte bulunmadan yaşamayı tercih etmektedir. Bu dönemlerdeki eşcinsellik bilinci, suçluluk duygusuyla dolu ve bölük pörçüktür. Kişiler ya kendilerini eşcinsel olarak görmemiş ya da cinsel pratiklerinde aktif konumu benimseyerek kendisini ‘gerçek’ bir eşcinsel olarak tanımlamamıştır (Segal, 1992, s.179).

1960’lara geçtiğimizde ise bu yıllarda Batı’da daha çok insan cinsel yönelimini açıklar olmuş, politik olarak daha aktif ve eşcinsel organizasyonlarda daha görünür hale gelmiştir. Amerika’da ortaya çıkan eşcinsel hareketlerin en önemlisi, Stonewall’da yaşanandır. 1969 yılında New York Greenwich Village’deki Stonewall adlı eşcinsel barına düzenlenen polis baskını sırasında o bölgede yaşayan eşcinseller, polisle çatışmış

ve ilk kez haklarını aramışlardır. Eşcinsel özgürlüğü hareketi için bir simge haline alan Stonewall, yıllar geçtikçe eşcinsel direnişi ve baskısının diğer ismi haline gelmiştir.⁹

Eşcinsel özgürlüğü hareketi, eşcinselin ters olumlanmasının sonuçlarını ortaya çıkarmıştır. Aynı dönemde ortaya çıkan feminizmle birlikte eşcinsel pratiklerle sıkı sıkıya bağlantılı olan hakim toplumsal cinsiyet tanımlarına karşı koymuştur. Hareket sürecine aktif olarak katılanlar, kadın ve erkek olmak üzere her iki toplumsal cinsiyet kategorisi üzerindeki toplumsal varsayımları sorgulamaya girişerek, toplumsal cinsiyet sistemini yerinden etmeye yönelik faaliyetlerde bulunmuşlardır (Segal, 1992, s.187).

Eşcinsel özgürlük hareketi, bu yıllarda ABD ve Avrupa'nın çoğu kesiminde ellili ve altmışlı yıllar içinde halk arasında eşcinselliğe değinmemeyi gerektiren tabuların azalmasıyla yaygınlık gösteren eşcinsel alt kültürlerin içinde ve dışında hızla büyümüştür. Eylemci eşcinsel erkekler, mevcut cinsellik ve toplumsal cinsiyet normlarına meydan okuyarak eşcinselliğin – anormal olmak bir yana – herkesin içinde duyduğu ancak toplum ve aile tarafından bastırılan doğal bir özellik olduğunda ısrar etmişlerdi. Kendilerini feministlerin müttefiki olarak tanımlayan eşcinsel erkekler, erkeklik üzerine olan yazılarında erkekliğin savaş ve şiddetin suç ortağı olmasını, kadın cinselliği üzerindeki baskısını, heteroseksüelliğin erkeklerin ihtiyaçlarına göre şekillenmesini eleştirmekteydi (Segal, 1992, s.188).

1973 yılında Amerikan Psikoloji Derneği'nin, 1990 yılında da Dünya Sağlık Örgütü'nün eşcinselliğin doğal bir durum olduğunu kabul etmesi ve eşcinselliği ruhsal hastalıklar listesinden çıkarması, bu tür cinsel yönelime sahip bireylerin sosyal açıdan görünürlüğünü daha da artırmıştır. Günümüzde Hollanda, Belçika, Norveç, Danimarka, İspanya gibi ülkelerde ve ABD'nin bazı eyaletlerinde aynı cinse sahip bireylerin yasal olarak evlenmeleri mümkündür. Yine de bugün bile gerek ABD gerekse de Avrupa'da eşcinsellere karşı bazı gruplarca ayrımcılık uygulaması devam etmektedir.

Diğer yandan birçok İslam ülkesinde bugün bile eşcinsellik, ayıp olarak görülmekte ve cezalandırılmaktadır. Örneğin Uluslar arası Lezbiyen ve Gey¹⁰ Örgütü'ne

⁹ http://tr.wikipedia.org/wiki/Stonewall_ayaklanmaları.

¹⁰ 1960'lı yıllardan itibaren erkek eşcinsellerin kendilerini tanımlamak için kullandıkları kavram. 'Gey' sözcüğü, birçok eşcinsel ve heteroseksüelin çoğunun bir zamanlar sahip olduğu eşcinsellik imajından çok farklı bir renkliliği, açıklığı ve meşruluğu ifade etmektedir. 1970'lerle birlikte ortaya çıkan gey kültür toplulukları, eşcinselliğe yeni bir kamusal çehre kazandırmışlardır. 'Gey' terimi, kendisiyle birlikte

göre eşcinsellik, bazı ülkelerde halen yasal bir suç sayılmakta ve Afganistan, İran, Moritanya, Pakistan, Suudi Arabistan ve Yemen’de eşcinseller, para ve idam cezalarına çarptırılmaktadır.¹¹

3.3. Homofobi

Literatüre 1972 yılında George Weinberg tarafından kazandırılan homofobi terimi, ilk kullanıldığından bu yana dikkate değer bir biçimde farklılaşmıştır. İlk kullanımıyla homofobi, eşcinsellere yakın çevrelerde bulunma korkusu biçiminde tanımlanmaktaydı. 1972’den bu yana ise kavramın kullanımı, akademik çalışmalarda Weinberg’in kullandığından çok daha kapsamlı bir anlamı içerecek biçimde dönüşüm geçirmiştir (Plummer, 1999, s.4).

Bu dönemde Weinbergi homofobinin nedeni olarak beş etken ileri sürmektedir. Bunlardan ilki homofobiyi, kişinin kendinde eşcinsel arzuları olmasından duyduğu gizli korkuya bağlıyordu. Diğer dördü ise dinin etkisiyle, bastırılmış kıskançlıkla, eşcinselliğin yerleşik değerleri tehdit etmesiyle ve özellikle de cinselliği dölleme ve aile ile sınırlayan ideolojileri tehdit etmesiyle ilgiliydi (Segal, 1992, s.200-1).

LGBT bireylere yönelik olumsuz tutum ve davranışları anlatan pek çok sözcük olmasına rağmen, en yaygın olarak kullanılan ‘homofobi’ kavramı, lezbiyenlere ve gey erkeklere karşı önyargı kavramını aşırı şekilde psikolojikleştirmektedir. Bu kavram, her ne kadar bazen bir kültürel ideolojiyi tarif etmek için kullanılsa da genellikle sosyal-yapısal problemlerden çok bireysel düzeyde oluşan bir hata üzerine odaklanan psikolojik bir fenomen olarak yorumlanmaktadır (Herek, 2006’dan akt. Göregenli, 2009, s.9).

Homofobiyi lezbiyen ya da gey bireyler özelinde değil de cinsel yönelimi heteroseksüellikten farklı olan bireylere yönelik olumsuz tutum ve davranışlar bütünü olarak kavramsallaştırdığımızda, sosyal yapısalcı anlayışa uygun bir biçimde kavramın sosyolojik açıdan ele alınması daha olası hale gelmektedir ve araştırma kapsamında homofobi kavramı, bu yönüyle ele alınacaktır. Çalışma bağlamında burada önemli olan,

giderek artan bir biçimde, cinselliğe kişinin bir niteliği ya da özelliğiymiş gibi başvurmayı da beraberinde getirmiştir (Giddens, 2010: 19).

¹¹ <http://ilga.org>

homofobinin erkeklik inşa stratejilerinden biri olarak hegemonik erkeklikle olan bağlantısı ve eşcinsel erkeklik alanı içindeki deneyimlere olan etkisidir.

Esas olarak homofobi, problematik bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern kullanımı içinde ‘eşcinsellere yönelik çeşitli derecelerdeki olumsuz duygu, tutum ve davranışı’ ifade eden kavram, psikolojide yer alan fobinin yaygın kullanımına uyum sağlamamaktadır (Haaga, 1991’den akt. Plummer, 1999, s.4). Homofobinin fobiden ayrı düşünülmesi gerekliliğine yol açan farklar, beş temel düzlemde özetlenebilir. İlk olarak herhangi bir fobiyle ilişkilendirilebilecek duygu, korkudur; oysa homofobi, çoğunlukla kızgınlık ya da öfke duyguları içinde tanımlanır. İkincisi, herhangi bir fobi, genel olarak ölçüsüz ve akıldışı şeklinde bir tanınma içerir; fakat homofobik tepkiler, sıklıkla anlaşılabilir, haklı ve kabul edilebilir biçimde dikkate alınmaktadır. Üçüncü olarak bir fobi, tipik olarak fobi nesnesinden uzak durmaya neden olmaktadır, ancak homofobi, düşmanlık ve saldırganlık biçiminde ortaya çıkar. Dördüncüsü, herhangi bir fobi çoğunlukla siyasi bir gündemle ilişkilendirilmez, oysa homofobinin önyargı ve ayrımcılığı içeren siyasi boyutları vardır. Son olarak homofobiden farklı olarak insanlar, herhangi bir fobiden acı çekerler (Plummer, 1999, s.4).

Haaga (1991), bu uyumsuzlukları giderme çabası içinde homofobi teriminin kendi gerçek anlamını sınırladığını ileri sürerek söz konusu olgunun, gerçek fobilerle ilgisi olmayan bir biçimde eşcinsel karşıtı ön yargılar biçiminde formüle edilmesini belirtmektedir. Haaga gibi farklı yazarlar da homofobinin toplumsal boyutunu dikkate alan farklı kavramlar oluşturmuşlardır. Bunlar arasında eşcinsel karşıtı önyargı (antihomosexual prejudice)¹², homoseksizm¹³, heteroseksizm¹⁴, homoseksüel tabu (homosexual taboo)¹⁵, homoseksüel önyargılar (homosexual bias)¹⁶ gibi kavramlar sıralanabilir (akt. Plummer, 1999, s.5)

Her şeyden önce homofobi, erkekliğin kültürel açıklamalarında yer alan düzenleyici, temel ilkelerden biridir. Bu açıdan ele aldığımızda homofobi, kavram olarak LGBT bireylere yönelik irrasyonel bir korku olmaktan ya da başkaları tarafından

¹² Haaga,1991.

¹³ Hansen, 1982.

¹⁴ Neisen, 1990.

¹⁵ Marshall, 1994.

¹⁶ Fyfe, 1983.

eşcinsel olarak algılanma korkusundan çok daha fazlasını ifade etmektedir (Kimmel, 1994, s.147). Bilindiği üzere önceki bölümlerdeki açıklamalarda da erkeklik, toplumsal cinsiyet hiyerarşisinin üst basamağında ve kadınlığın tersi bir biçimde inşa edilir. Buna göre bir erkeğin 'normal' olmak adına hegemonik erkekliği kodlayan davranış ve pratikleri içselleştirmesi ve 'kadınsı' karakteristikleri bu pratikten sürekli bir biçimde dışlaması gerekmektedir.

Homofobi, eşcinsel erkeklere zulmederek bütün erkekleri hizaya sokmakla kalmaz, erkeklerin içlerindeki kadınsılığı aşağılayarak aynı zamanda kadınları da aşağılar. Gayle Rubin'in gözlemlediği gibi insan cinselliğinin eşcinsel bileşeninin bastırılması ve bunun sonucunda eşcinsellere yapılan baskı, kuralları ve ilişkileriyle kadınları da baskı altında tutan aynı sistemin ürünüdür (Segal, 1992, s.200). Burada Rubin'in ileri sürdüğü sistem, hegemonik erkeklik yapılanması biçiminde de ifade edilebilmektedir. Homofobi, basitçe eşcinsellere karşı önyargılı bir tavır olmaktan öte erkekleri hegemonik erkekliğe zorlayıcı işlevlere sahiptir (Sancar, 2009, s.204). Plummer'in ergen erkek arkadaş gruplarıyla yaptığı bir araştırmada erkek çocukların daha ilkokulda homofobik terimlerle (ibne, top, vb.) disipline edildikleri ve ilk öğrenilen cinsel terimlerin homofobi ile ilgili olduğu görülmüştür (akt. Sancar, 2009, s.204).

Eşcinselliğin doğrudan erkekliği tehdit eden ve bu nedenle bireysel eğilim olmaktan çok toplumsal ahlaki bir 'sorun olduğunu iddia eden egemen erkeklik değerleri, çoğu erkek tarafından sorgusuzca benimsenmektedir. Sancar'ın (2009) Türkiye'deki çeşitli toplumsal alanlar ekseninde deneyimlenen erkeklik inşa ve pratiklerini incelediği alan araştırmasında görüşülen erkekler, benzer biçimde hegemonik erkeklik çerçevesinde oluşturulmuş bir söylemle eşcinselliği olumsuzlamaktadır. Olumsuzlanmadığı durumlarda bile eşcinsellik, görüşülen kişiler tarafından en fazla 'kişisel bir tercih' olarak anlamlandırılmaktadır (s. 204). Araştırmada dikkati çeken bir başka nokta da katılım gösteren erkeklerin, lezbiyenliği dışarıda bırakarak eşcinselliği daha ziyade erkeğe ait bir olgu gibi görmeleridir. Bu da homofobinin daha çok erkeklik ve özellikle de hegemonik erkeklik değerleri üzerinden anlamlandırılan bir gerçeklik biçiminde okunmasını sağlar.

3.4. Modern Türkiye’de Eşcinsel Yaşam

1923 yılında Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte Türkiye toplumunda baş gösteren batılılaşma hareketleri, büyük güç kazanmış ve bununla bağlantılı olarak toplumsal yaşam çeşitli dönüşümlere uğramıştır. Yeni kurulan devletin laikliği benimseyen yapısı ile din kurumunun toplumsal hayattaki etkisi, nispeten güç kaybetmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, tarihinin hiçbir döneminde eşcinsellik ya da diğer cinsel yönelim türleriyle ilgili olumlu ya da olumsuz bir resmi düzenleme getirmemiştir (Karadağ, 2008’den akt. Tezel, s.2009: 57). Devletin bu tutumu, benimsediği seküler yapı ile ilişkilendirilebilir. Ancak olumlu ya da olumsuz herhangi bir düzenleme getirilmemesini de farklı şekillerde okumak mümkündür. Olumsuz düzenleme yapılmamış olması, cinsel kimlikler arasında anayasal bir eşitlik inşa edildiğini iddia etmeyi mümkün kılarken, olumlu hiçbir düzenlemenin yapılmaması ise egemen yönelimlerden farklı cinsel yönelimlere sahip bireylerin kendilerine karşı olabilecek olumsuz yaklaşım ve ayrımcılığa karşı korunmasız bırakıldıklarını iddia etmeyi de mümkün kılmaktadır (Karadağ, 2008’den akt. Tezel, s.2009: 57).

Hangi bakış açısıyla ele alınırsa alınsın Türkiye’de eşcinselliğe karşı somut olmasa da belirgin birtakım düzenleme ve kimlik politikalarını gözlemlemek mümkündür. Türkiye’nin batılılaşma girişimlerinin başladığı Osmanlı’nın son döneminde, önceki dönemlerde din kaynaklı olan hemcinsler arasındaki bağlanma biçimlerine yönelik olumsuz tutumlar, Batıda dinin yaptırım gücünün azalmasıyla yerini kanun ve bilimden beslenen olumsuz tutumlara bırakmıştır. Cumhuriyet dönemiyle birlikte de böylesi tutum ve düzenlemeler, kurumsallaşarak eşcinselleri kurumsal alanda görünmez kılmıştır.¹⁷ Bu anlamda eşcinselleri kurumsal alandan dışlayan pratiklerin somut biçimde gözlemlendiği kurum, ordu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eşcinselleri askeri alandan dışlayarak kurumsallaşan bir yapı sunmasında ordunun bu denli görünür olması, kuşkusuz Türkiye’deki hegemonik erkeklik yapılanmasıyla ilgilidir. Türkiye’de var olan hegemonik erkeklik söylemleri, zorunlu askerlik modeliyle erkekliği militarize ederek, milliyetçilik ve erkek egemenlikle

¹⁷ Ali Erol, “Anayasanın eşitlik ilkesine cinsel yönelim eklensin”, 10.02.2011 e-kaynak: <http://www.farklihaber8.com/haber/tartisma/anayasanin-esitlik-ilkesine-cinsel-yonelim/2277.aspx> 06.04.2011

bütünleşmiş bir biçimde kurgulanmıştır. ‘Her Türk asker doğar’¹⁸ benzeri çeşitli söylemler aracılığıyla birçok Türk erkeği, askerliği cinsiyet performanslarının önemli bir yanı biçiminde dikkate almaktadır. Eşcinselliğin söz konusu pratiklerden dışlanması ise eşcinsel erkeklerin kadınsılaştırılmalarıyla ilgili bir pratik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye, azınlıklara karşı ayrımcılığın önlenmesini sağlayan birçok uluslar arası anlaşmaya taraf olmasına rağmen cinsel azınlıklara yönelik ayrımcılıkların önlenmesi konusunda gereken özeni göstermemektedir. Türkiye’de şu an yürürlükte olan 1982 anayasasına göre eşcinsel olmak suç değildir. Ancak bu durum Türkiye’de yaşayan cinsel azınlıkların hiçbir sorunla karşılaşmadıkları anlamına gelmez (Tezel, s.2009: 57).

Cumhuriyet dönemi boyunca eşcinsellik, toplumsal hafızada damgalanarak sosyo-kültürel açıdan ‘sapkın’ ve ‘ahlak dışı’ olarak inşa edilmiştir. Bu anlamda kültürel olarak kısaca alınan eşcinsel bireylerin birçoğu, gizli bir eşcinsellik kurgusuyla günlük yaşamlarını normatif heteroseksüelliğe göre kurmuştur. Pratik ve davranışlarını bu doğrultuda oluşturan eşcinsel erkekler, cinsel yönelimlerini sosyal yaşamda açığa vurmadıkları sürece ve erkeklik kategorisinden beklenen davranışlara uyum gösterdiği takdirde toplumsal kurumların şemsiyesi altında kendine kolayca yer bulabilmektedir.

12 Eylül darbesiyle birlikte ise birçok toplumsal kesimle birlikte eşcinsel ve travestiler de çeşitli zulümlere maruz kalmışlardır. Askeri darbe ile toplumsal ilişkiler değişikliğe uğramış, var olan örgütler ve bu örgütlenmelerin şekillendirdiği insan ilişkileri dönüşmek zorunda kalmıştır. Egemen ilişkilerin karşısında önceki dönemlerde sesi çıkmayanların sesleri yükselmeye başlamıştır ve eşcinsel oluşumlar da bu yükselen seslerden biri olarak toplumsal arenada görünür hale gelmiştir.¹⁹

Türkiye’de cinsel azınlıkların haklarını korumak, görünürlüklerini artırmak ve isteklerini dile getirmelerini kolaylaştırmak amacıyla örgütlenme girişimleri, 1980’li

¹⁸ Esas olarak burada ‘Her Türk erkeği, asker doğar’ şeklinde bir düzeltme yapmak önemlidir. Kadınların askerlik alanının dışında tutulması ve milli savunma görevinin yalnızca erkeklerle yüklenmesi, hem kadınların ‘korunmaya muhtaç’ bir toplumsal cinsiyet grubu olarak kodlanması, hem de bağımlı konumlara yerleştirilmesinde etkili olmaktadır.

¹⁹ Ali Erol, “Anayasanın eşitlik ilkesine cinsel yönelim eklensin”, 10.02.2011 e-kaynak: <http://www.farklihaber8.com/haber/tartisma/anayasanin-esitlik-ilkesine-cinsel-yonelim/2277.aspx> 06.04.2011

yılların ortalarında başladıysa da ilk cinsel azınlık örgütleri, 1990'ların ilk yıllarında görülmüştür. Gey, lezbiyen, biseksüel, travesti ve transseksüel dayanışmasını sağlamak amacıyla kurulan Türkiye'deki ilk sivil toplum örgütü, 1993'de kurulan Lambda İstanbul'dur. Lambda İstanbul'u 1994'de Ankara'da kurulan Kaos GL izlemiştir. Ancak bu sivil toplum örgütlerini kurmak kolay olmadığı gibi kurduktan sonra da her şey kolayca yürümemiştir. 2005 yılında Kaos GL derneği, 'hukuka ve ahlaka aykırı olduğu' gerekçesiyle kapatılmaya çalışılmıştır. Ancak Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın derneğin kapatılmasını gerektirecek herhangi bir durumun söz konusu olmadığını belirtmesi üzerine dernek kapatılmamıştır (Karadağ, 2008'den akt. Tezel, 2009, s. 58).

Son yıllarda Ankara, İstanbul dışında diğer illerde de eşcinsel örgütlenmeler ortaya çıkmaya başlamıştır. İzmir'de 'Pembe Üçgen', Antalya'da 'Gökkuşak Eşcinsel Toplum Hareketi' ismiyle bir araya gelen çeşitli grupların yanı sıra 'Anadolu Ayıları' gibi eşcinsel kimliğini kadınsılıktan ayırmaya ve yeni bir gey kimliği yaratmaya çalışan çeşitli gruplar da mevcuttur. İnternetin ve iletişimin gelişimi sayesinde amaçları ve nitelikleri birbirinden farklı olan grupların sayısı, her geçen gün artmaktadır.²⁰

Toplumsal alanın heteroseksist normlara göre inşa edildiği Türkiye'de yukarıda özetlenen tabloya rağmen eşcinsel görünürlüğünün son dönemlerde yükseldiği gözlemlenmektedir. Önceki dönemlerde büyük metropollerdeki hamam ya da park gibi sosyal mekanlara ait kılınan yaşamlar, 1990'lı yıllarda eğlence sektöründe eşcinsellere yönelik bar, gece kulüplerinin ortaya çıkmasıyla birlikte dönüşüme uğramıştır. Bunun beraberinde de yeni mekanların yeni ilişki ve etkileşim biçimleri oluşturması, eşcinselliğin toplumsal hafızada önceki dönemlere oranla daha güncel kalmasına yol açtığı gibi 'gey cinayetleri' gibi olumsuz pratiklerin de toplum içerisinde artmaya başlamasına neden olmuştur.²¹

Benzer şekilde 1990'ların son çeyreğinde ortaya çıkan ve 2000'li yıllarla birlikte tüm toplumsal kesimlerin kullanıcısı haline geldiği internet, eşcinsellerin sosyal yaşamlarında farklı açılımlara neden olmuştur. Türkiye'de henüz bu anlamda yapılmış bir çalışma olmasa da ABD'de yetişkinler arasında yapılan bir araştırmaya göre

²⁰ Kaos GL, Lambda İstanbul ve konu ile ilgili çeşitli internet sayfalarından derlenen "Türkiye'de Eşcinsellik isimli internet yazısı. e-kaynak: <http://www.turkeygay.net/turkce/turkeygay.html> 02.05.2011

²¹ Ali Erol, "Anayasanın eşitlik ilkesine cinsel yönelim eklensin", 10.02.2011 e-kaynak: <http://www.farklihaber8.com/haber/tartisma/anayasanin-esitlik-ilkesine-cinsel-yonelim/2277.aspx> 06.04.2011

eşcinseller, heteroseksüellere oranla sosyal paylaşım sitelerini ve blogları daha çok ziyaret etmektedir. Yapılan ölçümlerden çıkarılan sonuçlara göre eşcinsel kullanıcıların yarısından çoğu (yüzde 54), düzenli olarak herhangi türde bir blog okurken heteroseksüel katılımcılarda bu oran yüzde 40 düzeyindedir. Blog türlerine göre yapılan dökümden haber blogu okuyan eşcinsellerin oranı yüzde 36 olarak hesaplanırken, bu oran heteroseksüellerde yüzde 25'dir. Aynı şekilde sosyal paylaşım sitelerinde eşcinsellerin yüzde 73'ünün, heteroseksüellerin yüzde 65'inin Facebook hesabı, yüzde 30'a yüzde 15 oranında ise Twitter hesabı bulunmaktadır.²²

Türkiye'de de eşcinsellerin internet kullanımı, herhangi bir araştırmaya dayanan bir oran verilemese de az görünmemektedir. Bir sonraki bölümde alan araştırmasının çözümlenişi sırasında da aktarılabacağı gibi araştırmaya dahil olan katılımcıların çoğu, internetteki sosyal paylaşım ağlarını yaşamlarının bir döneminde kullanmış ve partnerleriyle bu sayede tanışmışlardır. Türkiye'deki eşcinsellerin yoğun bir biçimde kullandığı gözlemlenen bir sosyal paylaşım sitesi olarak planetromeo'nun Mayıs ayı itibariyle Türk üye sayısı 16955 olmakla birlikte araştırmamızı sınırladığımız metropol olarak Antalya'daki üye sayısı ise 776 görünmektedir.²³

Türk toplumunda bugün, hemcinsleriyle ilişki kuran ve kendini gey kimliğinde tanımlayan erkeklerin görünür olma düzeyinde artış görülmektedir. Murray'e göre Türkiye, Akdeniz, Orta Doğu ve Latin Amerika toplumlarına benzer bir toplumsal cinsiyet düzeni paylaşır. Buna göre erkek erkeğe olan bağılıkların, erkeksi olarak inşa edilen aktif konumdaki bir aktörün ve kadınsı olarak inşa edilen, buna uygun ses ve kıyafetler içinde pasif olarak konumlanan bir diğer aktörün varlığını gerektiren cinsiyet ayrımını somutlaştırması beklenmektedir. Yakın zaman öncesinde ise erkekler arasındaki ilişkilerin temel düzenleyicisi olarak aktif/pasif ayrımında bir örtünme ya da gey kimliklere doğru bir dönüşüm gözlenmektedir (Tapınç, 1992'den akt. Bereket ve Adam, 2006, s.132). Toplumsal cinsiyet tabanlı aktiflik ya da pasiflik, birçok erkek arasında yaygın bir biçimde varlığını sürdürse de önemli bir kısmı da cinsel yönelimini 'gey' olarak tanımlayarak bu ayrıma karşı koymaktadır. Bu erkekler, aktif ve pasif biçimindeki cinsel anlamlandırmaları yeniden düşünmekte ve böylece toplumsal

²² Ntvmsnbc, "Eşcinseller daha sık çevrimiçi oluyor" 16.07.2010. e-kaynak: <http://www.ntvmsnbc.com/id/25115506/> 06.05.2011

²³ Veriler, söz konusu internet sitesinin kendisinden alıntıdır. e-kaynak: <http://www.planetromeo.com> 11.05.2011

cinsiyet tabanlı cinselliğin, kendi pratikleri sayesinde nasıl tedavülde kaldığını sorgulamaktadır. Sonuç olarak Türk toplumundaki eşcinseller bugün, erkeklerin tutarlı bir biçimde var olan formlardan (aktif/pasif) birini benimsediği ya da kimilerinin de duruma ya da kişisel tercihe göre bu formları birbiriyle birleştirdiği, heterojen bir görünüm sunmaktadır. Özellikle 1990'ların ilk zamanlarından bu yana sayısı gittikçe artan Türk erkeği, homoseksüel davranışlarını kendi benlik duygusuna eklemeyerek 'gey kimliği' adı altında kendilerini tanımlamaya başlamıştır. 'Eşcinsel nüfusun cinsel açıdan bilinçli bu yeni tabakası' (Tapınç, 1992'den akt. Bereket ve Adam, 2006, s.132), çoğunlukla kentli, genç, eğitilmiş ve orta sınıf eşcinsel erkekler arasında bulunmaktadır.

Türkiye'deki 'gey yaşamı' içindeki yakın zamanlı ilerlemeler, özel ve kamusal alanı yeniden yapılandıran ve gey kimliklerin, grupların ve hareketlerin ortaya çıkmasına etkide bulunan kapitalist dünya sisteminin yükselmesi referans gösterilmeden anlaşılabilir. Batı toplumlarında tarımsaldan kapitalist üretime dönüşüm, aile ve toplumsal cinsiyet düzenine etkide bulunmuş ve aynı zamanda ücretli emek, yaşamı sürdürmenin temel koşulu olarak akrabalığa dayalı toprağa erişimi yerinden etmiştir (D'Emilio, 1983'den akt. Bereket ve Adam, 2006, s.134). Ücretli emek, üretim anlamında geniş aileden ayrılarak evli partnerler, seçimlerine bağlı olarak farklı bir evsel yapılanma oluşturma yoluna gidebilmişlerdir. Bu durum, aynı zamanda nüfusların, daha homojen oluşumlar olan kentsel mekanlara yerleşmesine ve yeni ilişkiler geliştirebilmesine olanak sağlamıştır. Değişen ekonomiyle birlikte buna bağlı olarak modern benlik de yükselmiş ve bireyselleşmede artış yaşanmıştır. Bütün bu gelişmelerin ışığında erkeklerin birbirlerini akrabalık bağlarının dışında da bulabildiği yeni kamusal alanlar, aynı cinsten bağlılıklar için sosyal ağların gelişimine olanak sağlamıştır (Bereket ve Adam, 2006, s.134).

Bütün bu gelişmeler, Türkiye'de de etkili olmuştur. 20. yüzyılda Türkiye, kadınların da ücretli emek içine dahil olduğu, giderek artan endüstrileşme ve kentleşme süreçlerini yaşamıştır. Halen kurumsal ataerkillikle karakterize edilen bir toplum olmakla birlikte bazı kadınlar, 80'ler boyunca bu yapılanmaya itirazlarını yükseltmişlerdir. Söz konusu değişen sosyal koşullar ve toplumsal cinsiyet vizyonu, LGBTT (Lezbiyen, gey, biseksüel, travesti ve transseksüel) kimliklerin ve örgütlerin belirmesine altyapı sağlamıştır (Bereket ve Adam, 2006).

Gey kimliğine ilişkin düşünceler, aynı zamanda küreselleşme sürecine bağlı olarak deneyimlenen uluslar arası etkileşimlerle de yeniden biçimlendirilmektedir. Yurtdışına seyahat eden ya da öğrenci olarak giden ve dışarıdan turizm ya da başka nedenlerle Türkiye'ye gelen gey erkekler, günümüzde olağandışı sayılmamaktadır. Aynı şekilde internet aracılığıyla da söz konusu bağlar kurulabilmekte ve farklı gey kültürlerine ulaşabilme olanağı sağlamaktadır. Böylesi farklı deneyimlerin içinde bulunan erkekler, artan bir biçimde değişen sosyal koşulları deneyimlemekle birlikte 'kendilerini ulusal sınırların ötesinde genişleyen alternatif bir gey ya da homo-erotik kültürün bir parçası' biçiminde düşünmeye başlamıştır (Parker, 1999'dan akt. Bereket ve Adam, 2006).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ALAN ÇALIŞMASINDAN ELDE EDİLEN VERİLER

4.1. Araştırma Yöntemi

Araştırma kapsamında görüşülen katılımcıların çoğu, araştırmayı öncelikle kendi cinsellikleri, cinsel yönelimlerine bağlı bir biçimde kurulan sosyal ya da ikili ilişkileri ve toplumsal bağlamda deneyimledikleri güçlükleri dışa vurmak biçiminde ele almıştır. Her ne kadar azınlık durumunda olan ve pratiklerini ‘gizlilik’ örüntüleri içinde gerçekleştiren bir cinsel yönelim grubunun temsili bir örneği ulaşılamaz olsa da araştırma kapsamında örneklem seçimine dair gösterilen çabalar, Bereket ve Adam’ın (2006) daha önceki bölümde aktarılan modern Türkiye’deki eşcinsel kimliklere dair sınıflandırması içinde, bir kimlik olarak gey kimliğini benimseyen bireylere ait kategoriye uyum gösterecek yöndedir.

Bu anlamda görüşülen kişiler, bir kimlik olarak gey kimliğini benimseyen söz konusu grup içinden ve kendi aralarında sosyal sınıf bağlamında homojen bir bütün oluşturmaları dikkate alınarak, orta sınıf, kentli, en az lise mezunu, tam gün iş sahibi, 24-36 yaş grubu arasındaki bireylerden oluşmaktadır. Esas olarak yaşam hikayelerine odaklanılan araştırma içerisinde herhangi bir istatistiksel çaba gözetilmemiştir. Araştırmanın esas olarak varmaya çalıştığı nokta ise daha önceki kuramsal ve kavramsal bölümlerde açıklanan görüşlere ve kuramlara dayandırılarak Türkiye’deki geylerin toplumla olan ilişkilerine bağlı olan öznel pratikleri nasıl deneyimledikleridir.

Alan çalışması kapsamında görüşülen kişilerden randevu alınmış ve randevu günü görüşülmüştür. Görüşmeler, en az 45 dakika ve en fazla 80 dakika sürmüş ve ses kayıt cihazıyla kaydedilmiştir. Araştırma kapsamında amaca uygun bir biçimde belirlenen sorulara verilen cevapların doğruluğunun sağlanması ve katılımcılarla araştırmacı arasında güven ortamı sağlanması adına katılımcılara isimlerinin araştırma içerisinde yer almayacağı önceden belirtilmiştir. Bütün görüşmecilere eksiksiz bir biçimde yöneltilen sorular dışında da konuyla ilgili konuşarak, görüşme hem detaylandırılmış hem de görüşmenin soru-cevap tarzından öte sohbet tarzında geçmesi

sağlanmıştır. Araştırma kapsamında bireylere yöneltilen soruları gruplayacak olursak öncelikle katılımcılara cinsel yönelimlerini ne zaman fark ettikleri ve bunu biriyle paylaşma sürecini nasıl deneyimledikleri sorulmuştur. Bütün bu soruların yöneltilmesinde ilerde açıklanacak olan görüşlerden de yola çıkarak aile, eğitim yaşamı, sosyal yaşam ve yine aynı doğrultuda heteroseksüel ve homoseksüel dünyalar arasında ayrıma gidilmiştir. Verilen yanıtların ve katılımcılara ait deneyimlerin çözümlenişi, hegemonik erkeklik, zorunlu heteroseksüellik ve homofobi olgularını dikkate alan bir biçimde ve söz konusu bağlamda ele alınmıştır. Yine aynı bağlamda yöneltilen diğer sorular, toplumsal cinsiyet düzeni içinde bireylerin kadın/erkek ayrımı, eşcinsel erkeklik alanı içindeki aktif/pasif inşaları ve cinsellikle ilgili toplumsal kalıplar üzerine olan duygu ve deneyimlerini sorgulamaya yönelik bir biçimde gerçekleştirilmiştir.

Aynı şekilde katılımcıların sorulara verdikleri yanıtların doğruluğunu kontrol etmek amacıyla görüşülen kişilere 30 soruluk kapalı uçlu bir soru formu hazırlanarak yanıtlamaları istenmiştir. Söz konusu soru formu, derinlemesine görüşme tekniğiyle görüşülen kişilere yöneltilen sorulara verebilecekleri olası yanıtları kapalı uçlu bir biçimde formüle eden önerme cümleleriyle hazırlanmıştır. Bu sayede yapılan kontrollerle görüşmenin gerçeğe uygun olup olmadığı saptanmaya çalışılmış, gerçeği yansıtmadığı ön görülen ve kişilerin isteksiz olarak görüldüğü ya da soruları yanıtlamakta zorlandığı durumların yaşandığı görüşmeler, araştırma içine dahil edilmemiştir. Toplam 10 kişiden oluşan eşcinsel erkeklerle yapılan görüşmeler, Şubat ve Mayıs 2011 arasında yapılmıştır. Yapılan ilk iki görüşme pilot çalışma niteliğinde olup daha sonradan yenilenen sorularla görüşmeler tekrarlanmıştır.

4.2. İçsel ve Dışsal Açılma (Coming Out)

Batı kaynaklı çalışmalar ele alındığında ilgili literatür içindeki kavramlar yerleşmiş durumda olsa da Türkiye’de söz konusu alan içinde yapılan bilimsel çalışmanın azlığı nedeniyle bazı kavramlar, yapılan incelemeyi anlaşılır kılmak adına oluşturulmak zorunda kalınmıştır. Burada içsel ve dışsal açılma süreçleri, heteronormatif değerlerin egemen olduğu toplumlarda heteroseksüellikten farklı cinsel yönelimlere sahip olan bireylerin olası pratiklerini açıklama amacıyla kullanılmıştır. Buna göre içsel açılma, bireyin cinsel yönelimini fark ederek tanımladığı ve kabul ettiği bir pratiği ifade ederken dışsal açılmayla kastedilen ise bireyin cinsel yönelimini ailesine ya da sosyal hayatta etkileşim içinde bulunduğu diğer bireylere açıklamasıdır.

Cinsel yönelimin sosyal psikolojik yönlerini aşamalandıran özcü yaklaşımlara göre dışsal açılma (coming out), kimlik formasyonunun tamamlanmasıyla sonuçlanan içsel çatışmanın çözümlenmesinin, dış dünyaya açıklanmasıdır. Çalışmanın bu bölümünde yapılan görüşmelere bağlı olarak öncelikle bireylerin içsel ve sonrasında aile ve toplum bağlamında dışsal açılma deneyimleri ele alınacaktır. İlerleyen bölümlerde araştırmaya dahil olan katılımcıların gey kimlikleri doğrultusunda erkekliklerini inşa etme süreçleri üzerine odaklanarak, yine aynı bağlamda erkeklik inşalarının ve cinsiyet performanslarının ne şekilde deneyimlendiği ve cinsellik bağlamında oluşturulan inşalar incelenecektir.

4.2.1. Heteronormatif Bir Alanda ‘Fark’ın Farkedilmesi

Kökenlerini biyolojik modelden alan özcü yaklaşımlar, doğum öncesi ya da erken çocukluk yıllarında belirlenen eşcinsel kimliği, varoluşun temel modellerinden biri olarak tasvir etmektedir. Bu bakış açısına göre doğuştan gelen seksüalite, heteroseksüellik ve homoseksüellik olarak ikiye ayrılmaktadır ve ‘coming out’, bir bireyin cinsel yönelimini tanımlamayı öğrendiği ve kabul ettiği bir sürece karşılık gelmektedir (Kitzinger ve Wilkinson, 1995, s.95). Belçika’daki eşcinsel erkeklerle ilgili olarak yaptıkları araştırmada Vincke ve Bolton, araştırmaya katılan erkeklerin çoğunluğunun, heteroseksüel bir toplumda yaşıyor olmalarına rağmen diğer erkeklere olan cinsel arzularını keşfettiklerini ve bu öğrenme sürecinin ardından kimliklerini inşa ederek, öncelikle kendilerine açıldıklarını göstermektedir (Vincke ve Bolton, 1994).

Aynı şekilde eşcinsel erkeklerle yapılan alan araştırmasında da görülmektedir ki ‘coming out’ sürecini içsel olarak deneyimlemiş, fakat aile ve toplumdaki diğer heteroseksüel bireylere açılma konusunda belirli kıstas ve stratejiler uyguladıkları gözlemlenen katılımcıların birçoğu, cinsel yönelimini oldukça erken bir yaşta fark etmektedir. Daha çok ‘farklılığı fark etme’ biçiminde deneyimlenen bu süreç, farklı bireysel deneyimleri içerir. Görüşmecilere cinsel yönelimlerini nasıl ve ne zaman fark ettiklerine ilişkin sorular yöneltildiğinde her ne kadar deneyimleri birbirinden farklılık gösterse de toplumsal cinsiyet sistemi içinde bunları anlamlandırma süreçleri birbirine benzemektedir.

Diğerlerinden farklı olduğumu ve hemcinslerimden hoşlandığımı hissetmem 11-12 yaşlarımdaydı sanırım, onun biraz öncesinde de annemin kıyafetlerini denemek gibi şeylerle keşfettiğimi hatırlıyorum... (Ö2)

Bir farkım olduğunun ya da diğerlerine benzemediğimin çocukluğumdan beri farkındaydım. İlk başlarda kızlara daha yakındım, arkadaş olarak. Zamanım erkeklerden çok kızlarla geçiyordu. Kendimi kız gibi hissediyordum ama pek de önemseydiğim bir farklılık değildi bu... (Ö3)

İlk olarak kendini tanımlamamakla beraber ilkokulun sonunda... İşte o zaman okulda görüyorsun, erkekler var kızlar var, sen de kendi farklılığını tanımlayıp sorgulamaya başlıyorsun, hangi taraftayım ben diye... (Ö5)

Çocukluğumda hatırladığım kadarıyla erkeklerin oynadıkları oyuncaklarla oynamazdım, onlar gibi değildim. İlk öyle anladım sanıyorum. Daha çok bana alınan oyuncaklarla değil de ablamın bebekleriyle oynamayı severdim... (Ö7)

Kişilerin ilk olarak yaşamlarının erken dönemlerinde fark ettikleri ‘farklılıkları’na anlam arama girişimleri, yukarıdaki deneyimlerde de gözlendiği gibi duygu, davranış ve cinsiyet performanslarında, kendi bedenleri ya da biyolojik cinsiyetleri için ‘uygun’ görülen davranıştan farklı eylemlerde bulduklarını fark etmeleriyle birlikte başlamaktadır. İlerleyen bölümlerde görüşmeciler tarafından aktarılan diğer deneyimlerle de destekleneceği gibi bu süreç, dışsal olarak, aile, okul arkadaşlıkları gibi sosyal alanlarda diğerleriyle etkileşim içinde fark edilmektedir. Toplumsal cinsiyet sistemini oluşturan davranış ve pratikle ilgili düzenlemeler, bilindiği gibi ikili bir cinsiyet yapısı sunmaktadır. Buna bağlı olarak her cinsiyet grubu için uygun düşen pratikler içinde eşcinsel erkekler, biyolojik cinsiyetlerine uygun olmayan davranış ve pratikler sergileyerek ve bunlarla ilgili çeşitli uyarı, alay etme gibi yaptırımlara maruz kalarak – disipline edilerek – toplumsal cinsiyet sistemine uyum sağlamadığını toplumsallaşma süreci içinde öğrenmektedir.

Bununla ilgili olarak görüşülen kişilere, pratiklerinde kendi toplumsal cinsiyetlerine uygun olan davranışlardan farklı bir davranış biçimi olması durumunda ailelerinden ya da okul arkadaşlarından herhangi biri tarafından ayrımcılık görüp görmedikleri sorulduğunda verilen yanıtlar, kişiye bağlı olarak değişmektedir. Buna göre görüşülen kişilerin bir kısmı soruyu, davranışlarında herhangi bir ‘kadınsılık’ olmadığı ve dolayısıyla böyle bir ayrımcılığa maruz kalmadıkları şeklinde yanıtlamıştır.

Burada ayrımcılıkla kastedilen, eşcinsel erkeklere yönelik alay etme, uyarma, düzeltme girişiminde bulunma gibi tutumlardır ve bazı kişiler, bunu karşılayan yanıtlar vermişlerdir. Katılımcıların verdikleri yanıtlarda en göze çarpan nokta, böylesi pratiklerin yalnızca erkek grupları tarafından ve kimi zaman da ebeveynler tarafından yöneltilmesidir.

İlkokul ve ortaokul hayatımda yaşadım sadece, sonrasında hatırlamıyorum. Bazı erkek arkadaşlarımla kızlarla daha yakın olduğum için dalga geçtiği olurdu ama kızlardan gelmezdi böyle tepkiler... (Ö1)

‘Kız gibi’ tarzında yaklaşımlar, alay etmeler gibi şeyler olurdu ilkokulda. Konuşma tarzımın bile tepkiye neden olduğunu hatırlıyorum, bunun gibi birkaç anım var. Ortaokul, lise yıllarında pek hatırlamıyorum ama o zamanlar da anlamamaları için çabalıyordum zaten... (Ö3)

Kızlarla biraz vakit geçirince, onlarla gezip tozunca, tabii kızlar seni kendilerine daha yakın hissediyor doğal olarak. Sürekli onlarla olunca erkeklerin tepkisi belli oluyor zaten, kız kılıklı, ana kuzusu, süt çocuğu gibi sataşmalar... Öyle şeyler oluyor, olmuştu yani, öyle hatırlıyorum... (Ö5)

Sosyal yapısalcı perspektife göre cinsel kimlik oluşum süreci, heteroseksüellik ve erkekliğin hiyerarşinin üst basamağında yer aldığı bir çerçeve içinde ilerlemekte ve toplumsal olarak inşa edilmektedir. Böylesi bir yapılanma içerisinde özcü yaklaşımlar, biyolojik açıklamalar aracılığıyla cinsel kimlik farklılıklarını normalleştirme girişimi olarak dikkate alınma riski taşımaktadır. Özcü yaklaşımlar, değişken bir toplumsal bağlamda deneyimlenen cinselliğin dinamik ve akışkan doğasını açıklamada yetersiz kalır (Kitzinger ve Wilkinson, 1995, s.95).

Sosyal yapısalcı perspektiften bakıldığında bir kişinin, cinsel yönelimini tanımlayıp kendini kabul etme aşamasına ulaşmasında içinde yaşadığı toplumun ve en önemlisi, belirli bir yaş dönemine denk geldiği için ailesinin etkisi önemlidir. Ailenin verebileceği tepkiler, uygulayabileceği disiplin teknikleri, Türkiye gibi heteroseksist yapının egemen olduğu bir toplumda bireyin içsel ve dışsal açılma sürecini zorlaştırabilmekte ve olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Biraz önce de değinildiği gibi söz konusu toplumsal cinsiyete yönelik disiplin teknikleri, çocukluk yıllarında çeşitli uyarılar ya da kimi zaman şiddet yoluyla ebeveynler ya da diğer aile bireyleri tarafından uygulanabilmektedir.

Okul hayatımda kimseden bir ayrımcılık gördüğümü hatırlamıyorum, aileme kadar kimsede yaşamadım... İlkokulda kızlarla ip atlamalar, evcilik oynamalar, sonrasında bunlarla ilgili abimden çok tepki alıyordum... (Ö2)

Bir keresinde elbiseler içinde makyaj yaparken anneme yakalandığımı hatırlıyorum, ne tepki verdiğini hatırlamıyorum ama ters bir durum olduğunu ve bir daha gizli yapmam gerektiğini anlamıştım... (Ö3)

Toplumsallaşmanın erken çocukluk ve çocukluk dönemlerinde bireylere yoğun biçimde aktarılan ve yaşam boyu yeniden inşa edilen erkeklik kalıpları, yukarıda katılımcıların yaşam hikayelerine odaklanan anlatımlarda da görüldüğü gibi eşyanın – oyuncak – ya da belirli pratiklerin – oyun – cinsiyetlendirilmesinin kurumsal yapısı içinde oluşturulmaktadır. Söz konusu kurumsallaşma, temel olarak aile ve eğitim kurumları içinde bireylerarası etkileşimler yoluyla yapılandırılır. Çeşitli söylem ve pratikler yoluyla bireylere aktarılan ve bunların bireyler tarafından içselleştirilmesini amaçlayan toplumsal cinsiyet sistemi, başka pratikler yoluyla da kurumsallaşmaktadır.

Rekabete dayalı sporlar, erkekliklerin bir kısmını erkeklik alanından dışlarken, diğer belirli erkeklik formlarını tanımlamada sosyal olarak kurumsallaşmaktadır. Böylesi sporlar, erkeklerin kimliklerini inşa etmek ve hegemonik erkeklik değerleri doğrultusunda bedenlerini biçimlendirmek yoluyla onları birbiriyle ortaklaştırır. Bu nedenle rekabete dayalı sporlar içindeki erkekler, erkekliğin geleneksel anlayışını sergiler, değerli kılar ve yeniden üretir (Anderson, 2011, s.250). Böylesi geleneksel yapılanma içinde homofobi, önemli bir rol oynamaktadır. Rekabete dayalı sporlar içinde deneyimlenen erkekliği inceleyen birçok araştırma, bu oluşumlar içindeki aktörlerin yüksek oranlardaki homofobik tutumlarını incelemektedir (bkz. Anderson, 2000). Söz konusu görüşlerden yola çıkarsak buna göre bir sporcu, hegemonik erkeklik ideallerini, davranış ve pratiklerinde sergilemelidir.

Anderson (2011), erkeklerin diğerleri tarafından eşcinsel olduğunun zannedilmesine ya da öyle algılanmasına ilişkin duyduğu korkuyu ‘homohisteri’ biçiminde kavramsallaştırmaktadır (s. 253). Böyle bir tutum içerisinde hegemonik erkeklik değerlerini içselleştiren bireylerde homofobik ve cinsiyetçi eğilimler ortaya çıkabilmektedir. Erkekler, spor ve sportif bedenleri aracılığıyla fiziksel sermayelerini artırmakta; cinsiyetçi ve homofobik tutumlarıyla da kendi erkekliklerini değerli kılmaya çalışmaktadır. Aynı zamanda bu, erkeklerin kendi aralarındaki ilişkilere de yön verir.

Buna göre erkekler, homohisteriden dolayı kendi aralarındaki duygusal bağlanmalardan ya da homososyal temaslardan kaçınmaktadırlar (Anderson, 2011, s.253).

Angus Suttie, bir eşcinsel olarak çocukluk yıllarındaki deneyimleri ile rekabete dayalı ve hegemonik erkeklığın inşa edildiği bir alan olarak kurumsallaştığı çeşitli araştırmalarca da desteklenen bir oyun olarak futbolla ilgili izlenimlerini şu şekilde özetlemektedir:

Küçüklüğümde hep bebeklerle oynamayı veya süslenip püslenmeyi, futbol oynamaya veya oyuncak arabalarla, traktörlerle oynamaya tercih ederdim. Bana hediye edilen oyuncak tüfekler kullanılmadan kalırdı. Alaya alarak, kız isimleri takarak cezalandırıldığım için böyle şeyleri gizlice yapmaya başladım... Beni, büyüüp erkek olacak bir çocuktan beklenecek şekilde şekillendirme çabası okulda da devam etti... Özellikle de oynanan oyunlardan korkar olmuştum. Futbol oynamak zorunluydu ve benim gibi bu oyunda pek başarılı olmayanlara sadece kişi olarak değersiz oldukları değil, sapkın ve ahlaki açıdan eksik oldukları da hissettirilirdi... Büyümek acı vericiydi (akt. Segal, 1992, s.173).

Yukarıda Angus Suttie'nin ifade ettiği deneyim, benzer bir biçimde alan araştırması içindeki katılımcılarda da gözlenmiştir. Şu an kendisini daha farklı bir biçimde kategorilendirse de çocukluk yıllarında 'kadınsı' olarak kabul edilebilecek davranışlara sahip olduğunu belirten Ö3, üniversiteye gelene kadar olan öğretim hayatında spora ve özellikle Beden Eğitimi derslerine karşı geliştirdiği olumsuz tutumu şu şekilde anlatmaktadır:

Genellikle en yakın arkadaşlarım kızlardı, onlarla oyun oynuyor, teneffüse çıkıyor, kızlarla ip atlıyordum mesela... Erkeklerin bir arada oynadıkları oyunlardan kaçardım genellikle. Futbol mesela, futboldan nefret ettiğimi çok net hatırlıyorum, birkaç defa zorla oynamak zorunda kaldığımda kendimi çok çaresiz hissetmişim. Hem alay eden erkeklere karşı yapabildiğimi göstermek hem de orda bulunmak ve oynamak istememek zordu, bu olayı çok net hatırlıyorum... Buna benzer birkaç olaydan sonra en sevmediğim ders Beden dersi olmuştu zaten, hiç istemezdim o dersin olduğu günü... (Ö3)

Kızlarla erkekler spor derslerinde ayrılırdı, ayrı hocalar vardı. Ben kızların oynadıkları oyunlardan daha çok zevk aldığım için erkeklerle oynamayı sevmez ve futboldan özellikle kaçardım... (Ö8)

Erkeklerle birlikte olmaktan çok kızlarla beraberdim, erkek arkadaşlarım okuldan çok, komşu çocukları olurdu... Onlarla olduğumda da ya kavga etmek ya da futbol oynamak zorunda kaldığım için fazla görüşmek istemezdim... (Ö9)

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi hegemonik erkeklik, erkeklere rekabete dayalı bir cinsiyet kültürü sunmakta ve bu uğurda erkekler arasında deneyimlenebilecek çeşitli rekabet alanları yaratmaktadır. Erkeklik, iktidar deneyiminin rekabetten karlı çıkma düşüncesine dayandığı bir zemin üzerinde inşa edilmekte ve sürekli bir biçimde kazanma, iktidarı elde etme pratiklerinin deneyimlendiği bir cinsiyet alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Foucault'nun iktidar kavramsallaştırmasından yola çıktığımızda erkek grupları arasındaki iktidar, hegemonik erkeklik çerçevesi aracılığıyla inşa edilir. Erkeklerin, hegemonik erkeklik anlayışına uygun davranış ve pratikleri yerine getirmesi, iktidarı deneyimlemesi açısından önemlidir ve eşcinsel erkeklik, çeşitli bilgi, söylem ve disiplin teknikleriyle bu iktidardan yoksun bir biçimde kurulmaktadır.

Önceki bölümlerde de aktarıldığı gibi erkekler, daha ilkökul çağındayken bir takım homofobik terimleri öğrenmekte ve bu yaşlarda bu terimleri (ibne, top, vb.) kullanarak disiplin tekniklerine katılmaktadırlar. Esas olarak bu pratiklerin altında yatan korku, başkaları tarafından 'normal' bir erkek olarak görülmemeye endişesidir. 'Kız gibi' görünme korkusu, 'erkekliği oluşturan kültürel anlamları düzenleyen temel ilkelerden biridir' (Kimmel, 1994). Aynı şekilde bu dönem içinde erkekler arası deneyimlenen cinsiyet pratikleri içinde 'erkekliğin en belirgin göstereni' olarak erkekler arası şiddet de karşımıza çıkmaktadır (Kimmel, 1994). Yukarıda görüşülen kişilerden Ö9'un verdiği yanıttan da anlaşıldığı üzere erkekler arasında yaşanan mücadeleler ve erkeklerin birbirlerine uyguladığı şiddet, hegemonik erkekliğin inşa ettiği rekabet ve strateji pratiklerinden biridir. Atay'a göre (2004) erkek habitusunun biçimlenmesinde mücadele, çatışma ve savaş, bir erkek ritüelidir ve böylesi pratikler içinde aktörlerin dayanma gücü, hem erkekliğin ispatına hem de başkalarının gözünde erkekliğin ifade edilmesine hizmet etmektedir.

Erkekliğin oluşumunda toplumsallaşma modeli²⁴, erkeklerin toplumsal cinsiyet düzeni içerisinde kadına karşıt bir biçimde konumlanan erkekliğe özgü anlamları, cinsiyete 'uygun' davranış ve pratikler ile bunların deneyimlenme biçimlerini öğrenerek içselleştirdikleri ve böylece erkek habitusunun biçimlendirildiği aşamalandırılmış bir

²⁴ bkz. Atay, 2004.

sistem sunmaktadır. Buna göre söz konusu yapılanma içindeki aşamalar, cinsiyetlerin kendi aralarında oluşturdukları topluluklar – homososyal ortamlar – içinde meşrulaştırılır (Atay, 2004, s.39). Araştırma kapsamında bu bağlamda dikkati çeken bir başka nokta da egemen bir yapı olarak hegemonik erkekliğin sürdürülmesine ve güçlendirilmesine olanak sağlayan homososyal ortam ve pratikler içinde, hegemonik erkeklik alanı içinden dışlanmış ve bağımlı konumlara yerleştirilmiş bir alt alan olarak eşcinsel erkeklerin bulunmak istemeyişidir.

Homososyal birliktelikler, erkek ve kadın dünyaları arasında bir dengesizlik yaratarak bir taraftan erkek egemenliği vurgular, diğer yandan da erkekler arası ilişkilerin önem kazandığı egemenlik ortamının yeniden üretilmesini sağlar (Atay, 2004: 39). Daha önceki açıklamalardan da tahmin edileceği üzere erkeklerin bir arada bulunduğu homososyal ortamlar, erkeklerin hegemonik deneyim ve pratiklerini meşrulaştırdıkları alanlar olmakla birlikte homofobik söylemler, söz konusu ortamlar içinden kadınların ve kadınsı olan her şeyin uzaklaştırılmasıyla üretilmektedir. Böyle ortamlarda erkek grupları, kendi cinsiyetleri dışındakilere karşı aşağılayıcı söylemler ve cinsel esprilerle kendi egemen konumlarını meşrulaştırabilir. Örneğin araştırmaya katılan görüşmecilerden ikisi, kendi inisiyatifi dışında aralarında bulunmak zorunda kaldıkları erkek gruplarına dair görüşlerini şu şekilde aktarmaktadır:

İş ya da eskiden okulda olduğu gibi bulunmak zorunda kaldığım erkek ortamları benim için fazla sıkıcıdır. Aralarında iyi anlaştıklarım var ama yine de çok hoşlandığım bir durum değil... Tabii, içlerinde yakınım olanlar da var, hatta belki bu da bir önyargıdır ama biraz yüzeyseller. Sohbetleri sınırlı, mevzuları sınırlı, ilgi alanları sınırlı... Kadınlarla sohbet etmek her zaman daha fazla tercih edeceğim bir durum... (Ö3)

İşim daha çok erkek ortamında geçiyor ve bu pek de hoşuma giden bir durum değil, onların sohbetlerine katılmak bazen zor olabiliyor. Aslında zor değil de bir yandan belli olmama çabası olunca normal hayatımda hiç yapmayacağım muhabbetleri yapabiliyorum... (Ö10)

4.2.2. Gey Kimliği ve Zorlu Bir Süreç: 'Coming Out'

Aile ve toplum, bireylerin sosyal ve cinsel gelişimine güçlü bir biçimde etkiye bulunmaktadır. Bu şekilde bireyler, içinde buldukları toplumsal yaşamın kültürel

değer ve inançlarını toplumsallaşma süreci içinde öğrenerek toplumsal bir özne haline gelir. Aile ve toplum içinde gerçekleşen etkileşimler, aile üyelerinin toplumsal grubun bir parçası olduklarını anlamalarına ve kendilerini bunun bir parçası olarak değerlendirmelerine olanak sağlamaktadır. Aynı zamanda aile ve toplum bağlamında herhangi bir birey, cinselliği ve toplumsal cinsiyete dair inşaları, norm ve dışavurumlarıyla birlikte öğrenmektedir (Guarnero, 2007, s.12).

Yapılan görüşmelerde katılımcıların çoğu, hemcinslerine yönelik ilgilerini ergenlik dönemlerinde fark ettiklerini ve anlamlandırdıklarını belirtmekle birlikte bir kimlik olarak dikkate almalarının ise daha sonraki yıllarda gerçekleştiğini aktarmışlardır. Cinsel yönelimlerini ve buna bağlı olarak ‘gey kimliklerini nasıl ve ne zaman tanımladıkları’ çerçevesindeki sorulara verilen yanıtlar şöyledir:

Hemcinslerimden hoşlandığımı hissetmem 11-12 yaşlarımdaydı, onun biraz öncesinde annemin kıyafetlerini denemek gibi şeylerle keşfettiğimi hatırlıyorum. Sonra da ortaokul başlarında hemcinslerime yaklaşma isteği fark ettim ergenlikle birlikte... (Ö2)

Erkeklerle ilgi duymaya başladığımda sanırım... Aslında hep erkekleri incelerdim ama 13-15 yaşlarında kesin olarak onlardan hoşlandığımı farkına varmıştım. Ergenlik döneminde yani... Baktığım bazı dergilerde bile kadınları değil ama erkekleri inceliyordum... (Ö3)

10-12 yaşlarında diye tahmin ediyorum, daha çok erkekler ilgimi çekiyordu, onlara olan ilgimi fark ettim. O zamanlar Almanya'daydım, orda duşa (sauna) çıplak giriyoruz ve bayanlar hiçbir zaman ilgilendirmedi beni... (Ö4)

Daha küçük yaşlarda da erkeklerden hoşlandığını biliyorsun ama bunun adını geylik ya da eşcinsellik olarak tanımlamıyorsun, en azından öyle bir kavram içine sıkıştırmıyorsun. Kimlik olarak fark etmem, sanırım ortaokul sonları ya da lise başları olabilir... (Ö6)

İçsel ve dışsal açılma pratikleri, bireyler arasında farklılık gösteren bir süreci yansıtmaktadır. Bazı bireyler, cinsel yönelimlerini çok erken yaşta fark ederek, bunu problem haline getirmedikleri bir deneyim yaşamaktadır. Genel olarak toplumdan farklı olduklarını hissetmeleriyle ise bazı bireylerde bir takım içsel çatışmalar ya da toplumsal kurguya uygun bir ‘normal’leşme çabası deneyimlenebilmektedir. Görüşmecilerden

ikisi, eşcinsel yönelimlerini fark etmiş olmalarına rağmen kurdukları heteroseksüel ilişkileri şu şekilde aktarmıştır:

Kız arkadaşım olmuştu ortaokul başlarında ama bu daha çok insanları görerek olmaya başlayan bir şeydi, artık erkekler ve kızlar bu tür ilişkiler kurmaya başlamıştı çevremde ve benim de başıma geldi bir iki kere. Kızlarla olmamın sebebi daha çok okuldaki rutin ilişkiler olmalı, işte herkes birbiriyle çıkıyor, ben de çıkayım gibi bir mantık... Fazla net hatırlamıyorum o dönemleri ama kızlardan biriyle beraberken bile başka bir erkeğe ilgi duyduğumu hatırlıyorum. Bir kursa gidiyordum ve benden birkaç yaş büyük, aynı yerde oturduğumuz bir çocuk vardı, onunla kursa gidip gelmeyi çok seviyordum ve farklı anlamlar yüklemiştim sanırım... (Ö3)

Kız arkadaşım oldu mesela 16 yaşından sonra, 1-2 sene onunla takıldım. Bu seksle ilgili bir dürtü ve bunu kız arkadaşımınla gideririm diye düşündüm, yani bunu geçici gibi düşündüm kendimde. 9 yaşında kendimi keşfettiğimde böyle bir sorun yoktu zaten, hani kız arkadaşımın olması gibi bir sorun yoktu ama 15-16 yaşına gelince önemli olmaya başladı. Bir de arkadaş çevrenin çoğunun kız arkadaşı var, onun üzerine benim de kız arkadaşım oldu ama kısa zamanda aynı şey olmadığını fark ediyorsun... (Ö4)

Söz konusu pratikler, yapılan görüşmelere dayanarak bireylerin aile ve toplum bağlamında toplumsal cinsiyet sistemine ilişkin davranış kalıplarını ve 'erkek' olmanın anlamlarını öğrendikleri bir çerçeve içinde deneyimlenmektedir. Yukarıda Ö4'ün aktardığı örnekte de görüldüğü gibi cinsiyet pratiklerinin gerçekleştirilmesinde yaş, önemli bir değişken olarak ortaya çıkmaktadır. Buna göre bireylerin toplumsal cinsiyetlerine bağlı öznellikleri ve söz konusu bağlamdaki toplumsal beklentiler, yaşa bağlı bir biçimde değişmektedir.

Eşcinsellere yönelik en önemli ayrımcılık biçimi, bilindiği gibi homofobi ve heteroseksizmdir. Bireyler, bu olgulardan beslenen davranış pratiklerini çeşitli söylemler aracılığıyla küçük yaşlardan itibaren öğrenmeye başlar ve toplumsal cinsiyetlerine ilişkin habituslarını bu doğrultuda şekillendirirler. Eşcinsel erkekler ise habituslarına bağlı olarak yatkınlıklarını, çoğunlukla olası bir homofobiye karşı şekillendirmektedir. Benzer doğrultuda dışsal açılmayı deneyimlemeye karar veren herhangi birinin karşılaştığı ilk engel, toplumsal olarak inşa edilen homofobi ve heteroseksizmdir.

Araştırma kapsamında görüşülen eşcinsel erkekler, hemcinslerine yönelen cinsel arzularını benlik duygularıyla birleştirip, kendilerini ‘gey’ kimliği altında tanımlasalar bile cinsel yönelimlerini dışa vurma biçimleri, homofobiden ve toplumsal ön yargılardan bağımsız bir şekilde işleyen bir süreci yansıtmamaktadır. Dışsal açılma pratiği, toplumsal homofobi ve hatta kimi durumlarda içselleştirilmiş homofobiye bağımlı görünmektedir. Katılımcılara cinsel yönelimlerini herhangi birine açıp açmadıkları sorulduğunda verdikleri yanıtlar ve paylaştıkları deneyimler, fazla çeşitlilik göstermemekle birlikte, bireylerin eşcinsel olmayanlara kendilerini açmada uyguladıkları, habituslarına bağlı bir takım stratejiler olduğunu açığa vurmaktadır.

Cinsel açıdan hemcinslerine arzu duyan ve günlük yaşamlarında gey kimliğini benimsemiş olan erkekler için dışsal açılma süreci, günlük yaşamlarındaki bir mücadeleyi yansıtır. Bireyin sosyal çevresini arkadaşlar, meslektaşlar ve aile üyeleri biçiminde kategorilendirdiğimizde ‘dışsal açılma’ pratiğinin en zorlu geçtiği grup, birçok araştırmayla da desteklenebileceği gibi aile olarak karşımıza çıkar. Eşcinsel erkeklerin açılma pratikleriyle ilgili olarak Ben-Ari’nin (1995) yaptığı çalışma, söz konusu bağlamda önemli bir akademik kaynak sunmaktadır.

Ben-Ari (1995), dışsal açılma süreci içerisinde aileyle ilgili olarak iki farklı endişe alanı tanımlamaktadır. İlk olarak çocuk eksenli kaygılar olarak nitelendirebileceğimiz, bireylerin kendi cinsel yönelimlerine ilişkin kaygılardır. Burada dikkate alınan, bireyin olası bir yalnızlık endişesi, çocuk sahibi olamama, ayrımcılıktan dolayı mağdur olma, olası bir cinsel yolla bulaşan hastalığa kapılma, taciz edilme, cezalandırılma (hukuksal olarak) ve dini inançları kaybetmeyle ilgili kaygılardır. Aileyle ilişkili olarak ortaya çıkanlar ise torun sahibi olamama ya da nesli devam ettirememe, aile olarak başarısızlığa uğrama hissi ya da çocuğun ailesinin dini inançlarına karşı gelmesi gibi durumlarla ifade edilen endişelerdir.

Öncelikle görüşülen kişiler içinden yalnızca biri, ailesine cinsel yönelimini açıklamıştır:

Durduk yerde anlatmadım aileme durumu, sosyal çevrem geylerden oluşmaya başlayınca kendileri anladılar. Sordular sanırım, tam hatırlamıyorum ama inkar etmedim, biraz da her şeyi fazla normalleştirmiştım. Hiçbir zaman diğer erkek çocukları gibi olmadığmdan zaten bildiklerini düşünüyordum... Şimdiyse

durumun farkındalar ama bu konuda sessizlik hakim aramızda... Yine de üzerimde herhangi bir baskı yok... (Ö3)

Egemen erkeklik değerlerinin yüceltiildiği bir ortamda bir erkeğin ailesine eşcinselliğini açıklaması, araştırmadan elde edilen verilerden anlaşıldığı üzere zorlu bir süreci yansıtmaktadır. Yukarıda ailesine cinsel yönelimini açıkladığını aktaran katılımcı, bu süreci herhangi bir dayatma ya da şiddet görmeksizin atlattığını vurgulamakla birlikte ‘annesine göre babasıyla daha sancılı geçen bir dönem’ olduğunu ifade etmektedir.

Babaların sahip olduğu erkeklik değerlerinin ‘rol modeli’ olarak çocuklarına da büyük ölçüde geçtiği genel kabul gören bir görüştür. Babadan oğla geçen erkekliğin büyük ölçüde doğal/biyolojik ve dolayısıyla değişmez bir özellik olduğu da bu kabullerin temelinde yatan düşüncedir. Özcü yaklaşımların varsayımlarına göre annelik ve babalık davranışları biyolojik/genetik kökenlidir. Özellikle de babaların erkek olarak ebeveynlik yapma tarzı çocuklar için önemlidir, özellikle de erkek çocuklar için. Çocukları heteroseksüel evliliğe hazırlayan, özellikle babaların ‘doğru erkek’ rolüne uygun davranışlarıdır (Sancar, 2009, s.125).

Sancar’ın (2009) yaptığı araştırmaya dayanarak Türkiye’de erkeklik değerlerinin aktarımında babaların geleneksel toplum yapısındaki önemini yitirdiği söylenebilir. Yeni kuşaklar, erkeklik değerlerini babalarından çok erkek arkadaş grupları, görsel imgeler, erkek eğlence dünyasının değerleri gibi kaynaklardan öğrenmektedir (s. 125). Toplumsal cinsiyet ve buna bağlı erkekliğin önemli bileşenlerinden biri olarak homofobi dikkate alındığında ise düzenleyici pratikler, diğer erkeklik kodlarından farklı olarak hem evsel alanda hem de evsel alan dışındaki sosyal pratikler içinde deneyimlenmektedir. Toplumsal cinsiyet düzeni aracılığıyla kurulan zorunlu heteroseksüellik, yapılan görüşmelere dayanarak aile kurumu içinde de yoğun bir biçimde yeniden yapılandırılan bir inşa olarak bulgulanmıştır.

Yapılan birçok araştırma, eşcinsellere karşı olumsuz tutumların erkekler arasında kadınlar arasında olduğundan daha yoğun olduğunu ileri sürer (bkz. Anderssen, 2002), fakat aile pratikleri içinde eşcinselliğe ilişkin önyargılar, hem anneye hem de babaya ait bir biçimde ortaya çıkabilmektedir. Toplumsal cinsiyet düzeni içindeki hegemonik erkeklik yapısı ve buna bağlı cinsiyet değerleri, kadını ve hegemonik tanıma ‘uygun’ olmayan erkekleri bağımlı konumda inşa eder ve bu değişken ele alındığında erkek

eşcinsellere yönelen homofobi, kadından çok erkeğe ait bir tutum gibi görünebilir. Fakat bu değerlerin önemli bir bileşeni olarak zorunlu heteroseksüellik ele alındığında düzenleyici pratikler, aile içinde kadın tarafından da uygulanmaktadır. Örneğin Türk kültüründe var olan ‘uygun bir eş bulma’ pratikleri, çoğunlukla kadınlar tarafından yerine getirilir. Araştırma içinde birçok katılımcı tarafından da doğrulandığı gibi evlenmelerine yönelik baskı eğer varsa, çoğunlukla anneleri ya da aile içerisindeki diğer kadınlar (ablalar, kız kardeşler) tarafından yöneltmekte ve ‘uygun bir eş adayı’ bulmaya girişilmektedir.

Eşcinsel erkeklerin aile bağlamında cinsel yönelimlerine ilişkin farklı deneyimlerine baktığımızda katılımcılar arasından sadece üçü, aileleri ve kendileri arasında cinsel yönelimleriyle ilgili bir herhangi bir konuşma geçmediğini ama ailelerinin durumu bildiklerini düşündüklerini ya da açıkladıkları takdirde önemli bir baskı ya da yaptırımla karşılaşacaklarını düşünmediklerine dair çeşitli deneyimler aktarmışlardır:

Ailem benim mutluluğumu ön planda tutuyor, hiçbir zaman mutsuz olabileceğim bir durum içerisine itmedi beni bugüne kadar. Halen de aynı saygı çerçevesi içinde ailemle bir sorun yaşamadım eşcinselliğimle ilgili, üzerinden tartışılmış bir konu olmasa da yüzde 99 eminim ki bunu farkındadırlar. Hani bugün şöyle bir şey düşünmüyorum, bir şey oldu da çıktı, eyvah ailem öğrendi, öğrenirse ne yapacağım gibi bir kaygım yok. Şu anda ailem öğrense, hani kazara öğrense belki biraz daha rahatlamış bile olabilirim... (Ö1)

Aileme açıklamadım, çoktan açıklardım aslında onların yapısından dolayı. Son derece açık fikirlilerdir ama ailede bir kişi daha benim gibi olunca bu defa risk oluyor. Şu an mesela kuzenimin de gey olması nedeniyle o kısım biraz zorlu. Ben çoktan söyledim 7-8 yıl önce ama bu durum seni durduruyor... Açıklaydım daha mı güzel olurdu... Bana göre söylememek de bir yalan ve ben sevmiyorum... Çevremi genel olarak tanıdıkları için yalan yok aslında, detay veremiyorum... (Ö5)

Ailem bilmiyor, açıklamadım ama annemin sadece tahmin ettiğini düşünüyorum, onun dışında babamın hayatında olduğunu düşünmüyorum böyle bir kavramın. Gündeminde yok ve dolayısıyla kondurmuyor olabilir ama annemin bildiğini düşünüyorum... (Ö6)

Günümüz Türk toplumunda aile içerisindeki karşılıklı dayanışma, kırsal-kentsel, sosyo-ekonomik kültürel farklılıklara rağmen genel bir değerdir. Bu değer, kendisini aile içinde karşılıklı bağımlılık görünümünde ortaya çıkarır. Yani yakın aile bağları ve ‘bağlılık kültürü’, bir yandan kişiler arası dayanışmayı sağlarken diğer taraftan birey üzerinde bağımlılık baskıları oluşturarak bireyin özerklik yönelimlerini engelleyebilmektedir. Bireylerin aileye bağlılığını destekleyen araştırmalardan elde edilen bulgular, bireysellikten ziyade karşılıklı dayanışma değerlerinin Türk ailesindeki önemine işaret eder (Kağıtçıbaşı, 1990, s.50).

Cinsel yönelimlerini ailelerine açıklamamış olan eşcinsel erkekler – görüldüğü gibi araştırma kapsamındaki katılımcılardan yalnızca biri ailesine cinsel yönelimini açıklamıştır – Türk aile yapısının belirtilen karakteristiği doğrultusunda ailelerine karşı oluşturdukları gizli bir eşcinselliği benimserler. Ailenin korunması ve sürekliliğine dayalı söylemler aracılığıyla kurumsal olarak inşa edilen zorunlu heteroseksüellik, toplumsal bir dayatma olarak eşcinsel erkeklerin farklı görünmezlik stratejileri oluşturmalarına neden olabilmektedir.

Cinsel yönelimini açıklamada aileyle olan ilişki, cinsel yönelimi heteroseksüel olmayan bireyler için endişe konusudur. Aileleri ile birlikte yaşayan gençler, dışsal açılma süreçlerini kendi bireysel ihtiyaçları ile kültürel ve ailevi gereksinimleri bütünleştirerek müzakere etmelidir (Edwards, 1996’dan akt. Mosher, 2001, s.168). Çünkü çoğu aile heteroseksüeldir ve dünya görüşleri, heteroseksist önyargılardan ve değerlerden etkilenmektedir. Aynı şekilde torun beklentisi ya da arzusu karşısında çocuklarının cinsel yönelimini açıklamasıyla reddetme, şok, suçluluk duygusu gibi duyguları hissedebilirler (Ben-Ari, 1995). Floyd ve diğerlerinin (1999) yaptığı araştırmaya göre ailelerin cinselliğe yönelik geleneksel görüşleri, bir bireyin cinsel yönelimini ailesine açma kararı üzerinde önemli bir etkidir. Dolayısıyla geleneksel aile değerlerinin varlığı, eşcinsel bir erkeğin cinsel yönelimini kabul etme ve bununla başa çıkabilme pratiklerine bağlıdır (Mosher, 2001, s.168).

Araştırma kapsamında görüşülen erkeklerin yalnızca üçü ailesiyle birlikte yaşamakta, diğerleri ise ailelerinden farklı şehirlerde ya da aynı şehirde de olsa farklı evlerde yaşamaktadır. Bu anlamda cinsel yönelimini ailesine açıklamayan eşcinsel erkeklerin ailelerinden ayrı yaşama eğilimleri, habituslarına bağlı bir pratik olarak yorumlanabilir. Modern süreç içinde akrabalık ilişkileri her ne kadar etkisini belirli bir

ölçüde kaybetmiş olsa da geleneksel kalıplar, çekirdek aile içinde varlığını korumakta ve Türk ailesi, belirli durumlarda yukarda da aktarıldığı gibi geleneksel yapısını muhafaza etmektedir. Ebeveynler, çocuklarıyla kurdukları karşılıklı dayanışma ilişkisini sürdürür ve bu karşılıklılık, kimi durumlarda cinsel yönelimi heteroseksüel olmayan bireyler üzerinde zorunlu heteroseksüelliğin yarattığı bir baskı oluşturabilmektedir. Yapılan görüşmelerde birçok erkek, ailesinin evlenmesine ya da torun sevmeye yönelik arzularından ve bunlarla baş etme yollarından bahsetmiştir:

Ara sıra esprisine takılırlar, “seni ne zaman evlendiriyoruz” diye ama gülüp geçerler. Tabii, hani ben rüyanızda görürsünüz sürekli ya da düşünmediğimi söylüyorum diyorum... (Ö1)

Evlenmeme yönelik birebir baskı olmadı 18 yaşıma kadar... Zaten 18 yaşıma girdiğim gün evden ayrıldığım için reşit bile değildim, evlendirme gibi bir şey yapma durumları yoktu henüz. Ama tabii geleceğime dair böyle planlar yapıyorlardı kendi aralarında. Bu bana söylenmese de kardeşlerim, işte ileride kendilerine göre uygun buldukları arkadaşlarının kızıyla evlendirmeyi planlamışlar, bunları sonradan yeğenlerimden öğrenmiştim, bana yansımadı ama... Benimle oturulup konuşulmuş şeyler değildi. Sonrasında da zaten evden ayrıldıktan sonra bir sene içerisinde iletişimim koptu. Kimliğimi öğrendiklerinde baskı başladı aslında, işte beni bir kadınla evlendirmek ya da bir kadınla birlikte olmamı sağlamak gibi beni düzeltmenin yollarını aradılar, şiddetle, baskıyla bunu yapmaya kalktılar. İşe yaramadı ve uzaklaştım onlardan, yolumu ayırdım, tamamen irtibatımı kopardım ve onlarsız şekil vermeye başladım hayatıma... (Ö2)

Eşcinselliğimi benden duymadılar hiçbir zaman söylemiş değilim. 30’a kadar bana arkadaş bulmaya, tanıştırmaya, evlendirmeye çalıştılar. Onları engellemek için kız arkadaşlarım da oldu, onlar beni evden almaya gelirdi, dışarı çıkardık. Ama sadece arkadaşlarımdı, göstermelik yani... Belirli bir yaştan sonra zaten bana bırakmalarını, karışmalarını söyledim, her şeyi denediklerini ve olmadığını, daha fazla denememeleri gerektiğini konuştum... (Ö4)

Baskı yok, çünkü evlilik açısından iyi örnekler yok etrafımda ve onun için bana hep “gez, hayatını yaşa, her yöne git, doy, artık bez ve ondan sonra evlenirsen evlen” derler ama tabii, annemin çok hoşuna gidiyor mesela, bir torunumuz var, bende ne zaman olacak gibi arada hemen lafi sokuyor. Diyorum ben, hani evlilik yok, hiç bunu düşünmeyin diye ama... (Ö5)

“Hadi evlen” gibi bir baskı yok ama tahmin ediyorum ki birçok kişinin başına geliyordur, en azından ailesinden gizli yaşayanların, mürüvvetini görme olayı vardır ya... Benim bir abim var mesela, evlendi, hani gördüler en azından çocuk evlendirmenin nasıl bir şey olduğunu, sonra abimin çocuğu oldu, torunları da oldu dolayısıyla annemle babamın, benim yükümün hafifleyeceğini düşündüm. Mesela son onları ziyarete gittiğimde babam “senin de çocuğun olsa sevsek” dedi ve dedim ki hiç bitmeyecek herhalde bu dert. Baskı gibi değil de böyle bir istekleri, talepleri var tabii ama yerine getirilmediği takdirde onlar için çok da travmatik bir şey olacağını düşünmüyorum... (Ö6)

Yukarıdaki örneklerde de gözlemlendiği gibi eşcinsel erkeklik alanı içinde aile ile deneyimlenen pratikler farklılık göstermektedir. Katılımcıların çoğunda aileleri ile özel hayatları arasında yarattıkları bir mesafe ile bu süreci kolay atlattıkları ve durumu problematikleştirmedikleri gözlemlenmiştir. Burada en büyük etken, görüşmecilerin Türkiye’de henüz azınlıkta olsa da 1990’lardan sonra arttığı gözlemlenen ‘eşcinsel nüfusun yeni, cinsel açıdan bilinçli tabakası’ biçiminde tanımlanan (Tapınç, 1992’den akt. Bereket ve Adam, 2006, s.132) çoğunlukla kentli, genç, eğitilmiş ve orta sınıf eşcinsel erkekler arasından seçilmesidir (Bereket ve Adam, 2006, s.132).

Görüşülen kişilerin kimlik tasavvurlarında politik bir duruş gözlemlenirse de her biri, cinsel yönelimini bir kimlik olarak benimsediklerini ifade ederek, ilerleyen başlıklar altında da aktarılacağı gibi sosyal yaşamlarını büyük ölçüde bu kimlik üzerine inşa ediyor görünmektedir. Dolayısıyla böyle bir grup içerisinde seçilen görüşmeciler, her ne kadar bugün Türkiye gerçeğini yansıtmadığı ve görece olarak az bir oranı temsil ettiği, çeşitli araştırmalarla desteklenebilirse de aile ile yaşanan pratiklerinde gizliliği benimsedikleri için çatışmanın yoğun olduğu deneyimler sunmamıştır. Katılımcılardan yalnızca biri, yukarıda da aktarıldığı gibi cinsel yönelimi ortaya çıktıktan sonra ailesi ile bağlarını koparmış ve bugün de görüşmemektedir. Benzer şekilde yine aynı katılımcı, eski partnerinin ailesi ile olan ilişkisine dair anlattıklarında ‘heteroseksist’ ve hatta ‘içselleştirilmiş homofobi’ biçiminde tanımlanabilecek bir deneyim aktarmıştır:

Biseksüel olanların toplumsal açıdan evlendiklerini düşünüyorum. Daha doğrusu toplumdan çok ailelerine karşı olarak, erkekliklerinin ispatı olarak bunu yapmak zorunda hissediyorlar kendilerini, bir torun vermek zorunda olarak. Çünkü yıllar sonra birlikte yaşadığım insan bile ailesine karşı kendisini suçlu gördüğü, sorumlu ve iyi bir evlat olarak görmediği için beni sevdiği halde bir

başkasıyla gidip evlenebilmesi, bana göre bunun göstergesi zaten. “Ben kötü bir evladım, anneme hayırlı bir evlat olamadım” diye vicdan azabı çekiyordu çünkü, öyle düşünüyordu, denemeden de göremeyecekti sanırım ve denedi, gitti evlendi ama çok da ona uygun olmadığını gördü o hayatın... Sanırım annesinin baskısı üzerine oluyor her şey, hani “oğlum, evlen artık, ölüp gideceğim, dünya gözüyle bir torun göreyim”, bununla başlıyor ve onda zaman içerisinde herhalde bir suçluluğa sebep oluyor, çünkü önce bir çözüm üretmeye çalışıyor, benim sevgilimin yaptığı şey oydu. İşte “annemin ağzını kapatmamız lazım” gibi, ilk başta hemen gidip kurban etmiyor kendisini, “annemi susturmamız lazım”, kimliğini gizlemek için bir kız arkadaş bulup “bu benim nişanlım” diyerek zaman kazanmaya çalışıyordu çünkü asıl istediği şey gidip evlenmek değil. İşte benim kız arkadaşlarımla konuşuyorduk, götürecektik, bir sene daha öyle rahat edecektik filan, böyle planlar yapıyorduk. Ama bunlar uygulanmadı ve ailenin beklentileri hiç azalmadı, yıllar içerisinde hala işte “ne zaman evleneceksin, bak işte paran da var, evin de var, hadi artık evlen” gibi bu tür baskılar herhalde kişiyi suçluluk duymaya itiyor ve bir süre sonra direnmiyor artık onlara ve bu suçlulukla yapıyor bir şeyler... (Ö2)

4.2.3. Aile Dışındakilere Açılma (Coming-Out) Deneyimi

Eşcinsel olan bir birey, gönüllü ya da gönülsüz olarak cinsel yönelimini açıklama pratiğinde bulunmaktadır. Yukarıda da ele aldığımız gibi araştırmaya dahil olan bireylerin hemen hemen hepsi, cinsel yönelimini ailelerine açıklamada gönülsüz olmakla birlikte bu durum, aile dışında kalan toplumsal öznelerle yöneldiğinde görüşmecilerin pratikleri farklılık göstermekte ve habituslarına ilişkin belirli stratejilere bağlı kalmaktadır. Burada öncelikle heteroseksüel ve homoseksüel dünya arasında ayrıma gitmek önemlidir çünkü katılımcılar, açılma ve günlük yaşamı devam ettirme pratiklerinde kimliklerini kimi zaman açıkladıkları, kimi zamanda gizledikleri deneyimler aktarmışlardır. Bu pratiklerin gerçekleşmesi, kişilerin toplumsallaşma sürecinde öğrendikleri cinsiyet rollerinin ve en önemlisi homofobi olgusunun farkındalığı bağlamında gerçekleşmektedir. Bu doğrultuda açılma pratikleri, çeşitli sosyal ortamlara göre de farklılaşmaktadır. Örneğin okul ya da iş gibi sosyal ortamlarda birey, homofobiye dayanan olası bir taciz ya da aşağılanma riskini önlemek amacıyla cinsel yönelimini gizli tutma eğilimi gösterebilmektedir.

Görüşmelerden elde edilen veriler doğrultusunda göze çarpan önemli noktalardan biri, bireylerin gey kimliğini içsel olarak kabul etmelerini, ya kendileriyle aynı cinsel yönelime sahip olan biriyle tanıştıktan sonra ya da duygusal bir beraberlik yaşadıktan sonra – birine açılma – daha güçlü bir biçimde tanımlamalarıdır. Katılımcılar, çoğunlukla ilk olarak üniversite yılları olarak adlandırabileceğimiz dönemde cinsel ve duygusal yönelimlerini aile dışından birine açmışlardır. Böyle bir pratiği yaşayana kadar deneyimledikleri cinsel pratikler olsa bile görüşmecilerin çoğu, dışsal açılmayı cinsel yönelimi kendisinininki ile aynı olan bir arkadaşı ya da partnerinin olmasının ardından gerçekleştirmiştir.

Eşcinsel kimliğini birebir açıkladığın bir arkadaşın oldu mu dersin, hayır olmadı, ilk eşcinsel kimliğimi açıkladığım insan, yakın zaman önce iş hayatından birisiydi. Ama lise ve üniversite hayatında biri olmadı. Sanırım buna en büyük etken şuydu, ailemin yanından ayrılıp kendi ayaklarım üzerinde yaşamaya başlamak, kendime güvenimi biraz daha fazla kazandırdı. Sonrasında, eşcinsellerle çok fazla sosyal ağımın fazlalaşmaya başlaması buna bir etken değil, sanırım bunun zamanı... Daha doğrusu ben bu kimliği açıklarken hayatımda birisi vardı, özel birisi vardı, benim takıldığım nokta sanırım oydu, bugüne kadar belki de açıklayamamamın sebebi ailemle yaşamının etkisi ya da onun korkusu değil de hayatımda düzgün bir insanın olmayıştıydı... (Ö1)

Kimliğimi tanımlamıştım sanırım ki bir hayat kurmuştum kendime, yine bir hemcinsimle beraber yaşamaya başlamıştım. Ondan 3-4 yıl sonra eşcinsel çevrem oluşmaya başladı. Kimliğimi tanımlamayla ilgili bir problem yoktu fakat kendimi biraz yalnız hissediyordum. Benim gibi hiçbir insan tanımadığım için, ne yaparlar, nasıl davranırlar, farklı mı düşünürler... Çünkü ben çok sıradanlaştırmıştım kendimi. Heteroseksüellerden çok farklı görmüyordum, onlar gibi çalışıp, onlar gibi yiyen, gezen ama sadece cinsel yönelimi farklı biriydim ben, hiçbir fark görmüyordum... (Ö2)

Aynı şekilde erken yaşlarda bireylerin yakın akrabaları içerisinde ya da sosyal çevresinde cinsel ve duygusal yönelimi kendisiyle aynı olan bir birey bulunmasının, bireyin hem içsel hem de dışsal açılma pratiğinde olumlu etkileri olduğu gözlemlenmiştir. Böyle bir etki, her şeyden önce bireyin yalnızlık ve yalıtılmışlık duygusunu azaltmaktadır.

Çocukluğumdan beri tanıdığım bir arkadaşım vardı zaten. Bilmiyorduk tabii o zamanlar birbirimizi ama onunla aramda bir benzerlik kurduğumu hatırlıyorum, yaşıım küçük de olsa bir şekilde anlıyorsun. Daha sonra onunla zaman içinde daha da yakınlaştıkça bir gün birbirimize açıldık, o benden daha büyük olduğu için bir hayatı vardı zaten, daha çok onunla keşfettim her şeyi, daha doğrusu adını koydum. Artık insanlarla da tanışmaya başlamıştım 17 yaşlarında, yine o arkadaşım sayesinde gey, lezbiyen arkadaşlarım vardı ve bir ilişkim... (Ö3)

İlk eşcinsel çevrem üniversiteye geldiğim yıllarda oluşmaya başladı... Ondan önce de kuzenim vardı... belki de o yüzden bu kadar kolay atlattım, daha kolay çözdüm, belki benim için bir problem haline gelmedi. Belki o olmasaydı, içimde sürekli büyüyen, beni sıkıştıran bir şey olacaktı ama anlattığım zaman bir kişi de olsa seni anlayan, ne hissettiğimi bilen birisi vardı karşımda. “Ne hoş çocuk” ya da “ne hoş adam” dediğim zaman bunu anlayan birisi, o yüzden o çok önemliydi herhalde benim için... (Ö6)

Dışsal açılma süreci, güçlü bir biçimde yerel kültürün karakteristiklerinden etkilenir. Batı bağlamında dışsal açılma, öz-kimlikle ve eşcinsellerin kolektif mücadelesiyle ilgili olarak gerekli ve faydalı görülmektedir. Bohan (1996), dışsal açılma sürecinin birçok fonksiyonunu ileri sürmektedir. Buna göre dışsal açılma, iyileştirici olmakla birlikte özsaygıyı güçlendirir ve soyutlanmayı azaltır. Diğerlerinden sır saklamanın herhangi bir ilişki üzerindeki olumsuz etkilerini dikkate alınırsa dışsal açılma, ilişki üzerinde olumlu etkilere sahiptir. Evli olup olmamaya ilgili sosyal baskıyı engellemesi bağlamında problem çözücüdür. Son olarak bir işlevi de politik olmasıdır, bir toplumun eşcinselliğe yönelik tutumlarını değiştirir ve bir rol model inşa eder.

Ancak araştırma kapsamında görüşülen kişilere dayanarak bu açıklamaların her kültürde ya da her toplumda geçerli iddialar olduğunu ileri sürmek zordur. Yapılan görüşmeleri dikkate aldığımızda görüşmeciler, anlattıkları yaşam hikayelerinde çoğunlukla kendileriyle ilgili ilişkisel bir benlik duygusu sunmuşlardır. Türkiye’de aktivist olan eşcinsellerin dışsal açılma süreci ile ilgili yapılan bir tez çalışmasında da (bkz. Ertetik, 2010) görüşülen bazı aktivistler tarafından bu sürecin olumlu etkileri üzerinde durulmuştur. Bu çalışma içerisindeki görüşmeciler ise bu anlamda politik bir bilince sahip ve kimlik duygusunu böyle bir bilinç dahilinde deneyimleyen bir grubu temsil ediyor görünmemekle birlikte direniş pratikleri, daha ziyade örtük bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

Her şeyden önce dışsal açılma, araştırma kapsamındaki eşcinsel erkekler için karmaşık bir süreci yansıtmaktadır. Cinsel yönelim, sanılanın aksine bir tercih olmamakla birlikte dışsal açılma ise bunun tersi olarak tamamen tercihe dayalı bir pratiktir. Bazı insanlar cinsel yönelimini açıklamayı tercih ederken bazıları, belirli stratejiler dahilinde yalnızca hayatlarında kendileri için önemli olduklarını düşündükleri ya da bilmeleri gerektiğine inandıkları bireylere karşı cinsel yönelimlerini açıklama girişiminde bulunurlar. Dışsal açılmayı tercih etmemenin bir takım nedenleri bulunmaktadır. Öncelikle ilk olarak bireylerin bunu yersiz bulmasını sayabiliriz, buna göre bireyin cinsel yönelimi, o kadar da önemli değildir. Bir başka neden, bireyin dışsal açılmayı deneyimlediği takdirde karşılaşılabileceği olası riskleri değerlendirmesi ve kaybedecek daha çok şeyinin olduğunu düşünmesidir. Diğer nedenler ise dini ve toplumsal nedenler olarak sıralanmaktadır. Buna göre bireyler, dini inançlarına boyun eğebilmekte ya da açılma pratiklerinin gey topluluğu için daha zararlı olduğunu düşünebilmektedir (Bohan, 1996). Dışsal açılma sürecinde gözlemlenen en önemli etkenin, bireyin toplumsal etkiler doğrultusunda içselleştirdiği, habitusuna bağlı yakınlıkları olduğu gözlemlenmiştir.

Araştırma kapsamında görüşülen bireylerin dışsal açılma pratikleri, öncelikle ‘yerine göre’ bir anlayışı yansıtmaktadır. Her şeyden önce her katılımcı, eşcinsel bir sosyal çevreye bağlı olmakla birlikte cinsel ve duygusal yönelimi kendileri gibi olmayan bireylere, cinsel yönelimlerinden yalnızca belirli bir güven ortamının sağlanması durumunda bahsetmektedir. Katılımcılar, bu deneyimlerini şu şekilde aktarmaktadır:

İlk başlarda hiçbir arkadaşına açıklamadım ama onlar farkındaydılar, çoğu farkındaydı, öyle bir çevredeydim. Sorgulamıyordu kimse, olduğum gibi kabul ediyorlardı, dillendirilmiyordu hiçbir şey, işte kız arkadaşımın olmaması, beraber gezdiğim heteroseksüel insanların hepsinin kız arkadaşı olması ya da erkek arkadaşı olması, onları belirli periyotlarda değiştirmeleri ve benim hiçbir zaman olmamasının sorgulandığımı görmedim ben, “neden senin yok, sana da birini ayarlayalım” gibi böyle şeyler hiç olmadı. Zaman içerisinde güvendiğim, yargılamayacağını düşündüğüm insanlara zaten açıldım, hatta açıldıklarımdan bazıları da “biliyoruz biz” deyip kapattılar hemen konuyu... (Ö2)

Liseden bu yana insanlar değişse de oldukça samimi olduğum eşcinsel bir çevrem var zaten, onun dışındakilere kendimi açıklamadım ama gizlemedim

de... Böyle bir çabam yok, anlarlar, anlamazlar, çok da önemsemiyorum. Ama hayatımda çok fazla heteroseksüel yok, en azından gelip özel hayatımı soracakları kadar samimi değilim. Samimi olduklarım da bir şekilde bilir zaten. Bu, illa ki ben şöyleyim demekle de olmuyor, çoğu arkadaşşıma söylediğimi hiç hatırlamam. Zaten samimi olmuşsak zaman içinde yaşam tarzımı, arkadaşlarımla ya da partnerimi görerek anlıyorlar. Öncesinde de bir şekilde hissediyorlardı ama hiç kimseye hayatımda ya da çok uzun zamandır “ben geyim” dediğimi hatırlamıyorum. Bilmemesi gereken insanlarla da samimi değilim zaten, özel hayatıma sokmuyorum... (Ö3)

Genellikle önce karşımdakini tanımaya çalışırım, samimi olduktan sonra açıklayabileceğim bir şey bence bu, herkesin bilmesine gerek yok... Biriyle samimi olduktan sonra olabilecek tepkilerini tahmin ediyorsun zaten, mesela şu anki işimde kimseye bunu açıklayacak kadar güvenmiyorum... (Ö10)

Bu anlamda görüşmecilerin hemen hemen hepsinin, çevrelerindeki heteroseksüellere karşı cinsel ve duygusal yönelimlerini açıklamalarının, aralarındaki ilişkinin boyutuna göre karar verme süreçleri doğrultusunda gelişen bir tercih olduğu bulgulanmıştır. Aynı şekilde yukarıda Ö3’ün anlattıklarında da görüldüğü gibi, her katılımcının genel olarak yakın çevresinde gey kimliğini tanımlamış olan bireyler olması, söz konusu grup içerisinde var olan bir gettolaşmanın²⁵ belirgin olduğunu göstermektedir. Böylesi homojen bir topluluğun varlığı ve bireylerin gruba dahil olmasının, görüşülen kişilerin cinsel yönelimlerini toplumsal olarak onaylamasında etkili olduğu gözlenmiştir.

Gey arkadaşlarımla var, kendimi güvende hissediyorum, onların yanında mutlu hissediyorum ama illa ki önemli değil. Ortak şeylerim geylerle çok fazla ama öyle arkadaşlarımla da var ki straightler ama belki bir gey arkadaşşımla yapamayacağın muhabbeti bile onla yapabiliyorsun. İlla bütün arkadaşlarımla gey olsun değil de paylaşım önemli bence orda. Senin ne istediğın ve insanların senden ne istediğı, uyum önemli bana göre. Ben gidip de aşırıya kaçmadan, her ortamda her insanla takılabılırım, bu da güzel bir şey. Kaç yıllık arkadaşlarımla var, uzun zamandır görüştüğüm bir sürü insan. Onlarla da giderim, gezerim, tatile giderim, her şeyi yaparım. Böyle bir ayırımım yok ama mesela özel

²⁵ Çalışma içerisinde ‘getto’ kavramı, zorunlu heteroseksüelliğın başat olduğu bir toplumda heteroseksüel olmayan bir cinsel yönelime sahip, homojenlik gösteren ve kendine özgü bir yapı sunan bireylerin yoğunlaşmasına işaret etmektedir.

günlerde, kutlanması gereken günlerde benim gibi olan arkadaşlarımın yanımda olması daha huzur verir. Biraz daha hoşuma gider, güvende hissederim... (Ö5)

Genel olarak etrafıma eşcinsel seçmek gibi bir durumum yok. Birini tanıyayım, eşcinsel olsun gibi bir yaklaşımım yok zaten. Eşcinsel bir sosyal çevrem var ama en yakınım olup heteroseksüel olan kişi de var, yine en yakınım olup eşcinsel olan kişi de var... (Ö6)

Gey bir sosyal çevreye girdiğimden beri farklı her şey. Eskiden daha içine kapanıktım, okul arkadaşlarımla bile okul dışında görüşmezdim. Şimdi de iş arkadaşlarımın çok azıyla görüşüyorum. İster istemez bir sınır var... Cinsel yöneliminden haberdar olması gerekir özel hayatımdaki kişilerin ki olanların da çoğu gey zaten. Olmayan da yine bir şekilde bu ortamda tanıdığım ya da zamanla homofobik olmadığını hissettiğim ve samimi olduğum kişiler... (Ö8)

Aynı zamanda yapılan görüşmelerde sosyal sermaye biçiminde yapılan söz konusu özel alanın – getto – varlığı, bunun dışında kalan alanlarda katılımcıların cinsel yönelimlerine dair bir strateji olarak geliştirdikleri kamuflajı hafifletme işlevi sağladığı gözlenmiştir. Böyle alanlar içerisindeki arkadaşlık ilişkilerinde bireyler, güven, destek ve anlayış sağlamaktadır. Nardi (1999), eşcinsel erkeklerin kendi aralarında kurduğu arkadaşlıkların heteronormatif egemen kültüre yönelik bir itiraz kapasitesine sahip olduğunu ileri sürmektedir (s. 191). Böyle bir arkadaşlık içerisinde erkekler, egemen kültüre ‘uygun’ olmayan bir onaylama deneyimler. Heteroseksizm ve homofobinin kurumsal olarak inşa edildiği toplumlarda bireyler, kendi eşcinselliklerini doğrulamak ve kabul görmek adına öncelikle birbirleri arasında arkadaşlık geliştirebilmektedir.

Kişilerin cinsel yönelimlerini yoğun bir biçimde gizleme eğilimi gösterdikleri en önemli alan, iş olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmaya dahil olan katılımcılar, herhangi bir ayrımcılığa uğrama korkusu ve böyle bir riskten dolayı işyerlerinde cinsel yönelimlerini tam olarak açıklamamaktadır. Görüşmecilerin hepsi, habituslarına uygun bir biçimde oluşturdukları stratejileri özellikle çalışma hayatında etkileşim içinde oldukları bireylere karşı uygulamaktadır.

İş yaşamında cinsel yönelimimi açıkladığım tek bir arkadaşım oldu, başka yok ama herhangi bir farklılık çabam da yok. Hiçbir zaman böyle bir farklılık çabam olmadı. Ben, normal gey arkadaşlarımla nasıl davranıyorsam, nasıl konuşuyorsam, nasıl espri yapıyorsam iş hayatında da olsun, normal çevremde

de olsun veya ailemle birlikte farklı bir kimliğe bürünmedim hiçbir zaman... Tabii ki de açık açık konuştuğum bir şey yok, ben eşcinselim demiyorum, ben heteroseksüelim de demiyorum ama yani, aklı salim, başında insanlar, sonuçta beni şirkette bir yıldır, 3-4 yıldır tanıyan insanlar var, sonuç itibariyle bir ilişkim, bir bayanla ilişkim olmadı hiçbir zaman, yanımda birisini görmediler... (Ö1)

Çok fazla bir iş geçmişim yok ama iş hayatında... Önceki işyerimde anlatmadım, anlatır mıydım, kim bilir, eğer uzun yıllar çalışsaydım, onlara güvenseydim, onlar bana güvenseydi ki zaten o çalıştığım yerde de öyle bir atmosfer vardı. Herkes birbirine güvenir, her şeyini açar ama ben söylemedim, istemedim açıkçası. Çünkü ben hep derdim, kimi istersem o bilecek diye, öyle herkesin bilmesine ihtiyaç yok. Onun için iş hayatımda kimseye açılmadım ama şu anki işimde daha yeniyim, belki de zaman içinde olabilir. Çünkü çok açık görüşlü, bunu kaldırabilecek insanlarla çalışıyorum, olabilir herhalde, daha bilmiyorum... (Ö5)

Bir işyerinde kariyer peşinde koşuyorsun ve böyle bir şey ortaya çıktığında anında mobinge uğrarsın diye düşünüyorum. Kafanı ezerler, ya yükselemezsin, ya olduğun yerde sayarsın ya da illallah eder ayrılmak zorunda bırakılırsın. Bir şey uygulamalar diye düşünüyorum, dolayısıyla hep temkinli olmam yönünde üzerimde bir baskı hissediyorum. Ama bağlantı kurulmayan meslek grupları da görüyorum, hatta eşcinsel olmanın prestij sağladığı alanlar var. Bazı arkadaşlarım var mesela kimisi modacı, kimisi mağazacı, eşcinsel olmaları bilakis prestijlerini artırıyor... (Ö6)

İş hayatında uyguladığın sınırlar oluyor mutlaka, iş farklı bir durum, çekip gitme şansın yok... Aman kimse anlamasın diye çaba sarf etmiyorum, anlayan oluyordur mutlaka. Hiçbir şekilde belli olmasa bile bir kere ne bir kız arkadaşın var ne de evlisin, bir şekilde şüpheleniyorlardır. Aslında sadece alay konusu olmamak için çabalıyorum, işte biraz mesafe yaratıyorum filan... Bir de gey olup olmadığımı iş yerindeki insanlar bilse nolur, bilmese nolur... Onlarla cinsellik değil, bir iş ortamını paylaşıyoruz sadece... (Ö9)

Açıklamalardan da anlaşıldığı gibi sosyal olarak damgalanmış bir kimliğe sahip olan bireyler, cinsel yönelimlerini iş ortamlarında gizleme eğilimi gösterebilmektedir. Eşcinsellik örneğinde ayrımcılık tehdidi, damganın görünmezliği ile karmaşık bir süreci yansıtmaktadır; herhangi birinin cinsel yönelimi, diğerlerine zorunlu bir biçimde açık

değildir. Goffman'a göre (1963) eşcinseller, gizlenebilir bir damgaya sahiplerdir ve bu nedenle potansiyel olarak 'onur kırıcı' biçiminde kodlanırlar. Sonuç olarak eşcinsel erkekler, diğerlerine cinsel yönelimlerini açık açmama konusunda yaşam boyu devam eden bir karar verme sürecini deneyimlemektedir (King vd, 2008, s.567).

Araştırma kapsamındaki bireylerin iş yaşamları, cinsel yönelimlerine dayalı kimliklerinin gizli tutulduğu ve çoğu zaman da zorunlu heteroseksüelliğin kurduğu bir biçimde iş arkadaşları tarafından heteroseksüel olarak dikkate alındıkları bir çerçeve resmetmektedir. Cinsel yönelimin açıklanmasında belirli stratejilerin harekete geçirilmesi ve çok az insanla bu bilginin paylaşılması, katılımcıların 'profesyonellik' anlayışlarına uygun bir biçimde kodladıkları bir pratik olarak görünmektedir. Literatüre bakıldığında profesyonellik ve erkeklik arasında bağlantı kuran, teorik bilgi ve teknik uzmanlığı erkeklikle birleştiren çalışmalara rastlamak mümkündür. Örneğin Connell'a göre (1987) mesleki profesyonellik, tarihsel olarak erkeklige özgü bir model biçiminde inşa edilmiştir (s. 181). Bu alandaki pratikler duygulardan arındırılarak mantık ön plana çıkarılmış, uzmanlaşmış beceriler merkezleştirilmiş ve diğerleri üzerindeki tahakküm temel alınmıştır. Profesyonelliği iktidarla ilişkili olarak rekabetin yoğun bir biçimde deneyimlendiği bir bağlamda ele aldığımızda katılımcıların çoğu, cinsel yönelimlerini gizlemelerinin iş gereği olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Alanla ilgili literatür incelendiğinde gey kimliğe sahip olan erkeklerin, toplumsal olarak inşa edilmiş eşcinsellik karşıtı söylemlerin olası risklerine karşı, iş yaşamı içindeki pratiklerinde gey kimliklerine bağlı performanslarını minimize ettikleri başka çalışmalara da rastlanmaktadır. Wood ve Lucas'ın (1993) Birleşik Devletlerdeki gey profesyonellerle ilgili olarak yaptığı bir çalışma, söz konusu bulguları destekler niteliktedir. Araştırma içinde Wood ve Lucas, bireylerin kimi durumlarda profesyonel dünya içinde birbiriyle rekabet etme koşullarını dikkate alarak görüşme yaptığı geylerin, cinsel yönelim ve profesyonellik arasında bir ayırım yaptığını ileri sürmektedir. Söz konusu durumlarda profesyonellikle ilgili olarak inşa edilen söylemler, rasyonel bireylerin duygularını kontrol altında tuttukları ve kişisel meselelerini ofis dışında bıraktıkları bir görünüm sunmaktadır (akt. Rumens ve Kerfoot, 2009, s.770).

Bazı durumlarda kişilerin çalışma alanlarındaki cinsiyet performansları, sınıfsal ve konumlarıyla ilgili farkları da dikkate almaktadır. Turizm sektöründen sanayi

sektörüne geçerek kendi işini yapmaya başlayan Ö2, bu değişimden etkilenecek dönüştürdüğü cinsiyet performansını aşağıdaki gibi aktarır:

Eski işimde doğrudan kendimi ortaya koymadım ama çok da gizlemeye çalışmadım, aşırı örtmeye çalışmadım. Bunu zaman içerisinde, güvencikçe insanlara daha bir rahat davranışlar sergilemeye, içlerinden bunu çok kolay kabul edebilecek olanları seçip, zaten hiç eleştirel gözlerle bakmadıklarını anladığımda onlarla daha samimi olup, bazen onlara açıklarak bazen açıklamadan ilişkimi öyle sürdürüyordum. Açıkladığımda da patronum da dahil olmak üzere hiç tepki almadım, patronumun eşi, ailesi, onlar bile kimliğimi biliyorlardı ama bir günden bir güne bunun üzerine konuşmadık. Sevgilimi de tanıyorlardı, yeri geliyor sevgilimle sorunlarıma çözüm üretiyorlardı... Ama şu an kendi işimi yapıyorum ve kendi işimi kurduktan sonra aynı tablo değil, bu şekilde devam etmedi. Kendi işimde tamamen gizlemem ve örtmem gerekiyordu. Yaptığım iş gereği öyle olduğunu düşünüyordum çünkü turizmden sanayi ve ticarete geçmişti olay, çok da bunu kaldıracak bir çevre değildi oradaki. Bir defa çok maço bir davranış sergiliyordum, küfürbaz... Küfür etmeyen bir adam olarak sanayi ortamında o kültür seviyesindeki insanların diyaloglarına göre uyum sağlıyordum. Çünkü kendi dilin, kendi düzgün Türkçen bile orda problem yaratıyordu, farklılığımın çok fark edildiğini görüyordum. Onlara uyum sağlayıp, onların arasına karışabilmem için biraz onlara benzemem gerektiğini düşündüm çünkü çoğunluk öyle olduğu için ben de onlar gibi olmaya başladım. İktidarımı kurabilmek için, patronsun söz geçirebilmek için, kimliğimi örtmek için belki de... (Ö2)

Kesişimsel (intersectional) bir alan olarak toplumsal cinsiyet alanı, bireylerin habitusları ve sahip oldukları sermayeleri aracılığıyla eylemde buldukları bir düzeni resmetmekle birlikte bu düzen içerisinde bireylerin icra ettiği cinsiyet performansları, yukarıdaki örnekten de anlaşıldığı gibi iktidar ve sınıf konumuna bağlı bir biçimde farklılık göstermektedir. Erkeksiliğin, erkekliğin baskın imgelerini somutlaştırarak sunulma biçimleri, onu mücadelenin ve sermaye olarak değerlendirilmenin vasıtası haline getirmektedir. Erkeklik alanında bedeninin kullanılması ve buna bağlı cinsiyet performansı, fiziksel sermayeyi oluşturur ve söz konusu pratikler, iktidar konumu ve sınıf gibi sosyal değişkenler – farklı sermaye türleri – aracılığıyla farklı bir hegemonik model sunar.

Bilindiği gibi erkeklikler, yaş, etnisite ve sınıf gibi diğer sosyal değişkenler ve buna bağlı bir biçimde sahip olunan sermaye türlerinin varlığı nedeniyle farklı biçimlerde inşa edilmektedir. Araştırma kapsamında görüşülen kişiler, belirli sermaye türlerine sahip olmaları bakımından cinsiyet performanslarını gerçekleştirmede ve cinsel yönelimlerini açıklamada belirli sosyal değişkenleri ve etkileşim içinde oldukları insanların sahip oldukları toplumsal konumları dikkate alarak eylemde bulunmaktadır. Yukarıda Ö2'nin 'patron' olması sonrasında değişen konumunu onaylatmak adına farklı davranış kalıplarını içselleştirmesi örneğinde de aktardığı gibi farklı alanlarda bireyler, hegemonik erkeklik çerçevesi içinde değerli kılınan farklı pratikleri benimseyebilmektedir. Burada bir diğer önemli nokta da ilerleyen bölümlerde ayrıntılı bir biçimde ele alınacağı gibi eşcinsel erkeklerin, gey kimliklerini gizlemek adına kimi zaman hegemonik değerlerle ilişkilendirilen erkeksi performansları icra etmeleridir.

Özellikle iş alanında kamufle olmak adına gündelik yaşam taktiklerinden biri olarak kullanılan erkeksi tarz, dışsal açılmayı gerçekleştirmeme stratejilerinden biri olarak bulgulanmıştır. Ancak söz konusu pratik, görüşülen kişilerin cinsiyet performanslarının önemli bir bileşenini oluştursa da hiçbiri, 'gizli' olmayı tercih ettikleri alanlar içinde heteroseksüel bir maskeye bürünmek ya da bir takım yalanlara başvurmak gibi pratikler de sunmamaktadır. Bunun yerine diğerleri ile olan ilişkilerinde sosyal bir mesafe yaratarak, daha cinsiyet-tarafsız bir performans sergilemekle birlikte bazı örneklerde, aynı amaç doğrultusunda kullanılan stratejilerden bir diğerinin de farklı sermaye türlerine bağlı kimliklerinin ön plana çıkarılması olduğu gözlenmiştir.

İşteki başarın veya eğitimdeki başarın, aile içerisindeki duruşun, sergilediğin davranış, övgüler, bunlar biraz daha ön planda. Yani, benim yaşantımda bugüne kadar cinsel yönelimimle ilgili toplumdaki, iş hayatımdan, ailemden bir negatif bir şey yaşamadım. Pozitif de bir şey yaşamadım ama yaptığım şeyler, verdiğim güvenler, sergilediğim duruşlar, bunlar daha büyük kıstas oldu benim hayatım için... (Ö1)

Hayatımda ne aileme ne de başkalarına karşı heteroseksüelmişim gibi davranmadım, eşcinsel olduğumu da söylemedim ve diğer taraftan bunu herkesin bilmesi ya da içine sindirmesi gerektiğini de düşünmüyorum, böyle bir kaygım yok... Açıkladığım takdirde bunun eksi olabileceğinin farkındayım sadece. Ama artı olması için illa ki heteroseksüel olmak gerekmediğinin de

farkındayım... Farklı donanımları olması lazım insanların iyi bir iş, eğitim ya da maddiyat gibi ve ben de bunu kullanıyorum... (Ö3)

Gey kimliğimin ötesinde işim, kazancım, çevrem gibi etkenler de var çünkü seni olduğu gibi kabullenen insanlarla birliktedir, belli bir kültüre sahiplerdir, belli bir algıya sahipler ve senin de belli, düzenli bir hayatın var, mutlaka yaşam biçiminden yola çıkarak seni sindirip, bu kadar kolay kabullenmişlerdir hayatlarına... (Ö7)

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi kimlik ve bireylerin bu kimliklerle ilişkili olarak sahip oldukları sermaye türleri, çoklu ve kesişimsel bir yapı sunmaktadır. Buna göre bireyler, etkileşimde buldukları alanlar içerisinde söz konusu alanın beklentilerine göre değerli kılınmış ve sahip oldukları sermaye türlerinin varlığı doğrultusunda habituslarına göre eylemde bulunmaktadır. Türk toplumunda genellikle kadınsılaştırılmış cinsiyet özellikleri bağlamında dikkate alınan gey kimlikleri, araştırmadaki katılımcıların çoğunda gözlemlendiği gibi söz konusu grup içinde ‘gizlenebilir’ bir cinsiyet performansı biçiminde dikkate alınmaktadır.

Herhangi bir toplum içerisinde gey kimliklerin heterojen bir bütün sergilediği tartışmasız olsa da araştırma içerisinde katılımcıların dışsal açılma pratikleriyle ilgili olarak ortak bir deneyimler kümesi sunması dikkat çekmektedir. Burada en büyük etken, daha önce belirtildiği gibi kişilerin orta sınıf, kentli, iyi bir eğitim ve kariyer sahibi bir grup içerisinde seçilmesidir. Daha önceki zamanlarda başka araştırmalarca da desteklendiği gibi (bkz. Connell vd, 2003) ‘doğru’ erkekliğin icra edilme biçimleriyle ilgili kalıplar, farklı kültürler arasında olduğu gibi aynı kültür içindeki farklı sınıflar arasında da değişiklik göstermektedir.

Bu ve benzeri araştırmalardan elde edilen verilere göre genel olarak işçi sınıfı içinde ‘uygun’ görülen cinsiyet pratikleri, incelikten daha yoksun ve daha bedensel olarak karakterize edilmektedir. Aynı zamanda söylemsel olarak güçlülük, ‘erkekçe’ kahramanlık ve güçsüzlüğe katlanamama pratikleri içinde inşa edilir ve söz konusu gruba dahil olan erkekler, cinsiyet performanslarında daha sofistike olmayan bir dil ve davranışlar aracılığıyla eylemde bulunur. İşçi sınıfı erkekliği ele alındığında ortaya çıkan bu çerçeve, orta sınıf erkekliği içinde ‘uygun’ görülen cinsiyet performanslarına bakıldığında farklılaşmaktadır. Orta sınıf erkekliği, güçlülük ve kahramanlık söylemleri içinde daha incelikli, görelî olarak duygusal bir empati beklentisi sunan ve dil ile

davranış açısından daha zarif bir biçimde inşa edilmektedir (Barrett ve Pollack, 2005: 440). Erkeklikler ve erkeklik performansları arasındaki sınıfsal farklılıkların, bir sonraki bölümde açıklanacağı üzere araştırma kapsamında görüşülen bireylerin cinsel yönelimlerini gizli tutmaları ve bunu problematik hale getirmemelerinde etkisi büyüktür.

4.3. Gey Kimliği ve Erkekliğin İnşası

Yaygın olarak kabul gören erkek kimlikleri, genel anlamda kadınsı görünüşleri, davranışları ve kişilik özelliklerini dışlamaktadır. Erkeklerin cinsiyet performansı, kadınlar için kabul edilen görece olarak daha fazla özellik ve davranışla karşılaştırıldığında, daha kararlı ve sınırlı bir oyun listesine sahip görünmektedir. Bunun bir yansıması olarak da sosyal bağlamda kabul edilen erkek kimliklerinin kazanılması ve korunması zor olabilir. Buna göre erkeklik sınırlamalarında ortaya çıkan en ufak ihlal ya da ayrılma, modeli bozmaktadır. Örneğin araştırma içerisinde fiziksel sermaye biçiminde ele alınan giyim tarzı, jest, üslup ya da ses tonu, bir erkeğin kabul edilir bir biçimde erkeksi olduğu algısına karşı gelebilmektedir. Herhangi bir erkeğin erkekliğinden şüphe edildiğinde söz konusu kişi, kadınsı formda kategorilendirilir. Sosyal etkileşim içinde kadınsı özellikleri üstlenen erkek, damgalanmaktadır. Bu damgalama biçimi, kadınsı özellikler sergileyen erkeğin eşcinsel olabileceğine dair kabul edilen varsayım ile ilişkilendirilmektedir. Bir erkeğin kadınsılığı ve onun eşcinsel olabileceği denklemi ile ardından gelen eşcinsellik damgası, heteronormatif toplumların kontrol mekanizmalarıdır.

Damgalanma, ayrımcılık ve eşcinsel olarak algılanan erkeklere karşı uygulanan şiddet, birçok erkeğin eril cinsiyet normlarına uyumunu sağlamaktadır. Heteroseksüel ya da eşcinsel olması fark etmeksizin eril cinsiyet normlarını bu anlamda bozguna uğratan bir erkek, erkeksi bir görünümü kuvvetlendirici biçimde, toplumsal söylem ve pratikleri içeren güçlü bir ikna ile karşılaşmaktadır. Bu doğrultuda erkeklik, etkileşim süreci içinde kadınsı özelliklerin dışarıda bırakılarak, bireylerarası bir biçimde oluşturulan davranış ve duruş bütünlüğüne göndermede bulunur. Araştırma kapsamında görüşülen erkekler, önceki bölümde de aktarıldığı gibi toplumsallaşma sürecinin erken dönemlerinde bir erkeğin nasıl olması gerektiğine dair inşaları aileden ve toplumdan öğrenmektedir. Önceki bölümde bazı bireylerin ‘kız gibi’ olan davranışları nedeniyle bir takım disiplin tekniklerine maruz kalmaları örnekleri içinde de görüldüğü gibi erkeklik

değerlerinin bireylere aktarımında makro alanların dışında okul gibi mikro alanların da etkisi önemlidir. Bireyler, özellikle ilkokul ve ortaokul yıllarında ‘erkek’ olduklarının çeşitli söylemler içinde hatırlatılması ya da dalga geçme gibi disiplin tekniklerine maruz kaldığını ifade etmekle birlikte yaşamlarının bundan sonraki aşamalarında bu anlamda herhangi bir ayrımcılık yaşamadıklarını ifade etmektedir.

Burada etkili olan, bireylerin gizli bir eşcinsellik ve ‘erkeksi bir gey’ tarzına uygun eylemde bulunmaları olarak gözlenmektedir ki araştırma kapsamında görüşülen kişilerin böyle bir prototipe uygun bir biçimde seçilmesi, kriter olarak ele alınmıştır. Homojen bir görünüm sergilemeyen gey kimlikleri, cinsiyet icrasını çeşitli biçimlerde sergilemektedir ve bu durum, en iyi şekilde erkekliklerin çoklu yapısı içinde açıklanabilir. Kimi, vücut geliştirme ve cinsel yeterlilik açısından erkeklik tiplerinin ‘kuvvetli’ bir yapısını vurgularken kimi de kadın kimliğine bürünme ve duygusallık aracılığıyla erkekliğin daha az baskın olan bir formunu temsil eder. Bazıları da günlük yaşamlarını sürdürürken erkekliğin ‘geleneksel’ araçları ile ‘duygusal’ bir erkeklik formunu harmanlayarak cinsiyet performansını gerçekleştirmektedir (Nardi, 2000, s.2).

Bu araştırma içerisinde görüşülen erkekler, gözlendiği kadarıyla böylesi bir sınıflandırma içerisinde erkekliklerini, geleneksel ve duygusal pratiklerin bağdaştırılması yoluyla icra etmektedir. İlk bölümde açıklanan bireylerin gey kimliklerine ilişkin habituslarına bağlı eylemlilikleri ve söz konusu çerçevede oluşturdukları stratejiler, erkeklik performanslarının ‘geleneksel’ yanını oluşturur. Söz konusu alanlar içinde katılımcıların cinsiyet performansları erkeksi bir formda ortaya çıkmaktadır. Aynı cinsel yönelimi paylaştıkları ya da belirli stratejiler uygulayarak yakın bir biçimde etkileşime girdikleri heteroseksüel bireyler arasındaki erkeklik performansları ise zaman zaman ‘duygusal’ pratikleri de barındıran bir görünüm sergilemektedir. Dolayısıyla söz konusu pratikler içinde kamusal ve özel alanın²⁶

²⁶ Araştırmada daha önce de bireylerin cinsel yönelimi ve buna bağlı gey kimliklerinin onaylanması adına oluşturulan homojen bir grubun – getto – varlığından bahsedilmiştir. Alan üzerine olan literatür incelendiğinde benzer bulgulara rastlanmaktadır. Nardi’ye göre (1999) gey erkeklerin birbirleri arasında kurdukları arkadaşlıklar, oldukça yoğun bir biçimde göze çarpmaktadır. Heteroseksüel olmayan erkekler arasındaki arkadaşlık ilişkileri, gey sosyal dünyaların inşa edildiği, bu erkeklerin kimliklerinin ve topluluklarının biçimlendirildiği ve yaşamın gündelik boyutlarının deneyimlendiği alanlardır (s. 13). Böylesi yapılanmalar, bireylerin damgalanmış cinsel yönelimleri ve ilişkilerinden dolayı eşcinsel erkekler tarafından ‘aile’ olarak dikkate alınabilir (Weeks vd, 1996’dan akt. Grigoriou, 2004, s.4). Yapılan araştırmada da bireylerin anlatımlarına ve yapılan incelemelere göre, söz konusu alan içinde toplumsal cinsiyete dayalı sınırların ve stratejilerin ortadan kalktığı ve bireyler arasında diğer toplumsal alanlara göre birincil ilişkilerin daha yoğun deneyimlendiği gözlenmiştir. Burada yapılan kamusal/özel alan ayrımı, daha çok bunu vurgulamaya yöneliktir.

birbirinden ayrıldığı ve söz konusu alanlar içinde deneyimlenen pratiklerin farklılaştığı ikili bir çerçeve sunmak mümkündür.

Araştırmaya dahil olan katılımcılar, kamusal alan içinde çoğunlukla erkeksi özelliklerini ön plana çıkararak cinsel yönelimlerini gizleme eğilimi göstermektedir. Erkekliğin kadınlığa karşı ve bunun zıttı bir biçimde inşa edilmesi gerçeğine uygun bir biçimde eşcinsel erkeklik alanı içinde de erkeksi/kadınsı ayrımı doğrultusunda inşa edilmiş bir ikili yapı deneyimlenmektedir. Bergling (2001), eril kadınsılığa yönelen sosyal olarak güçlendirilmiş olumsuzluğu *sisstrophobia* (efeminefobi) olarak tanımlar. Bergling, bilhassa geç ergenlik ve ilk yetişkinlik yılları boyunca algıladıkları kadınsı özelliklerini önemsizleştirmek ve yok etmek için çabalayan eşcinsel erkekleri bildirmektedir. Aynı şekilde kişisel sunumlarında sıklıkla aradığı erkeği ya da kendisini ‘erkeksi’ ya da ‘heteroseksüel görünümlü/gibi hareket eden’ biçiminde tanımlayan eşcinsel erkeklerden bahsetmektedir.

Buna benzer sonuçlar, yapılan görüşmeler içerisinde katılımcılar tarafından da benzer deneyimler biçiminde sunulmuştur. Katılımcılardan ikisi, erken yaşlarda daha kadınsı olduklarını belirterek sonradan bu özelliklerini erkeksi yanlara dönüştürdüklerini vurgulamaktadır:

Görünüm, davranışlar bazen gey olduğunu belli etse de insanların dışlayacağı, dalga geçebileceği bir durumda değilse yaşamak ya da kamufle olmak daha kolay. Aslında 18-20 yaş arasında geylerin çoğu daha fazla kadınsı oluyorlar mesela, kişisel gözlemim bu. Sonradan ne oluyor, bilemiyorum ama bir değişiklik söz konusu... Bende de öyleydi mesela, o yaşlarda görünüm ve davranışlarım daha kadınsıydı. Sonrasında üniversite yıllarında değişti her şey ama asıl değiştiren neydi, bilmiyorum. Belki alay edilme korkusu, kabul görme isteği gibi şeylerdir. Eşcinsellerin kendi aralarındaki ilişkilerde bile olabiliyor bu, heteroseksüellerde olduğu gibi olmasa da yine bir şekilde hissediyorsun kadınsı olmaman gerektiğini... (Ö3)

Erken yaşlarda kadınsılık daha ön planda oluyor, sonrasında daha erkeksi olmaya başlıyorsun. Bütün arkadaşların da senle beraber aynı yollardan geçiyor. Eşcinseller de birbirlerinin kadınsı davranışlarıyla dalga geçer mesela, daha çok şaka yolludur tabii ki bunlar ama şaka bile olsa kendini sorgulamayı ya da değiştirmeni sağlayabiliyor. Bir de birlikte olduğun insanların da etkisi var tabii ki... (Ö9)

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi eşcinsel erkeklik alanı içinde deneyimlenen erkeksi/kadınısı ikilemi ve bireylerin kendilerini toplumsal senaryoya uygun biçimde inşa etme pratikleri, heteroseksist bir toplumda oluşturdukları habituslarına uygun bir biçimde eyleme dönüşmektedir. Burada göze çarpan en önemli nokta, belirli sermaye türlerine ulaşmada bireylerin kadınısı yanlarının giderilmesi gerekliliğinin farkında olarak toplumsal etkileşim süreci içine dahil olmaları ve davranış ve pratiklerini bu doğrultuda inşa etmeleridir. Araştırma kapsamında söz konusu pratiğe ulaşmayı amaçlaması adına katılımcıların kadınısı eşcinsel erkeklere ya da travestilere karşı olan düşüncelerinin ne olduğu ve kendilerini böylesi bir yapılanma içerisinde nasıl konumlandıkları sorulmuştur. Verilen yanıtlar, genellikle toplumsal olarak inşa edilen senaryoya bağlı kalmakla birlikte bazı örneklerde söz konusu bireylere karşı geliştirilen olumsuz tutumları da içermektedir:

Aşırı feminenlere tepki veriyor heteroseksüeller de ama aynı zamanda biz geyler de tepki veriyoruz. Unutuyoruz bir zamanlar hepimizin o yollardan geçtiğini çünkü bir dönem, özellikle genç yaşlarda bu çok fazla, hepimizin yaşadığı bir şey. Fakat bir süre sonra sen de bir gey olarak aynı tarafta olduğun kişiyi yargılıyorsun. Bu nasıl geliyor zaman içinde, çok iyi bilmiyorum bunu ama ben de dahil olmak üzere öyle bakıyoruz. Aşırı, zırl zırl yollarda dolaşan tipi gördüğünde, kimliğini çok ortaya koyan, ister istemez onunla ilgili bir diyalog geliştiriyorum, yargılıyorum onu... (Ö2)

Travesti ya da kadınısı olanların bizlere göre daha fazla köstebekleştirildiğini düşünüyorum. Bizler de biraz önce söylediğim durumlarda baskı altındayız ama biraz daha avantajlı olduğumuz yanlar da var. Görünüm, davranışlar bazen gey olduğunu belli etse de insanların dışlayacağı, dalga geçebileceği bir durumda değilse yaşamak ya da kamufle olmak daha kolay... (Ö3)

Ben pek kadınısı olan eşcinsellerden hoşlanmıyorum çünkü kadınısı bir erkekten hoşlanmak bana biraz tuhaf geliyor. Ben kadınsılıktan hoşlanıyorsam kadınla birlikte olmayı tercih ederim, erkeksilikten hoşlanıyorsam bir erkekle birlikte olmayı seçerim. Benim düşüncem tabii ki bu, zevkler vardır farklı olan. Bir de ben bir erkeğin sokakta kadın gibi davranmasını tuhaf buluyorum... (Ö4)

Ben bir ayrımcılık uygulamıyorum çünkü kim nasıl hissediyorsa, öyle yaşamak hakkıdır diye düşünüyorum ama benden uzak dursunlar da isterim. Ne yakından ne de uzaktan ilişkim olamaz, olmaz. Yaşamlarının çok zor olduğunu

düşünüyorum çünkü onlarda öyle bir güdü var herhalde, onlar illa ki kendilerini öyle göstermeleri, giyinmeleri lazım. Öyle yapmayınca kendilerini eksik hissediyorlar sanırım, bunu yaptıklarında da çok tepki görüyorlar. Dolayısıyla hayatlarının çok zor olduğunu düşünüyorum. Hani bizde öyle değil. Ben normal bir erkeğim mesela, evli adam nasılsa ben de aynen öyle bir erkeğim ama travestiler öyle değil. Travestilerin amaçları ve ne aradıkları daha çok göze batıyor sanırım, bizde öyle değil... (Ö7)

Kadınsı olan eşcinsellere ve travestilere yönelik olumsuz tutumlar, çoğunlukla erkekliğin hegemonik yapılanmasının inşa ettiği gibi kişilerin cinsel yönelimlerini gizlemeye eğilimli olması ve kamusal alanda 'normal' bir erkek olarak dikkate alınma isteğiyle ilişkilidir. Katılımcıların hiçbirinde homofobide olduğu gibi bu anlamda oluşturulmuş bir nefret söylemi ya da öfke gözlenmemesi, durumun efeminefobiden farklı deneyimlenmekte olduğunu göstermektedir. Katılımcıların pratik düzenlemeleri içinden kadınsı yanları çıkarması ve kadınsı olan erkeklere ilişkin görüşleri, yaşamda kalma mücadelesi içindeki stratejilere daha bağlı görünmektedir. Buna göre yaşamsal deneyimleri içinde bireyler, homofobinin farkındadır ve söz konusu yapılanmaya bağlı olası bir riski bertaraf etmek adına habituslarını bu doğrultuda inşa etmektedir. Aynı zamanda söz konusu yapılanma, bireylerin oluşturdukları farklı bir direniş pratiğini yansıtmaktadır.

Daha önce de belirtildiği gibi hegemonik erkeklik, zorunlu heteroseksüellikle yakından ilişkili bir kavramdır. Homofobi, eşcinsellere karşı güçlü bir antipati ya da kimi zaman düşmanlığı ifade ederken heteroseksizm, heteroseksüelliğin ayrıcalıklı kurgulandığı bütün toplumsal alanları ve alt-alanları işaret etmektedir. Bu doğrultuda gey ve lezbiyenler, eril ve heteroseksüel toplumun baskılarına öncelikle heteroseksizm ve homofobi bağlamında maruz kalmaktadır. Türk toplumunun da içinde yer aldığı birçok toplumun, eşcinsellere karşı kültürel ya da politik söylemler aracılığıyla, yasal ya da yasal olmayan (sokak) şiddet, ekonomik ayrımcılık ya da bireysel kınamalar gibi pratikler yoluyla eşcinselleri toplumsal alanın dışında konumlandığı, çeşitli araştırmalarca desteklenen bir pratiktir. Eşcinsel erkeklik alanı ve buna bağlı gey kimliği, hegemonik erkeklik çerçevesi ve heteroseksizm aracılığıyla kurumsal olarak bağımlı konumda inşa edilmektedir ve dolayısıyla iktidardan yoksun bir biçimde resmedilir.

Foucault'nun (1978) ileri sürdüğü gibi iktidar yapılanması, yalnızca baskı uygulamamakta, aynı zamanda iktidar odaklarına karşı direniş kapısını açık bırakacak imkanları da sunmaktadır. Direniş, birçok farklı biçim alabilir: açık bir biçimde ve direkt olarak kültürel değerlere karşı koyma biçimde ortaya çıkabilir. Direnişin bu biçimi, çoğunlukla politik bir görünüm sunmakta ve politik bir eylem biçiminde ortaya çıkmaktadır. 1970'lerle birlikte Batıda yükselen ve son 20 yılda çeşitli örgütler aracılığıyla Türkiye'de de örgütlenen eşcinsel hareket, böyle bir çerçevede düşünülebilir.

Aynı şekilde direniş, direkt olmayan ve örtülü bir biçimde de ortaya çıkabilmektedir. *Gündelik Hayatın Keşfi* adlı çalışmasında de Certeau (1984), gündelik yaşamın mikro politikleri içinde norma karşı direniş açısından 'taktikler'in önemini ileri sürmektedir. Söz konusu taktikler, bir kişinin egemen kültüre alternatif anlamlar ortaya koymak aracılığıyla kendi arzularını elde ettiği, hali hazırda inşa edilmiş olan kültürel sistemden yararlanma yollarıdır (Shiu-Ki, 2004, s.8). Bu anlamda araştırma kapsamında görüşülen eşcinsel erkeklerin cinsiyet performansları, cinsel yönelimleriyle ilgili olarak ikincil konumdaki toplumsal insanın erken yaşlarda fark edilmesi ve buna bağlı olarak çeşitli 'baş etme' taktiklerine dayanmaktadır. Davranış ve pratikler içinden kadınsı yanların dışarı atılarak olumsuzlanması ve eşcinsel erkeğin bu doğrultudaki inşası, söz konusu taktiklerin önemli bir yanını oluşturmaktadır.

Türk toplumunda eşcinsel yönelime sahip olan bireylerin oluşturduğu alanlar, söz konusu dünya içinde bile sınırlanmış ve belirli 'gey' bedenler marjinalleştirilmiştir. Toplumsal dışlanma, iktidarın çoklu yapısı ve öznenin post-yapısalcı inşasına dair olan anlayışlar içerisinde daha iyi anlaşılabilir. Foucault'nun (1978) ileri sürdüğü gibi iktidar, yalnızca toplumsal yapının kontrol mekanizmalarında ortaya çıkmamakla birlikte çok daha geniş bir alana yayılmaktadır. Gey kimliği, bütünleştirilmiş ya da sabit bir özne olmaktan çok sınıf, yaş, toplumsal cinsiyet vb. toplumsal değişkenlere bağlı bir biçimde tabakalaşmaktadır. Söz konusu kimlik bileşenleri, heteroseksüel alanda olduğu kadar eşcinsel alanda da bir bireyin toplumsal konumunu dikkate değer bir biçimde etkilemektedir.

Hegemonik erkeklik, bazı insanların iktidar konumlarını ele geçirmek ve kendi tahakkümünü oluşturan koşulları yeniden üretmek adına kullandıkları kültürel ve toplumsal olarak inşa edilmiş bir stratejiye göndermede bulunmaktadır. Yalnızca

kadınların ikincilleştirilmesi sonucunu sağlamayan bu strateji, aynı zamanda hegemonik tanıma uygun olmayan farklı erkeklikleri de bağımlı bir biçimde konumlandırmaktadır. Buna göre eşcinsel erkeklik alanı, hegemonik erkeklik çerçevesi içinde bağımlı konumlara yerleştirilmiş bir alan olarak karşımıza çıkar.

Her ne kadar hegemonik erkeklik herhangi verili bir kültür içindeki egemen erkeklik formu olsa da eşcinsel erkeklik alanındaki yakın zamanlı değişimler, bu biçime itiraz etmektedir. Nardi'ye göre (2000) birçok eşcinsel erkek, hiper-eril ve efemine davranışlara karşı gelerek günlük yaşamlarında hem hegemonik hem de eşcinsel erkeklikleri içeren erkeksi bir eşcinselliği (very straight gay) sahiplenmektedir (s. 6). Eğer eşcinsel erkekler, birçok heteroseksüel erkek gibi giyim ve davranışlarında geleneksel bir biçimde eril özellikler taşıyorsa erkeklik biçimleri arasındaki sınırlar bulanıklaşmış hale gelebilir (Colman, 2005). Hegemonik erkekliğin içinde bulunan bir takım davranışları benimseyerek eşcinsel erkekler, onunla rekabete hazır hale gelmektedir (Anderson, 2002). Connell'in de (2005) ileri sürdüğü gibi erkeksi bir formda olan eşcinsel erkeklik, cinsiyet politikaları içinde çelişkili bir konumu yansıtır (s. 162-63).

Hegemonik erkekliğin toplumsal cinsiyet hiyerarşisinin tepe noktasına yerleşmiş durumda olmasıyla cinsiyet düzeni sabittir ve eşcinsel erkeklik alanı, bağımlılık altına alınmış olan başka bir toplumsal cinsiyet biçimi ile ilişkilendirilmiştir: kadınlık. Her ne kadar eşcinsel erkekler efemine olarak nitelendirilen davranışlar içinde bulunmasa da kadınsılaştırılmış biçimde varlıklarını sürdürmektedir. Ancak söz konusu durum, Türkiye gibi eşcinselliğin daha çok 'gizli' alanlarda ve böylesi bir strateji içinde deneyimlendiği toplumlarda geçerliliğini yitiriyor görünmektedir. Yukarıda katılımcıların açıklamalarından da anlaşıldığı gibi erkeksi bir eşcinsel erkekliği inşa etmek, toplumsal ayrımcılığa maruz kalmanın engellenmesi ve toplumsal olarak değerli kılınmış sermaye türlerine ulaşmanın gerçekleştirilmesinde önemli bir strateji olarak kullanılmaktadır. Bu anlamda araştırmaya dahil olan erkeklerin bir erkeklik alt-alanı olarak eşcinsel erkeklik alanı içindeki egemen erkeklik alanı içinde konumlandıkları – ortodoks alan – ve eylemlilikleri aracılığıyla kendilerine ilişkin sosyal imajı bu doğrultuda oluşturmayı amaçladıkları söylenebilir.

Daha önce erkeklik alanını incelerken de aktarıldığı gibi eşcinsel erkekler, erkeklik alanı içindeki egemen eşcinsel erkekliklere uyuyorsa kendi erkekliklerini

bağımlı kılınmış bir erkeklik olarak hissetmeyebilirler. Hegemonik erkeklik çerçevesi içinde anlamlandırılan değerleri paylaşabilir ve kamusal alanda bundan yararlanabilirler. Aynı zamanda erkeklik habitusunun içgüdüsel olduğu izlenimini veren yapısı, erkeklerin kendi erkekliklerini ‘doğru’ bir erkeklik duygusu olarak dikkate almasına olanak sağlamaktadır. Gizliliğin bir strateji olarak kullanılmasında erkekliğin değişen yapısının da etkili olduğu belirtilmelidir. Araştırmaya dahil olan katılımcıların çoğu, kendi erkeklik pratikleri ile heteroseksüel bir erkeğin pratikleri arasında cinsel yönelim dışında göze çarpan bir fark olmadığını çeşitli söylemleri aracılığıyla vurgulamıştır.

Bunu oluşturan nedenler arasında tüketim toplumu, kadınların görel olarak önceki dönemlere oranla daha fazla özgürleşmesi gibi etkenler yer almaktadır. Günümüzde erkekler, büyük bir hızla kadınların egemenlik alanı saydıkları günlük tüketim faaliyetlerine katılmaya başlamışlardır. Bunun nedenleri arasında erkeğin günlük evin işlerine katılımı, öğrencilerin sayısının artması, ilk evlenme yaşının yükselmesi, boşanma oranlarının artması, yalnız yaşayan eşcinsellerin ortaya çıkması ve erkeklerin kadınsılaştırılması gelmektedir. Bu bağlamda reklamcılık sektöründe erkeklere ilişkin bir değişim yaşanmaktadır (Wernick, 1996’dan akt. Çolakoğlu ve Doğaner, 2008, s.336). Buna göre tüketim bağlamında ortaya çıkan değişimler, toplumsal cinsiyet yapılarında da bir takım değişimlere yol açmaktadır. Kınikoğlu’na göre (2005) kılı, sert bakışlı, kaslı, sağlam yapılı, kavgaya hazır, ürkütücü erkek tipinin yerini kibar, masum, nazik, ince parmaklı, zarif, kadınsı erkekler almaya başlamıştır (Çolakoğlu ve Doğaner, 2008, s.336). Örnek olarak 1950’li yıllarda erkeklere pazarlanan ürünler arasında yalnızca otomobil, alkollü içecekler, sigara, mekanik araçlar ve hayat sigortası varken günümüzde spor aletlerinden parfüme, saç boyasından kişisel bakım ürünlerine kadar pek çok ürün bulunmaktadır (Wernick, 1996’dan akt. Çolakoğlu ve Doğaner, 2008, s.336). Erkekliğin kadınsılaştırılması biçiminde ele alabileceğimiz söz konusu yapılanma, eşcinsel erkeklik alanı içinde deneyimlenen görünmezlik stratejilerine de olanak sağlamaktadır.

Eşcinsel olmanın bazı olumlu yanlarını aydınlatan dikkate değer bir düşünce, erkekliğin normatif yanlarına karşılık gelen ayrıcalıklardan yoksun bırakıldıkları için eşcinsel erkeklerin hayatlarının belirli noktalarında sosyal damgalama ile baş etmeyi öğrendiklerini hatırlatmaktadır. Bazı eşcinsel erkekler, görel olarak varlıklı olmalarıyla Batıda beyaz olmanın ayrıcalıklarından bir dereceye kadar fayda sağlamıştır. Aslında

eşcinsel erkekler, çoğunlukla heteroseksüel olarak tanınırlar ve böylece heteroseksüellikle ilgili ayrıcalıklardan fayda sağlamaları süregelmektedir. Bu, cinsel yönelimlerini açığa vurduklarında ayrıcalık kaybına uğrayacaklarının oldukça olası olduğu anlamına gelmektedir. Böylece etiketlenmiş bir kimlikle yaşamayı öğrenerek ikinci bir damgalanmaya ya da etiketlenmiş farklı bir kimliğe uyum sağlamaya daha hazır hale gelmektedirler (Slevin ve Linneman, 2010, s.487).

Hegemonik erkeklik kavramı aracılığıyla Connell (1995) tarafından ileri sürülen ve erkeklerin kadınlar karşısındaki avantajlı konumlarına göndermede bulunan ataerkil pay nosyonu ele alınarak katılımcılara kadın karşısında heteroseksüel bir erkeğin sahip olduğu avantajlarla ilgili olarak kendilerini bu anlamda nerde gördükleri de sorulmuştur. Böylesi bir yapılanmadan fayda sağlayıp sağlamadıklarıyla ilgili verilen yanıtların iştirakçi erkeklik düşüncesini ne kadar yansıtıyor görüldüğü, bu anlamda sorguya tabi tutulmuştur. Genel olarak aile yapılanmasında ataerkil örüntülere rastlanmayan katılımcılar, toplumsal yapı içerisinde bir erkek olarak kadından daha avantajlı konumlarda olduklarını doğrulamakla birlikte verdikleri yanıtlar, toplumsal cinsiyetin sınıfsal boyutuna karşılık gelmektedir. Buna göre bazı katılımcılar, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan kadınların ayrımcılığa uğradıklarını düşünmemekte, bazıları da belirli pratikler bağlamında kadına göre daha öncelikli kılınmış avantajları olduğunu doğrulamaktadır.

Ayrıcalık değil ama avantaj. Her açıdan avantaj, işten tut da özel hayata kadar her şey. Sokağa çıkmak bile... Gece 12’de bir kadının sokağa çıkması ile erkeğin sokağa çıkmasının sonuçları aynı olmayacaktır. Ben de bu avantajları ilişkimde işimde kullanıyorum... (Ö2)

“İyi ki erkeğim” demek istemiyorum ama ister eşcinsel ol, ister heteroseksüel ol, kadın olmadığın için bu toplumda avantajlısın gerçekten. Eşcinselliğini saklayabiliyorsan eğer eşcinselliğini saklayamayan eşcinselden daha avantajlısın eşcinsel bir erkek olarak. Bunu bir hiyerarşi içine sokmak ne kadar doğru bilmiyorum ama bunun bir hiyerarşisi var. Toplum açısından bir hiyerarşi tabii ki bu, ona bir hiyerarşi de demeyelim aslında, şans diyelim, hiyerarşi olunca haklar, güç ya da iktidar da işin içine giriyor gibi oluyor, o nedenle şans diyelim. Diğeri bence daha şanssız... (Ö6)

Kadın olmak maalesef zor bir durum. Eğer eşcinselliğim çok ortada olsaydı aynı zorluk benim için belki daha fazla geçerliydi ama bu şekilde değil... (Ö7)

Katılımcılardan bazıları ise toplumsal cinsiyetin sınıfsal konuma bağlı farklarını doğrularak, ekonomik, kültürel, vb. sermaye türlerini elinde bulunduran kadınların herhangi dezavantajlı bir konumda bulunmadığını ileri sürmektedir. Bu anlamda “toplumun modernize olmuş kesiminde” ve kadın-erkek ayrımının yoğun olmadığı bir alanda yaşadığını ileri süren, kadın-erkek ayrımından ziyade böyle bir ayrım olmaksızın güçlü-güçsüz ayrımı yapan ve hiyerarşik toplumsal yapılanmanın üst konumlarında yer alan kadınların herhangi bir ayrımcılığa uğramadığını ileri süren katılımcılar da yer almaktadır. Bu anlamda eşcinsel erkeklik alanı içinde iştirakçi erkeklik kavramsallaştırmasına uygun ya da cinsiyetçi bir anlayış sunan bir yapılanma gözlenmemiştir. Eşcinsel erkekliğin inşasının, kadını karşısına alarak kendini konumlandırmaktan ziyade erkeksilik/kadınsılık ikilemi içinde kurduğu gözlenmektedir. Bunun yanı sıra cinsiyet performansı içinde eşcinsel erkekler, kendilerini heteroseksüel erkeklerden yalnızca cinsel yönelim anlamında ayırmakla birlikte kadının sosyal olarak inşa edilmiş davranış örüntülerinden bir kısmını da cinsiyet pratikleri içinde barındırdığını doğrulamaktadır.

Farklılık olarak baktığımda (heteroseksüel erkeklerden) fiziksel olarak bir farklılık göremiyorum, davranış olarak esasında da çok büyük bir farklılık göremiyorum, onlar da bizden çok farklı değiller, sadece cinsel kimlikleri daha farklı, cinselliğe biraz daha bakış açıları daha farklı. Biz sanırım heteroseksüel erkeklere göre biraz daha duygusal kimliklere sahibiz, yani ne kadar da rollerimiz cinsel anlamda aktif/pasif diye ayrılrsa da bence eşcinsel kimliği içerisinde biraz daha kadının o duygusallığı yer alıyor. Biraz daha kadın vurgusu var. Bence temel farklılık bu, onun dışında çok da büyük farklılıklar göremiyorum... (Ö1)

Kadın kimliğine daha yakın duruyoruz aslında, kadının o ince düşüncesi, ayrıntıcılığı, bunlara daha yakınım. Anaç tavırları, bunları taşıyorum... Kadınların etkisi daha büyük bende, çünkü bakıyorum hep kadınlar en yakın arkadaşlarımdı. Hep kadın ve heteroseksüeldi en yakın arkadaşlarım... (Ö2)

Burada açıklanması gereken bir diğer nokta da yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi gey erkekler ve heteroseksüel kadınlar arasındaki yakın arkadaşlık ilişkileridir. Literatürde bu bağlamda yapılmış çalışmalara rastlamak mümkündür (bkz. Grigoriou,

2004). Nardi'ye göre (1992) eşcinsel erkekler, çoğunlukla kendileriyle aynı yönelime sahip erkeklerle, sıklıkla heteroseksüel olan kadınlarla ve daha az rastlanır bir biçimde diğer heteroseksüel erkeklerle arkadaşlık kurmaktadır (Grigoriou, 2004, s.4). Araştırma kapsamında yaşam hikayelerine odaklanılan katılımcılarda da benzer bulgulara rastlanmıştır. Heteroseksüel kadınlar ve eşcinsel erkekler arasındaki arkadaşlıklar, Connell tarafından egemen toplumsal cinsiyet düzenini yerinden etmeye yönelik olabilecek 'barışçıl gündelik etkileşimler' biçiminde dikkate alınmaktadır (Connell, 1992: 750).

4.4. Cinsellik: Aktif/Pasif İnşaları

Cinsel kimliklerin gelişimi, herhangi birinin kendisi ve ortamı ile sürekli biçimde müzakere ettiği karmaşık bir süreçtir. Parker (1989, s.284), 'yalnızca bir kişinin cinsel rolüne bağlanan anlamlar aracılığıyla değil... Aynı zamanda o kişinin ilişkilerinin doğası aracılığıyla yapılandırılan bir kimlik duygusu' olduğunu belirtmektedir. Kimileri için cinsel kimlik, kim olduklarının ve varlıklarının gerçeğinin temel parçasıdır. Diğerleri de cinsel kimliğini onaylamak için davranış göstergelerine bakar. 'Down-low' fenomeni, erkeklerle cinsel ilişki kuran ama gey kimliğini benimsemeyen erkeklerin olduğuna ilişkin örneklerden biridir (Gonzalez, 2007). Erkeklerle cinsel ilişki kuran erkekler (MSM) kavramı ise bilhassa HIV/AIDS üzerine olan çalışmalarda, kendi tanımladıkları cinsel kimliklerini dikkate almaksızın erkeklerle cinsel birliktelik yaşayan erkekler için kullanılmaktadır. MSM, bazı yazarların cinselliğin sosyal anlamını bulanıklaştırdığına ve bireysel tanımlı cinsel kimliklerin altını baltaladığına yönelik itirazları nedeniyle tartışmalı bir kavramdır (ayrıntılı bir eleştiri için bkz. Young ve Meyer, 2005).

Diğer çalışmalar ise homoseksüel faaliyetler için gey ya da biseksüel kimlikle pek de alakası olmayan farklı motivasyonlar incelemektedir. Fernandez Davila vd.nin (2008) Peru'daki heteroseksüel kimlikli erkeklerin cinsel rahatlama ya da maddi yarar sağlama amacıyla gey erkekleri kullanmasına yönelik çalışması, Herdt'in (2002) Yeni Gine'de ritüeller olarak yaşanan homoseksüel faaliyetler üzerine olan çalışması ve Longo'nun (1988) cinsel faaliyetlerde bulunan seks işçilerinin faaliyetlerinin cinsel kimlikten çok maddi yararlarla ilişkili olduğunu ileri sürdüğü çalışması, bu çalışmaların önemli örneklerini sunmaktadır.

Peterson ve Muehlenhard'a göre cinsel davranışlara yüklenen anlamlar, yalnızca bireyler arasında değil, zaman içinde de değişebilmektedir. Bunun sonucu olarak cinsel kimliğini onaylamak için davranış göstergelerine bakan bireyler, hangi eylemin cinsel kimliklerinde onaylanacağıyla ilgili davranışsal sınırları yeniden tanımlayabilir. Sürekli olan değişimler, kabul edilen bir cinsel kimliği elinde tutmak için bireyin damgalanmış bir cinsel kimliğin etiketini kabul etmedeki isteksizliğini gösterebilir. Örneğin bir erkek, başlangıçta cinsel temasın başka bir erkekle kurulan herhangi bir formunu (öpüşmek, oral ya da anal seks) gey olmanın bir işareti gibi görebilir. Ancak başka bir erkekle bu formlardan herhangi birini yaşadığında aynı erkek, gey olmanın işareti olarak kendi yaşamadığı formları yeni bir sınır olarak gösterebilir. Cinsel eylem ve onu imleyen cinsel kimlik arasındaki ilişkinin değişiminde birey, tercih ettiği cinsel kimliği elinde tutabilecektir (Phua, 2010, s.584).

Browne vd'ye göre (1995) cinselliğe yönelik anlamlar, cinselliğin kiminle olduğuna ve ne kadar duygusal değer yüklendiğine bağlı biçimde çeşitli düzeylerde kurulmaktadır. İlişki, benliğin paylaşımını içermediğinde insan davranışının, 'gerçek olmayan' ya da 'öteki' bir cinsellik olarak farklı bir formu olarak anlaşılmaktadır. Seks işçileri üzerine olan çalışmada Scott vd. (2005), 'belirli cinsel pratiklerin önemli ölçüde damgalandığını ve homoseksüel yönelimin göstergeleri olarak dikkate alınarak bunlardan kaçınmanın zorunluluk olduğunu... kamusal alanda karşı cinse olan arzu dışı vuruldukça ve maço bir kişilik benimsedikçe homoseksüel pratiklerin, gey kimliğinin bir göstereni olarak ele alınmadığını' ileri sürmektedir (Phua, 2010, s.586).

Türkiye'de de buna benzer deneyimler sunan erkekler, çeşitli araştırmalarca ele alınmıştır. Türkiye, Akdeniz, Orta Doğu ve Latin Amerika toplumlarına benzer bir toplumsal cinsiyet düzenini paylaşmaktadır (Murray, 2000'den akt. Bereket ve Adam, 2006, s.131). Buna göre erkek erkeğe olan cinsel ilişkilerin eril olarak tanımlanan aktif bir aktörün ve dişil olarak tanımlanan, kadınsı davranış, ses ya da kıyafetler içindeki pasif bir aktörün varlığını gerektiren cinsiyet ayrımını somutlaştırması beklenmektedir. Yakın zaman öncesinde ise erkekler arasındaki cinsel ilişkilerin temel düzenleyicisi olarak aktif-pasif ayrımı örtüldü ya da gey kimliklerle yer değiştirdi (Tapınç, 1992'den akt. Bereket ve Adam, s.131). Toplumsal cinsiyet tabanlı cinsel aktiflik ya da pasiflik birçok erkek arasında yaygın bir durumda devamlılığını sürdürse de önemli bir kısmı da kendi cinsel yönelimini gey olarak tanımlayarak bu ayrıma karşı koymaktadır. Bu erkekler, aktif ve pasif biçimindeki kendi cinsellik tasavvurlarını yeniden düşünmekte

ve böylece toplumsal cinsiyet tabanlı cinselliğin dilinin kendi kimlik tasavvurları aracılığıyla nasıl tedavülde kaldığını ve bir arzu dili sağladığını sorgulamaktadır. Sonuç olarak Türk toplumu bugün, erkeklerin tutarlı bir biçimde var olan formlardan (aktif-pasif) birini benimsediği ya da kimilerinin de duruma ya da kişisel tercihe göre bu formları birbiriyle birleştirdiği heterojen bir görünüm sergilemektedir (Bereket ve Adam, 2006, s.132).

Araştırma kapsamında görüşülen katılımcıların hepsi, cinsel pratiğin toplumsal cinsiyet tabanlı düzenlemelerinin katı bir biçimde sınırladığı ve bireylerin rollerini belirlediği aktif/pasif karşıtlıkların tersi olarak, cinsel pratiklerini böyle bir düzenlemeden bağımsız bir biçimde inşa ediyor olarak bulgulanmıştır. Yapılan görüşmelerde aktif/pasif inşaları ile ilgili sorulara verilen yanıtlar, cinsel yönelimin Batılı nosyonlarına uygun bir biçimde kurgulanmış yönelimleri işaret etmektedir. Buna göre katılımcıların çoğu, aktif ya da pasif konumda olmaya ilişkin bir değerlendirme ve buna yönelik bir tercih yapmaktan ziyade bedenlerini ‘ne ve nasıl olmak istediklerine göre kullandıkları ve ifade ettikleri’ biçiminde özetlenebilecek yanıtlar vermişlerdir.

Kişilerin isteğine ya da tercihine bağlı bir durum bu daha çok, yani değişebilir. Aktif ya da pasif olmanın bir ömür kişiye yapışıp, değiştirilmeksizin sürdürülecek durumlar olduğunu düşünmüyorum. Bu, hoşlandığın ya da birlikte olduğun insanla konuşularak halledilmesi ya da belirlenmesi gereken bir durum bence. Benim bugüne kadar sadece aktif ya da sadece pasif olduğum ilişkilerim de oldu, hem aktif hem pasif olduğum ilişkilerim de... Dolayısıyla olmalı ya da olmamalı diyemem, bu insanların nasıl ve ne şekilde mutlu olduklarıyla ilgili daha çok... (Ö3)

Bunun daha çok iki kişi arasında karşılıklı konuşarak belirlenen bir durum olduğunu düşünüyorum. Kadın erkek ilişkisinde olduğu gibi değil, zaten olamaz. Kadın ve erkekte her şey belirgin, diğer türlü olamaz, öyle olmak zorunda ama iki erkek arasında öyle değil. Canın ne zaman, nasıl olmak istiyorsa öyle olursun... (Ö4)

Bunlar çok sabit durumlar değil, farklı insanlarla farklı konumlarda yaşadığın gibi, aynı insanla zaman içinde de farklı konumları yaşayabiliyorsun. Böyle yaşadığım ilişkilerim de oldu, ilk başta ben pasifim ama sonra zaman içerisinde o pasif olmaya başladı. İki erkek bedeni olunca kadın-erkek ayrımındaki gibi sınırlar olmuyor zaten, yani kişiler öyle istediği sürece tabii ki oluyor ama şöyle

düşünürsek, kadın olduğunda aktif olma şansın yok zaten, fiziksel olarak böyle bir şansın yok... (Ö8)

Benzer biçimde cinsel pratikler içindeki konumlarının gündelik yaşamlarındaki iktidar ilişkileriyle olan bağlantısı sorguladığında ise katılımcıların çoğu, verdikleri cevaplarda cinsel konumlarının aralarındaki gündelik etkileşimleri içinde herhangi bir hiyerarşik farklılık yaratmadığını ileri sürmüşlerdir. Aynı şekilde görüşmeleri doğrulamak için kullanılan anket çalışması içinde de katılımcıların hiçbiri, “eşcinsel ilişkilerde aktif/pasif ayrımı gereklidir ve ilişkide güçlü olan, aktif olan taraftır” gibi önerme cümlelerini doğrulamamakla birlikte “katılmıyorum” şeklinde yanıtlamıştır. Katılımcılardan biri, yaşamının erken dönemlerinde rol ayrımlarının önemli olduğunu ama daha sonra bunun değiştiğini aşağıdaki sözlerle aktarmaktadır:

Başlangıçta vardı. Belki eşcinsellik hakkında çok fikir sahibi olmadığım için olabilir, karşıdaki kişinin isteği üzerine de olabilir, belki de benim eğilimim öyle olduğu için de olabilir, çok iyi analiz etmedim bunları zaten. Uzun zaman sonra rol ayrımlarının olmayabileceğini fark ettim ya da benim isteklerim değişti, ilişkimde karşıdaki kişinin istekleri değişti ve roller de değişebiliyormuş, onu gördüm. Ama ilk başlarda tepkiliydim ben rol ayrımına, ya aktifsindir ya pasifsindir diye düşünen biriydim. Sonradan gey çevresiyle birlikte, bunun her ikisini de yaşayabilen insanlar olduğunu duydukça bir süre dirensen de bir süre sonra bunun normal olarak karşıladım. Olabileceğini düşünmeye başladım çünkü kendimde de öyle olmaya başlamıştı... (Ö2)

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi cinsiyet performansı, çoğunlukla ilişkisel bağlamda ortaya çıkan ve karşılıklı etkileşimler yoluyla eyleme dökülen performanslara işaret etmektedir. Bu anlamda katılımcıların çoğu, cinsel pratikleri içinde benimsedikleri konumları kendi istekleri ve karşılıklı müzakereler doğrultusunda inşa ettiklerini doğrulamaktadır. Araştırma kapsamında görüşülen kişilerin çoğunun uzun süredir birlikte olduğu bir partnerinin olması, eşcinsel erkeklik alanı içinde cinsel pratiğe bağlı rol ayrımlarının ve bunun gündelik yaşamlarına yansıma biçimlerinin araştırılmasını kolaylaştırmıştır.

Benzer biçimde birkaç örnekte, kişilerin davranışlarını erkeksi ve kadınsı formlarda gerçekleştirme biçimlerinin de karşılıklı etkileşim içinde ortaya çıktığı bulgulanmıştır. Çoğunlukla cinsel arzularını yönlendirdikleri potansiyel partnerlerin

davranış formuna göre kendi davranış formunu yaratarak erkeksi ya da kadınsı davranışları benimsedikleri bir müzakere sürecini yansıtan örneklere rastlamak mümkündür. Bu noktada cinselliğe yönelik anlamlar, cinselliğin kiminle olduğuna ve duygusal boyutuna göre farklı biçimlerde anlamlandırılmaktadır. Eşcinsel erkeklik alanı içinde gey kimliğine sahip olan bireylerin, hemcinsleriyle cinsel pratikte bulunan fakat kendilerini gey olarak tanımlamayan (aktif) bireylerle olası bir cinsel pratiklerinde davranışlarını bu doğrultuda düzenlediklerini aktardıkları örneklere rastlanmıştır.

Cinselliğe dair gey ya da aktif ve pasif inşalar, sabit modeller olarak performans göstermekten ziyade düşünce ve pratiklerle örülü bir düzlemde farklı kutuplardır. Bu çalışmada görüşülen erkekler içinde birçok örnek, bu düzlemi çaprazlama geçmekte, birleştirmekte ya da kişisel tercih ya da sosyal koşula göre bambaşka öğeleri birbirine eklemektedir. Bireyler tarafından anlamlandırılan cinsel role ilişkin habitusları ve buna bağlı yatkınlıkları ne olursa olsun cinsel pratikleri, partnerler arasındaki müzakere ve hazla ilişkili bir biçimde eyleme dökülmektedir. Partnerler arasındaki müzakere sürecinde ve bu doğrultuda oluşturulan aktif/pasif inşaların gündelik yaşamlarına olan etkisinde hegemonik erkeklik çerçevesi, önemli bir etken olarak bulgulanmamıştır.

Özel alanla ilişkilendirebileceğimiz cinsel pratikler, daha önce de vurgulandığı gibi araştırma örneğine dahil olan eşcinsel erkeklik alanı içinde kamusal alanda etkili olan hegemonik erkeklik, heteroseksizm ve homofobi düzenlemelerinden daha bağımsız görünmektedir. Kişiler, cinsel pratiklerini toplumsal olarak değerli kılınmış inşalara göre değil de özel alan içinde birbirleriyle müzakereleri doğrultusunda oluşturmaktadır. Yalnızca belirli sosyal koşullar altında partnerlerin beklentileri, toplumsal olarak inşa edilen kültürel senaryoya bağımlı bir biçimde deneyimlenmektedir. Katılımcıların çoğunun bir partneri olması ya da belirli durumlarda bazı katılımcıların ifade ettiği gibi eşcinsel erkeklik alanında cinsel pratiklerin yoğun bir biçimde deneyimlenmesi, cinsel senaryonun alan içindeki etkisini doğrulamaktadır.

Geleneksel kültürel senaryolar, Batı'daki egemen cinsellik söylemlerinden kaynaklanmaktadır ve heteroseksüel varsayımlar üzerine kuruludur. Örneğin böylesi bir senaryo, doğurganlığa ve hazza yönelik, ilişkiyel bir cinselliği içermektedir. Egemen kültürel söylemler, cinselliğin nasıl ve ne şekilde olacağına ilişkin hem buyruklar hem de yasaklamalar üretmektedir. Senaryoların doğurganlık boyutu ele alındığında

cinsellik, bir eş ile (evlilik vurgusu) üremeye yönelik gerçekleştirilmelidir. Hazza yönelik boyutta cinsellik, sürekli ya da gelişigüzel bir partnerle öncelikle hazza yönelen duygular için deneyimlenen cinsel davranış kalıplarını ifade eder. İlişkisel cinsellik ise düzenli bir ilişkiyi sunmaktadır. Bu senaryolar, herhangi bir toplum içinde büyüyen tüm bireyler için kültürel olarak ulaşılabilir. Aynı zamanda karakterleri doğurganlığa ya da hazza yönelik, ilişkisel cinsellik senaryolarını somutlaştıran televizyon programları, şarkı sözleri popüler filmler aracılığıyla yetişkinler, çok kaynaktan mesaja maruz kalmaktadır. Söz konusu senaryolar, bir kültürde kullanılmak üzere heteroseksüel olmayan bireyler için de potansiyel açıdan ulaşılabilir (Mutchler, 2000, s.15).

Geleneksel cinsel senaryo modeli, yasal açıdan eşcinseller evlenemedikleri ve doğurganlıkları olmadığı için aktörleri heteroseksüel varsayar fakat bu senaryolar, eşcinsel erkekler ve diğer cinsel azınlıklar tarafından kendi yaşamlarına uyarlanabilmektedir. Örneğin eşcinsel erkekler, her ne kadar senaryoyu iki erkek aktör için yeniden yazmaları gerekse de filmlerde ya da kitaplarda yer alan ilişkisel ve hazza yönelik cinsel senaryoları benimseyebilmektedir. Bununla birlikte heteroseksüel ya da eşcinsel bireylere ilişkin çok sayıda gönül ilişkisi ya da tekeşli olmayan göstergeler, geleneksel cinsel senaryonun heteroseksüel ve eşcinsel bireyler tarafından daima aynı tarzda izlenmediğini göstermektedir (Blumstein ve Schwartz, 1983; Michael vd., 1994'den akt. Mutchler, 2000, s.16).

Bununla birlikte cinsel davranışlara yönelik senaryolar, toplumsal cinsiyet tabanlıdır. Örneğin “kadınsı cinsellik” ile özdeşleştirilen çoğunlukla romantik bir cinselliktir, kadınlar, kendilerini romantizme ya da evliliğe yönelik bir cinselliğe saklamakla birlikte cinsel davranışlarında pasif bir rol oynarlar. Erkeğe yönelik senaryoya baktığımızda ise erkekler, macera peşindedir ve cinsellikte aktif bir rol oynar. Ancak kadın ve erkekler, aynı zamanda sosyalleşme deneyimleri süresince çoklu ve hatta çelişkili cinsel senaryolara maruz kalırlar. Örneğin tekeşli bir evlilik yaşamayı beklenen bir erkek, aynı zamanda erkekliğini ispatlamak için “tohumlarını saçmak” durumunda kalmaktadır (Mutchler, 2000, s.16).

Araştırma kapsamında görüşülen erkeklerin cinsel ve duygusal pratikleri de söz konusu senaryoya bağımlı olmakla birlikte toplumsal bağlamda inşa edilmektedir. Heteroseksist normlar bağlamında oluşturulan cinsel senaryo, bireylerin habituslarına bağlı stratejiler aracılığıyla kendi yaşamlarına uyarlanmakta ve özel alana ait bir

'gizlilik' pratiği içinde deneyimlenmektedir. Kişilerin var olan ya da olası partnerlerine ilişkin araştırma kapsamında sorulan sorulara verdikleri yanıtlar ve buna bağlı deneyimleri, böylesi bir senaryonun varlığından bağımsız görünmemektedir. Bu anlamda heteroseksüel dünyalar için oluşturulmuş duygusal veya cinsel beklentilerin ve buna bağlı toplumsal senaryonun, eşcinsel erkeklik alanı içerisindeki katılımcılar tarafından da içselleştirilerek pratikleri için başvurdukları bir strateji kaynağı olarak kullanıldığını ileri sürmek mümkündür.

SONUÇ

Farklı düzlemlere göndermede bulunsa bile gündelik bir konuşma içerisinde cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramı, birbirinin aynısıymış gibi ele alınmaktadır. Geleneksel olarak cinsiyetin, cinsel davranış ve cinsel kimliği öncelediği tasavvur edilerek, basit bir biçimde birlikte gittiği varsayılmaktadır. Kadınların doğaları itibariyle kadınsı oldukları vurgulanırken erkekler ise yine aynı nedenden ötürü erkeksi bir kimlikle ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda toplumsal cinsiyet, bireyler arası etkileşim yoluyla gündelik yaşamı düzenleyen bir sürece ve söz konusu düzenlemelerin kurumsal bir biçimde inşa edildiği bir yapıya göndermede bulunur. Bireylerarası etkileşim ve toplumsal olarak yapılandırılan iktidar ilişkileri, çeşitli sosyal değişkenlerle birlikte öncelikli olarak söz konusu çerçeve aracılığıyla sağlanmaktadır.

Belirli dışlamalar ve erkeksi olanın kadınsı olandan farklılaştırılması biçiminde işlev gösteren toplumsal cinsiyet içinde özne, bedeni vasıtasıyla belirli bir cinse ait farzedilir. Böylece bir erkek ya da kadın olmak, kişi üzerinde söylemsel olarak değerli kılınmış bir takım kimlik parçacıklarını içselleştirmesini sağlamaktadır. Normatif bir biçimde cinse özgü olarak inşa edilmiş söz konusu kimlik parçacıkları sayesinde bireyler, kadınlık ve erkeklik olgularını somutlaştırmaktadır ve söz konusu yapılanma, heteroseksüel ilişkilerin toplumsal açıdan idealleştirilmesi ile yakından ilgilidir.

Cinsiyet ve cinsellikle ilgili olarak normatif bir biçimde oluşturulmuş söylemler, toplumsal iktidarın merkezindedir. Toplumsal cinsiyetin somutlaştırılması ve bedenler tarafından gerçekleştirilen bir performans biçiminde ortaya çıkması, cinsellik söyleminin bedenlere etki etmesi ve kişilerin bu söylemler yoluyla üretilen kimlik parçacıklarını içselleştirmelerinin sağlanması yoluyla işleyen bir süreci resmetmektedir. Böyle bir yapılanma içerisinde erkeklik, kadınlığın karşıtı olarak ve onun üstünde inşa edilen bir cinsiyet performansı biçiminde dikkate alınmaktadır.

Bununla birlikte bilgi, söylem ve iktidar üçlemesinin oluşturduğu bir iktidar konumu olarak erkeklik, her şeyden önce sosyal bir yapılanma olmakla birlikte kültürel, coğrafi ve dönemsel farklılıklar doğrultusunda sabit olmayan bir yapı biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Son dönemde toplumsal cinsiyet çalışmaları içinde yaşanan algı değişimi ile feminizm ve eşcinsel hareketin de erkekliği yerinden etmesiyle erkeklik,

büyük ölçüde çoklu bir yapı biçiminde ele alınmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda erkeklik dendiği zaman akla erkeklikler ve söz konusu çoklu yapılanma içinde deneyimlenen farklı iktidar pratikleri gelmektedir.

Erkeklik alanında deneyimlenen iktidar ilişkileri, hegemonik erkeklik çerçevesi aracılığıyla belirlenen bir süreç içinde gerçekleştirilmektedir. Erkeklik değerleri ve performansları içerisinden toplumsal olarak değerli kılınan karakteristikleri ve davranışları benimseyen ve pratiklerinde bunu içselleştiren erkekler, kurumsal yapıları da içeren çeşitli toplumsal alanlar içinde hegemonik erkekliğin sağladığı ayrıcalıklar yoluyla iktidarını kurmaktadır. Kadını ve kadınsı olan her şeyi dışlayan söylemler aracılığıyla değerli kılınan karakteristiklerden iktidarını sağlayan erkekler, söz konusu normatif cinsiyet düzenlemeleri aracılığıyla diğerleri üzerinde tahakküm kurabilecek ve iktidarını uygulayabilecek konumlara yerleşmektedir. Fakat aynı zamanda hegemonik erkekliği somutlaştıran unsurların ‘ölçülebilirliği’ sayesinde normatif yapıyı bozguna uğrattıkları zaman çeşitli disiplin teknikleriyle tahakkümün nesnesi haline de gelebilmektedirler.

Hegemonik erkeklik, erkekliğin normatif görünümünü ve erkekliğin inşasına dair toplumsal reçeteyi söylemsel alanda sunmaktaysa da erkekliğin çoklu yapısı nedeniyle hegemon erkeğin belirli bir erkeklik tipini somutlaştırdığını ileri sürmek zordur. Her şeyden önce toplumsal cinsiyet alanı kesişimsel bir alandır ve cinsiyetlere dayalı normatif karakteristiklere yüklenen anlamlar, yaş, etnisite, ırk, sosyal sınıf ve cinsel yönelim gibi değişkenlere bağlı olarak farklılık göstermektedir. Örneğin işçi sınıfına mensup erkeklerin birbirlerinin erkekliklerini olumlamak adına kullandıkları normatif çerçeve ile orta sınıfa ait erkek gruplarının kullandığı çerçeve arasında çeşitli araştırmalarca da desteklenen önemli farklılıklar vardır. Buna göre orta sınıf içerisinde hegemonik değerlere sahip ve kendi sınıfı içerisinde erkeklik değeri diğerleri tarafından onaylanan herhangi biri, işçi sınıfı içerisinde ‘kadınsı’ bir formda nitelendirilen karakteristiklere sahip olabilmektedir. Bu açıdan ele alındığında hegemonik erkeklik kavramını, iktidar ilişkileri içinde söz sahibi olmak adına bireyler tarafından kendi ait oldukları sınıf, etnisite, ırk gibi sosyal değişkenlere göre bireylerarası bir biçimde inşa edilen bir referans kaynağı ya da söz konusu bağlamda inşa edilmiş bir çerçeve biçiminde dikkate almak, daha sağlıklı bir yaklaşım olacaktır.

Erkeklik alanının hegemonik çerçeveye bağlı iktidar yapısı, erkeklerin alan içerisinde farklı iktidar ve mücadele pratikleri deneyimlemesine yol açmaktadır. Egemenlik ya da bağımlılık konumlarının deneyimlendiği erkeklik alanı içinde bireyler, belirli sermaye türlerine ulaşmak için mücadele etmektedirler. Aynı zamanda bireyin toplumsal konumunu belirleyen ve toplumsal cinsiyet alanı içinde rekabetin nesnesi olan sermaye türleri, ekonomik, kültürel, sosyal ve özellikle de cinsiyet alanı içinde ön plana çıkan fiziksel sermayedir. Erkeklik alanı içerisinde deneyimlenen hegemonik çerçeveye bağlı iktidar mücadelelerinin ve bireyler tarafından rekabete sokulan sermaye türlerinin anlaşılmasında bir erkeklik alt alanı olarak eşcinsel erkeklik alanını incelemek, söz konusu yapılanmanın daha iyi anlaşılmasına olanak sağlamaktadır.

Erkeklik alanı içerisinde kadınsılaştırılmış bir alan olarak eşcinsel erkeklik alanı içinde yer alan bireyler, hegemonik çerçeveye göre kadınsılaştırılmış ve bağımlılık altına alınmış bir grubu temsil etmektedir. Zorunlu heteroseksüelliğin inşa edildiği toplumlar içinde hegemonik erkekliği bedenleştiren bir erkeğin en önemli özelliği, heteroseksüel olmasıdır. Söz konusu bağlamda inşa edilen ve cinsel yönelimi heteroseksüel olmayan bireylere yönelik kin ve nefret biçiminde tanımlanabilecek homofobi, öncelikle erkekliğin normatif kültürel açıklamaları içerisinde yer alan temel, düzenleyici ilkedendir. Erkek çocuklar, birbirlerini disiplin etmelerini sağlayan homofobik terimleri küçük yaşlardan itibaren öğrenmektedir.

Yukarıda özetlenmeye çalışılan toplumsal zemin içerisinde 10 erkekle yapılan derinlemesine görüşmelere dayanan araştırmanın bulgularına baktığımızda araştırma kriterlerine uygun bir biçimde seçilmiş katılımcılar, öncelikle toplumsal olarak inşa edilen toplumsal cinsiyet ile bunu oluşturan normatif davranış ve pratiklere maruz kaldıkları bir bağlamda cinsel yönelimlerini fark etmektedirler. Cinsel yönelimlerini değilse de erken yaşlarda fark ettikleri ‘farklılıklar’ını anlamalarında etkili olan, aile içi ve toplumsal etkileşim doğrultusunda toplumsallaştıkları ve öğrendikleri toplumsal cinsiyet sistemidir. Bu süreç içinde bireyler, öncelikle duygu, davranış ve cinsiyet performanslarında kendi bedenleri ya da biyolojik cinsiyetleri için ‘uygun’ görülen davranış ve pratiklerden farklı eylemlerde bulduklarını fark etmektedirler.

Böylesi bir deneyim, büyük oranda bireylerin aileleri ya da etkileşimde buldukları diğerleri tarafından uygulanan disiplin teknikleri aracılığıyla yöneltilmektedir. Söz konusu disiplin teknikleri, uyarma, alay etme, düzeltme

girişiminde bulunma gibi tutumlardır. Benzeri toplumsal pratikler aracılığıyla bir kişinin cinsel yönelimini tanımlayıp kendini kabul etme aşamasına ulaşmasında içinde yaşadığı toplumun ve en önemlisi ailesinin etkisi önemlidir. Ailenin verebileceği tepkiler, uygulayabileceği disiplin teknikleri, Türkiye gibi heteroseksist yapının egemen olduğu bir toplumda bireyin içsel ve dışsal açılma sürecini zorlaştırabilmekte ve olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Toplumsal cinsiyet alanının önemli bir bileşenini oluşturan hegemonik erkeklik çerçevesi içinde oluşturulmuş erkeklik kalıpları, bireylerin toplumsallaşma süreçleriyle birlikte başlayıp ömür boyu yeniden inşa edilen bir görünüm sergilemektedir. Bireylerin çeşitli erkeklik kalıplarına uymalarını ve bunları içselleştirmelerine yönelik olarak toplumsal alanda inşa edilmiş olan rekabet alanları, erkeklere hiyerarşik ve rekabete dayalı bir cinsiyet kültürü sunmaktadır. İktidarın söz konusu rekabet alanlarından karlı çıkma düşüncesine dayandığı bir cinsiyet alanı içinde eşcinsel erkekler, zorunlu heteroseksüellik ve homofobiden beslenen çeşitli yaptırımlara maruz kalmakta ve söz konusu yapılanmaları erken yaşlarda öğrenmektedir. Bireylerin erken yaşlarda öğrendikleri ‘kız gibi görünme korkusu’, eşcinsel erkekleri cinsiyetlerine bağlı habituslarını bu doğrultuda geliştirmeye ve toplumsal alan içerisinde varlığını sürdürmek ve toplumsal yapıların dayatmalarına karşı mesafeli durmak adına belirli stratejiler inşa etmeye yönelmektedir.

Eşcinsel erkeklik alanı içindeki bireylerin habituslarına bağlı bir biçimde uyguladıkları stratejiler, toplumsal alandaki ‘görünmezlik’ çabaları içinde ve içsel/dışsal açılma pratiklerinde yoğun bir biçimde deneyimlenmektedir. Bazı bireyler cinsel yönelimlerini çok erken yaşlarda fark ederek ‘farklılıklar’ını problem haline getirmezken bazıları ise toplumsal dayatmaların etkisinde gerçekleşen bir ‘normalleşme’ çabası deneyimleyebilmektedir. Araştırma kapsamında görüşülen erkeklerin hepsi, gey kimliğini kabul etmekle birlikte toplumsal alan içinde cinsel yönelimleriyle ilgili olarak kimi zaman ‘açık’ kimi zamansa ‘kapalı’ oldukları ve kapalı oldukları alanlarda heteroseksüel farz edildikleri bir deneyim sunmuşlardır. Kamusal alanda ‘kapalı’, özel alanda ‘açık’ biçiminde özetlenebilen bu süreç bireylerin farklı görünmezlik stratejilerini açığa vurmaktadır.

Böyle bir bakış açısı içerisinde tezat olan, bireylerin cinsel yönelimleri söz konusu olduğunda ailenin özel alanın dışında kalmasıdır. Egemen erkeklik değerlerinin

yüceltildiği bir ortamda bir erkeğin ailesine eşcinselliğini açıklaması zorlu bir süreci yansıtmaktadır. Toplumsal cinsiyet sisteminin önemli bir bileşeni olarak hegemonik erkeklik, modern toplumlar içinde kamusal ve özel alanların ayrılması ve babanın evden uzaklaşması nedeniyle çoğunlukla aile dışında kalan alanlarda deneyimlenmektedir. Zorunlu heteroseksüellik ve homofobi olgularını ele aldığımızda ise söz konusu pratikler, aile dışında olduğu kadar aile içerisinde de yaşanmakta ve hem baba hem de anneye ait bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Gey kimlik bağlamında oluşturulan görünmezlik stratejileri, bireyler tarafından bilhassa bu doğrultuda inşa edilir. Cinsel yönelimini açıklamada aileyle olan ilişki, cinsel yönelimi heteroseksüel olmayan bireyler için endişe konusudur.

Cinsel yönelimlerini ailelerine açıklamamış olan eşcinsel erkekler Türk aile yapısı içerisinde yoğun bir biçimde deneyimlenen karşılıklı bağımlılık karakteristiği doğrultusunda ailelerine karşı oluşturdukları gizli bir eşcinselliği benimserler. Ailenin korunması ve sürekliliğine dayalı söylemler aracılığıyla kurumsal olarak inşa edilen zorunlu heteroseksüellik, toplumsal bir dayatma olarak eşcinsel erkeklerin farklı görünmezlik stratejileri oluşturmalarını sağlayabilmektedir. Cinsel yönelimini ailesinden gizlemek isteyen bir erkek, evini ayırma ya da benzer yollarla arasında bir mesafe yaratma gibi pratiklere başvurabilmektedir.

Kamusal alan içerisine dahil olan diğer alanlarla kastedilen ise çoğunlukla heteroseksüel bireylerle olan günlük yaşamlarındaki etkileşimler içerisinde, bireylerin habituslarına bağlı stratejilerini uyguladıkları iş gibi sosyal alanlardır. Söz konusu ortamlarda eşcinsel olan birey, gönüllü ya da gönülsüz olarak cinsel yönelimini açıklama pratiğinde bulunmaktadır. Dışsal açılmanın Batılı nosyonları dışsal açılma pratiğinin olumlu yanlarını vurgulasa da bunun her kültür için geçerli olduğunu söylemek zordur. Cinsel yönelimin aksine bir tercih olarak deneyimlenen dışsal açılma pratiği, bireylerin tercihlerine göre diğerleri ile olan ilişkilerinin boyutu kriter alınarak gerçekleştirilmektedir. Eşcinsel alan içerisinde bazı insanlar cinsel yönelimini açıklamayı tercih ederken bazıları, belirli stratejiler dahilinde hayatlarında kendileri için önemli olduklarını düşündükleri ya da bilmeleri gerektiğine inandıkları bireylere açıklamaktadır. Dışsal açılmayı tercih etmenin nedenleri arasında bireylerin kişisel tercihleri, toplumsal olarak inşa edilen eşcinsellik karşıtı normatif yapıların farkında olması ve söz konusu bağlamda içsel olarak oluşturdukları tasavvurları gösterilebilir.

Özel alandaki deneyimlere baktığımızda ise eşcinsel erkeklik alanı içerisinde sosyal sermaye biçiminde yapılan bir tür gettolaşmanın olduğu gözlenmektedir. Söz konusu alan içinde ‘getto’ kavramı, zorunlu heteroseksüelliğin başat konumda olduğu bir toplumda heteroseksüel olmayan bireylerin bir arada bulunması ve kendi aralarında yakın ilişkiler geliştirmesine işaret etmektedir. Böylesi yapılanmalar aracılığıyla bireyler, sosyal yapıların dayatmalarına karşı bir strateji biçiminde geliştirdikleri kamuflajı hafifletme yoluyla güven ve destek ortamı sağlamaktadır. Böyle bir ortam içinde erkekler, egemen kültür içinde ‘aykırı’ bir biçimde kodlanan bir onaylama deneyimlemektedirler. Zorunlu heteroseksüellik ve homofobinin inşa edilerek kurumsal yapılar aracılığıyla desteklendiği toplumlarda eşcinsel bireylerin oluşturdukları ‘homososyal’ yapılara rastlamak mümkündür.

Araştırma kapsamında görüşülen erkeklerde de gözleendiği gibi eşcinsellik, her şeyden önce ‘gizlenebilir’ bir ayrımcılık unsurudur. Buna göre erkeklerin çoğu, günlük yaşamlarında fiziksel sermaye biçiminde ele alabileceğimiz bedenlerine dayalı cinsiyet performanslarını, eşcinselliklerini gizlemeye yönelik erkeksi bir form içinde düzenlemektedir. Söz konusu gizliliğin sürdürülmesi ve erkekliği bedenselleştirme biçiminde ele alınabilecek olan pratikler, çoğunlukla iş ortamı gibi bireylerin kendi seçimlerine bağlı olmayan bireylerle etkileşim içinde buldukları ortamlarda gerçekleşmektedir. Bireylerin iş yaşamları, cinsel yönelimlerine dayalı kimliklerinin gizli tutulduğu ve çoğu zaman da zorunlu heteroseksüelliğin kurduğu bir biçimde iş arkadaşları tarafından heteroseksüel olarak dikkate alındıkları bir çerçeve resmetmektedir. İş gibi sosyal alanlarda kamufl olmak adına gündelik yaşam stratejilerinden biri olarak kullanılan erkeksi görünüm dışında, dışsal açılma pratiğini gerçekleştirmeyi tercih etmeyen bireylerin kullandığı başka stratejilere rastlamak da mümkündür. Araştırma kapsamında görüşülen bireylerin kimliğini oluşturan diğer kimlik parçaları ve bunlara bağlı bir biçimde sahip oldukları sermaye türleri, gündelik yaşamlarında cinsel yönelimlerini gizleme ya da geri planda tutma adına kullandıkları stratejilerden biridir.

Toplumsal olarak inşa edilmiş ve yaygın bir biçimde kabul görülen erkek kimlikleri, kadınsı görünümleri, davranışları ve kişilik özelliklerini dışlamaktadır. Buna göre sahip olduğu fiziksel sermaye doğrultusunda egemen modeli ihlal eden ya da cinsiyet performansı içinde kadınsı özellikler sergileyen bir erkek, sosyal açıdan damgalanmakta ve ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Disiplin teknikleri olarak ortaya

çıkan damgalama, ayrımcılık ve eşcinsel olarak algılanan erkeklere karşı uygulanan şiddet, birçok erkeğin eril cinsiyet normlarına uyumunu sağlamaktadır. Aynı toplumsal senaryo içinde toplumsallaşan eşcinsel erkekler de araştırmaya dahil olan katılımcılarda gözlemlendiği gibi söz konusu modele uyum sağlayacak biçimde davranış ve pratiklerinden kadınsı yanları dışlama eğilimi gösterebilmektedirler.

Homojen bir görünüm sergilemeyen gey kimlikleri, söz konusu bireylerin cinsiyet performanslarını farklı biçimlerde sergiledikleri çoklu bir yapı sunmaktadır. Buna göre eşcinsel erkeklik alanı içindeki bireylerin cinsiyet performanslarını, hiper-erillikten kadınsılığa uzanan geniş bir skala içerisinde düşünmek mümkündür. Söz konusu pratiklerin farklı deneyimlenme biçimleri, toplumsal cinsiyet alanı içindeki kadın-erkek karşıtlığında olduğu gibi eşcinsel erkeklik alanı içinde de kadınsı-erkeksi biçiminde bir ayırım yarattığı ve bazı durumlarda yine toplumsal cinsiyetin bir yansıması olarak alanı hiyerarşik farklılıklar biçiminde sınıflandırdığı gözlemlenmektedir. Kadınsı olan bireylere yönelen sosyal olarak inşa edilerek içselleştirilmiş olumsuz tutumlara göndermede bulunan efeminefobi, bazı eşcinsel erkeklerin de kimi durumlarda içselleştirdiği bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eşcinsel erkeklik alanı içinde deneyimlenen erkeksi ve kadınsı olan cinsiyet performanslarının ikili yapısı ve bireylerin performanslarını toplumsal senaryoya uygun biçimde düzenleme pratikleri, homofobinin kurumsallaştığı bir toplumda oluşturdukları habituslarına uygun bir biçimde eyleme dönüşmektedir. Erkeksi bir performans sergilemeye yönelen eşcinsel erkeklerin kadınsı olan bireylere ya da travestilere yönelik olumsuz tutumları, heteroseksüel yapı içinde deneyimlenen homofobi ya da efeminefobi olgularından ziyade cinsel yönelimlerini gizlemeye dayalı stratejileri ve kamusal alanda 'normal' bir erkek olarak dikkate alınma istekleriyle ilişkilidir. Söz konusu yapılanma içerisinde araştırma kapsamında görüşülen erkeklerin cinsiyet performansları, ilk bakışta hegemonik erkeklik değerlerini destekleyici pratikler gibi görünse de katılımcıları kamusal ve özel alanlar içerisindeki pratiklerini birleştirerek ele aldığımızda alternatif bir erkeklik alanı sunmaktadır.

Öncelikle kamusal alanda diğerleri ile olan etkileşimlerinde hegemonik erkeklik çerçevesine göre değerli kılınmış davranış ve pratiklerden ziyade bireylerin, habituslarına bağlı stratejileri doğrultusunda diğerlerine karşı belirli bir mesafe yarattıkları ve toplumsal cinsiyet yansız şeklinde nitelendirilebilecek pratiklerde

buldukları gözlenmektedir. Kamusal alanda ‘normal’ bir erkek olarak dikkate alınma isteğinin önemi, homofobinin toplumsal geçerliliğinin ve cinsiyetçi yapının kadın-erkek arasında yarattığı kadının dezavantajlı konumunun farkındalığı ekseninde ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların birçoğu, yöneltilen sorular karşısında sosyal yaşam içerisinde bir erkek olarak kadının karşısında sahip olduğu avantajlı konumu dile getirse de verdikleri yanıtlar, iştirakçi erkeklik kavramına uygun bir cinsiyetçi pratiği yansıtmamaktadır. Aynı şekilde cinsel pratikleri içinde deneyimlenen rol ayrımlarında da toplumsal cinsiyet alanında olduğu gibi iktidarla olan ilişkisi bağlamında oluşturulmuş bir cinsellik söyleminden çok ilişki ve hazzı yönelik biçimde cinsel rollerin belirlendiği bir cinsellik tasavvuru gözlenmektedir.

Son olarak toplumsal cinsiyet düzenlemeleri içinde başat konumda bulunan hegemonik erkeklik değerlerinin belirlediği çerçeveye göre eşcinsel erkeklik alanı, kadınsılaştırılmış ve bağımlılık altına alınmış bir alandır. Eşcinsel erkeklik alanı içindeki bireylerin, bedensel cinsiyet sunumlarını hangi formda gerçekleştirdikleri dikkate alınmaksızın toplumsal olarak kadınsılaştırılmış bir biçimde varlıklarını sürdürmeleri, birçok kültür içinde halen geçerliliğini korumaktadır. Ancak söz konusu yapılanma, Türkiye gibi eşcinselliğin büyük ölçüde özel alanda ve kapalı kapılar ardında deneyimlendiği toplumlarda geçerliliğini yitiriyor görünmektedir. Cinsel yönelimlerine dayalı habitusları, bireylerin ‘görünmezlik’ stratejileri oluşturmasını sağlar ve bireyler, bu doğrultuda cinsiyet performanslarını erkeksi biçimlerde yönlendirirler. Bu anlamda erkeksi bir eşcinsel erkekliği inşa etmek, toplumsal ayrımcılığa maruz kalmanın engellenmesi ve toplumsal olarak değerli kılınmış sermaye türlerine ulaşmanın gerçekleştirilmesinde önemli bir strateji olarak kullanılmaktadır.

KAYNAKÇA

Adair, M., "Will The Real Men's Movement Please Stand Up?", *Women Respond to the Men's Movement*, der. Hagen, K., 55-66, Harper Press, San Francisco, 1992.

Akis, Y., "Profeminist Men: Disquised Allies of Feminism in Academia?", *Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmalarına sunulmuş yüksek lisans tez çalışması*, 2005.

Anderson, E., "Openly Gay Athletes: Contesting Hegemonic Masculinity in a Homophobic Environment", *Gender & Society*, Vol. 16, No. 6, (2002), 860-877.

Anderson, E., "Updating the Outcome: Gay Athletes, Straight Teams and Coming Out in Educationally Based Sport Teams", *Gender & Society*, Vol. 25, No. 2, (2011), 250-268.

Anderson, E., *Trailblazing: America's First Openly Gay High School Coach*, Alyson Press, Hollywood CA, 2000.

Atay, T., "Erkeklik en çok erkeği ezer!", *Toplum ve Bilim*, No. 101, (Güz 2004), 11-31..

Bardakçı, M., *Osmanlı'da Seks, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2005.*

Barrett, D. C., Lance M. P., "Whose Gay Community? Social Class, Sexual Self-Expression and Gay Community Involvement", *The Sociological Quarterly*, No. 46, (2005), 437-456.

Bartky, L. S., "Foucault, Femininity and the Modernization of Patriarchal Power", *Feminism, Foucault Reflections on Resistance*, der. Diamond, I., Quinty I., 61-86, Northeastern University Press, Boston, 1998.

Ben-Ari, A., "The Discovery That an Offspring is Gay: Parents', Gay Men's, and Lesbians' Perspectives", *Journal of Homosexuality*, Vol. 30, No.1, (1995), 89-112.

Bereket, T., Adam B. D., "The Emergence of Gay Identities in Contemporary Turkey", *Sexualities*, Vol. 9, No. 2, (2006), 131-151.

Berger, M., Wallis B., Watson S., *Constructing Masculinity*, Routledge, New York, 1995.

Bergling, T., *Sissyphobia: Gay Men and Effeminate Behavior*, Harrington Park Press, New York, 2001.

Beynon, J., *Masculinities and Culture*,: Open University Press, Buckingham, 2002.

Bohan, J. S., *Psychology and Sexual Orientation: Coming Out to Terms*, Routledge, New York, 1996.

Bohman, J., "Practical Reason and Cultural Constraint: Agency in Bourdieu's Theory of Practice", *Bourdieu: A Critical Reader*, der. Shusterman, R., 129-152, Blackwell Publications, United Kingdom, 1999.

Bordo, S., "Feminism, Foucault and the Politics of the Body", *Reconstructing Foucault: Essays in the Wake of the 80s*, der. Miguel, R., Bizini, S. C., 219-244, Rodopi B. V. Editions, Amsterdam, 1994.

Boswell, J., "Devrimler, Evrenseller ve Cinsel Kategoriler", *Tarihten Gizlenenler: Gey ve Lezbiyen Tarihine Yeni Bir Bakış*, der. Vicinus, M. J. vd, 16-36, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2001.

Bourdieu, P., *Sociology in Question*, Sage Publications, London, 1993.

Bourdieu, P., *The Logic of Practice*, Stanford University Press, California, 1990.

Bourke, J., *Dismembering the Male: Men's Bodies, Britain and The Great War*, Reaktion, London, 1996.

Buchbinder, D., *Masculinities and Identities*, Melbourne University Press, Melbourne, 1994.

Burke, P., *Tarih ve Toplumsal Kuram*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000.

Butler, J., "Sexual Inversions", *Feminist Interpretations of M. Foucault*, der. Hekman, S. J., 59-75, University Park Press, Pennsylvania, 1996.

Butler, J., *Bodies That Matter: On The Discursive Limits of "Sex"*, Routledge, New York, 1995.

Butler, J., *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, Routledge, New York, 1990; *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, Metis Yayınları, İstanbul, 2005.

Calhoun, C., "Habitus, Field and the Capital: The Question of Historical Specificity" *Bourdieu: Critical Perspectives*, der. Calhoun, C., LiPuma, E., Postone, M., 61-88, University of Chicago Press, Chicago, 1993.

Carrigan, T., Connell B. Ve Lee J., "Toward a New Sociology of Masculinity", *Theory and Society*, Vol. 14, No. 5, 551-604.

Clatterbough, K., *Contemporary Perspectives on Masculinity: Men, Women, and Politics in Modern Society*, Westview Press, Boulder, 1990.

Cockburn, C., *In The Way of Women*, Macmillan, London, 1991.

Coles, T., "Negotiating the Field of Masculinity: The Production and Reproduction of Multiple Dominant Masculinities", *Men and Masculinities*, Vol. 12, No. 1, (2009), 30-44.

Colman, D., "Gay or Straight? Hard to Tall", *New York Times*, June 19, Section 9, (19.06.2005), 1-6.

Connell, R. W., "A Very Straight Gay: Masculinity, Homosexual Experience and The Dynamics of Gender", *American Sociological Review*, Vol. 57, (1992), 735-751.

Connell, R. W., *Gender and Power*, Stanford University Press, Stanford, 1987; *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998.

Connell, R. W., *Masculinities*, Polity Press, Cambridge, 2005.

Connell, R. W., Messerschmidt J. W., "Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept", *Gender & Society*, Vol. 9, No. 6, (2005), 829-859.

Connell, R. W., *The Men and The Boys*, University of California Press, California, 2001.

Cornell, D., "Gender Hierarchy, Equality and the Possibility of Democracy", *Feminism and the New Democracy*, der. Dean, J., 210-221, Sage Publication, London, 1997.

Cornwall, A., Lindisfarne N., "Dislocating Masculinity: Gender, Power, and Anthropology", *Dislocating Masculinity: Comparative Eyhnographies*, der. Cornwall, A., Lindisfarne, N., 11-48, Routledge, New York, 1994.

Çaha, Ö., *Sivil Kadın: Türkiye'de Sivil Toplum ve Kadın*, Vadi Yayınları, Ankara, 1996.

De Beauvoir, S., *Kadın: İkinci Cins*, Payel Yayınları, İstanbul, 1970.

Demez, G., *Değişen Erkek İmgesi: Kabadaydan Sanal Delikanlılığa*, Babil Yayınları, İstanbul, 2005.

Demren, Ç., "Ataerkillik ve Erkeklik Biçimlerinin Karşılıklı İlişkileri ve Etkileşimleri, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antropoloji Anabilim Dalına sunulmuş yüksek lisans tez çalışması, 2001.

Donovan, J., *Feminist Teori*, İletişim Yayınları. İstanbul, 2001.

Edley, N., Wetherell M., "Masculinity, Power and Identity", *Understanding Masculinities: Social Relations and Cultural Arenas*, der. Ghail, M. M., 97-114, Open University Press, Buckingham, 1996.

Ehrenreich, B., "The Decline of Patriarchy", *Constructing Masculinity*, der. Berger, M., Wallis, B., Watson, S., 284-290, Routledge, New York, 1995.

Foucault, M., *Ethics Subjectivity and Truth, The Essential Works of M. Foucault 1954-1984 Vol:1*, der. Robinow, P., The New Press, New York, 1994.

Foucault, M., *İktidarın Gözü: Seçme Yazılar*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003.

Foucault, M., *Özne ve İktidar*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000.

Foucault, M., *Power*, The New Press, New York, 2000a.

Foucault, M., *Power/Knowledge Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*, der. Gordon, C., Harvester Press, Brighton, 1980.

Foucault, M., *The History of Sexuality: An Introduction Vol:1*, Penguin: Vitage Books, 1978; *Cinselliğin Tarihi*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003.

Fowler, B., *Pierre Bourdieu and Cultural Theory: Critical Investigations*, Sage Publications, London, 1997.

Freud, S., *Cinsiyet Üzerine*, Say Yayınları, İstanbul, 1997.

Giddens, A., *Mahremiyetin Dönüşümü*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

Giddens, A., *Sosyoloji*, Ayraç Kitabevi, Ankara, 2000.

Giddens, A., *Sosyoloji: Eleştirel Bakış*, Birey Yayıncılık, İstanbul, 1994.

Gilmore, D., *Manhood in the Making: Cultural Concepts of Masculinity*, Yale University Press, New Haven, 1990.

Goldberg, H., *The Hazards of Being Male*, Cornell University Press, New York, 1976.

Gonzalez, M. A. "Latinos on da Down Low: The Limitations of Sexual Identity in Public Health", *Latino Studies*, Vol. 5, No. 1, (2007), 25-52.

Göregenli, M., "Gruplararası İlişki İdeolojisi Olarak Homofobi", *Anti-Homofobi Kitabı: Uluslar arası Homofobi Karşıtı Buluşma*, der. Erol, A., 9-16, Ayrıntı Basımevi, Ankara, 2009.

Grigoriou, T., *Friendship Between Gay Men and Heterosexual Women: An Interpretative Phenomenological Analysis*, London South Bank University, London, 2004.

Guarnero, P. A., "Family and Community Influences on the Social and Sexual Lives of Latino Gay Men", *Journal of Transcultural Nursing*, Vol. 18, No. 1, (2007), 12-18.

Halperin, D. M., "Cinsellikten Önce Seks: Klasik Atina'da Oğlancılık, Politika ve Güç", *Tarihten Gizlenenler: Gey ve Lezbiyen Tarihine Yeni Bir Bakış*, der. Vicinus, M. J. vd, 36-53, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2001.

Haywood, C., Ghail M. M., Men and Masculinities, Open University Press, Buckingham, 2003.

Hearn, J., "Masculinity/Masculinities", Encyclopedia of Men and Masculinities, der. Flood, M. vd., Routledge, London, 2007.

Herd, G., Guardians of the Flutes: Idioms of Masculinity, University of Chicago Press, Chicago, 1994.

Heywood, A., Siyasi İdeolojiler, Adres Yayınları, Ankara, 2007.

Highleyman, L., "Let's Talk About Gender", Bi Woman, Ağustos/Eylül 1997.

Hooks, B., Feminizm Herkes İçindir, Çitlembik Yayınları, İstanbul, 2000.

Hopkins, P. D., "Gender Treachery: Homophobia, Masculinity, and Threatened Identities", Rethinking Masculinity: Philosophical Explorations in Light of Feminism, der. May, L. vd, 95-119, Littlefield Adams, US, 1992.

İmançer, D., "Feminizm ve Yeni Yönelimler", Doğu Batı Düşünce Dergisi, No. 19, (Mayıs-Haziran-Temmuz 2002), 151-171.

Kağıtçıbaşı, Ç., "Türkiye'de Ailenin Sürekliliği ve Değişim", I. Aile Şurası Bildirileri, 151-160, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1990

Kandiyoti, D., Cariyeler Bacılar Yurttaşlar, Metis Yayınları, İstanbul, 1997.

Kayasü, S., "Değişen Dünya Düzenleri: Değişen Kadınlar: Toplumsal Cinsiyetin Değişen İçeriği", Toplum ve Bilim, No. 75, (1997), 170-179.

Kendall, C. N., Gay Male Pornography: An Issue of Sex Discrimination, UBC Press, Vancouver, 2004.

Kimmel, M., "Masculinity as Homophobia", Theorizing Masculinities, der. Brod H. vd, 119-141, Sage Publications, CA, 1994.

Kimmel, M., Changing Men: New Directions in Search on Men and Masculinities, Sage Publications, London, 1987.

Kimmel, M., Messner M. A., "Introduction", Men's Lives, der. Kimmel, M. vd, Allyn and Bacon, Boston, 2001.

King, E. B., Reilly C., Hebl M., "The Best Times, The Worst of Times: Exploring Dual Perspectives of 'Coming Out' in the Workplace", *Group & Organization Management*, No. 33, (8 Temmuz 2008), 1-36.

Kitzinger, C., Wilkinson S., "Transitions from Heterosexuality to Lesbianism: The Discursive Production of Lesbian Identities", *Developmental Psychology*, Vol. 31, No. 1, (Ocak 1995), 95-104.

Lipman-Blumen, J., *Gender Roles and Power*, Prentice-Hall, Eaglewood Cliffs, 1984.

Lysaght, K., "Mobilizing the Rhetoric of Defence, Exploring working-class masculinities in divided city", *Spaces of Masculinities*, der. Van Hoven, B vd., Routledge, New York, 2005.

MacInnes, J., *The End of Masculinity*, Open University Press, Buckingham, 1998.

Mahar, C., R. Harker R., Wilkes C., "The Basic Theoretical Position", *An Introduction to the Work of Pierre Bourdieu: Tha Practice of Theory*, der. Harker, R. vd, 1-25, Macmillan, London, 1990.

Marshall, C., *Sosyoloji Sözlüğü*, Bilim Sanat Yayınları, İstanbul, 1999.

Martin, B., "Feminism, Criticism and Foucault", *New German Critique*, No. 27, (Sonbahar 1982), 3-30.

Martin, B., "Sexualities without Genders and Other Queer Utopias", *Diacritics*, Vol. 24, No. 2-3, (Yaz – Sonbahar 1994), 104-121.

McCallum, E. L., "Technologies of Truth and The Function of Gender in Foucault", *Feminist Interpretations of M. Foucault*, der. Hekman, S. J., 77-98, University Park Press, Pennsylvania, 1996.

McNay, L., *Gender and Agency: Reconfiguring The Subject in Feminist and Social Theory*, Polity Press, UK, 2000.

Mondimore, F. M., *Eşcinselliğin Doğal Tarihi*, Sarmal Yayınları, İstanbul, 1999.

Mosher, C. M., "The Social Implications of Sexual Identity Formation and the Coming-Out Process: A Review of the Theoretical and Empirical Literature", *The Family Journal*, Vol. 9, No. 2, (Nisan 2001), 164-173..

Mutchler, M. G., "Seeking Sexual Lives: Gay Youth and Masculinity Tensions", *Gay Masculinities*, der. Nardi, P. M., 12-44, Sage Publications, California, 2000.

Nardi, P. M., "Anything for a Sis, Mary: An Introduction to Gay Masculinities", *Gay Masculinities*, der. Nardi, P. M., 1-12, Sage Publications, California, 2000.

Nardi, P. M., *Gay Men's Friendships: Invincible Communities*, Chicago: University of Chicago Press, Chicago, 1999.

Nichols, J., *Men's Liberation*, New York: Penguin, New York, 1975.

Onaran, O., Bükür S., Bir A. A., *Eskişehir'de Erkek Rol ve Tutumlarına İlişkin Alan Araştırması*, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 1998.

Onur, B., *Gelişim Psikolojisi*, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1997.

Padgug, R., "Cinsel Sorunlar: Cinselliği Tarih İçinde Yeniden Düşünmek", *Tarihten Gizlenenler: Gey ve Lezbiyen Tarihine Yeni Bir Bakış*, der. Vicinus, M. J. vd, 53-63, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2001.

Parker, R., "Youth, Identity, and Homosexuality: The Changing Shape of Life in Contemporary Brazil", *Journal of Homosexuality*, Vol. 17, No. 3-4, (1989), 269-289.

Phua, V. C., "Negotiating Sex and Sexualities: The Use of Sexual Tags in the Brazilian Sex Trade Workplace", *Archives of Sexual Behavior*, Vol. 39, No.4, (2010), 831-841.

Plummer, D., *One of the Boys: Masculinity, Homophobia and Modern Manhood*, Haworth Press, NY, 1999.

Randall, V., Waylen G., *Gender, Politics, and State*, der. Randall, V. vd, Routledge, New York, 1998.

Robbins, D., *The Work of Pierre Bourdieu: Recognizing Society*, Open University Press, Buckingham, 1991.

Roseeneil, S., "The Heterosexual/Homosexual Binary: Past, Present and Future", Handbook of Lesbian and Gay Studies, der. Richardson, D. vd, Sage Publications, London, 2002.

Rubin, G., "Thinking Sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality", Pleasure and Danger: Exploring Female Sexuality, der. Vance, C. S., 143-178, Routledge & Kegan Paul, Boston, 1984.

Rumens, N., Kerfoot D., "Gay Men at Work: (Re)constructing The Self As Professional", Human Relations, Vol. 62, No. 65, (2009), 763-786..

Sancar, S., "Siyasal Kurumlarda Cinsiyetçilik ve Kadınların Söylemsel Kuşatılmışlığı", 20. Yüzyılın Sonunda Kadın ve Gelecek, der. Çitci, O., 531-542, TODAIE Yayınları, Ankara, 1998.

Sancar, S., Erkeklik: İmkansız İktidar – Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler, Metis Yayınları, İstanbul, 2009.

Sawicki, J., "Identity Politics and Sexual Freedom: Foucault and Feminism", Feminism & Foucault: Reflections on Resistance, der. Diamond, I. vd, Northeastern University Press, Boston, 1988.

Segal, L., Slow Motion: Changing Masculinities, Changing Men, Rutgers University Press, New Jersey, 1990; Ağır Çekim: Değişen Erkeklikler Değişen Erkekler, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1992.

Seidler, V. J., Rediscovering Masculinity: Reason, Language and Sexuality, Routledge, London, 1989.

Seidler, V. J., Unreasonable Men: Masculinity and Social Theory, Routledge, London, 1994.

Seidman, S., "İbne Teorisinin Yapısökümü - 1", Kaos GL, Sayı. 3, (Nisan-Mayıs 2000), 4-8.

Shilling, C., "Educating The Body: Physical Capital and The Production of Social Inequalities", Sociology, Vol. 25, No. 4, (Kasım 1991), 653-672.

Shilling, C., *The Body and Social Theory*, Sage Publications, London, 1993.

Shiu-Ki, T. K., "Queer at Your Own Risk: Marginality, Community and Hong Kong Gay Male Bodies", *Sexualities*, Vol. 7, No. 1, (Şubat 2004), 5-30.

Slevin, K. F., Linneman T. J., "Old Gay Men's Bodies and Masculinities", *Men and Masculinities*, Vol. 12, No. 4, (Nisan 2010), 483-507.

Smart, B., *Michel Foucault*, Routledge, London, 1985.

Smith, G., "Dichotomies in the Making of Men", *Men's Way of Being*, Westview Press, Oxford, 1996.

Starhawk, "A Men's Movement I Can Trust", *Women Respond to the Men's Movement*, der. Hagen, K., Harper Press, San Francisco, 1992.

Stone, G. P., "Appearance and the Self", *Social Psychology Through Symbolic Interaction*, Xerox College Publishing., Waltham, 1970.

Swartz, D., *Culture & Power: The Sociology of Pierre Bourdieu*, University of Chicago Press, Chicago, 1997.

Şişman, N., *Emanetten Mülke: Kadın Bedeninin Yeniden İnşası*, İz Yayınları, İstanbul, 2003.

Tezel, T., "Türkiye Sinemasında Eşcinsel Cinsel ve/veya Duygusal Yönelime Sahip Birey ya da Bireylerin Temsili", Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon Sinema Ana Bilim Dalına sunulmuş yüksek lisans tez çalışması, 2009.

Tong, R., *Feminist Thought: A More Comprehensive Introduction*, Westview Press, Boulder, 1998.

Topses, M. D., "Modern Aile Yapısı ve Fonksiyonlarının, Bireyin Elcil Davranış Düzeyi ile İlişkisi", Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalına sunulan doktora tez çalışması, 2008.

Vance, C. S., "Anthropology Rediscovered Sexuality: A Theoretical Comment", *Culture, Society and Sexuality: A Reader*, der. Parker R. vd, 39-54, University College London, Philadelphia, 1999.

Vincke, J., Bolton R., "Social Support, Depression and Self-Acceptance Among Gay Men", *Human Relations*, Vol. 47, No. 9, (1994), 1049-1062.

Walby, S., *Theorizing Patriarchy*, Basil Blackwell, Cambridge, 1990.

Webb, J., T. Schirato T., Danaher G., *Understanding Bourdieu*, Allen & Unwin, Australia, 2002.

Weeks, J., *Coming Out: Homosexual Politics in Britain from the Nineteenth Century to the Present*, Quartet Books, London, 1977.

White, M., "Men's Culture, The Men's Movement and the Constitution of Men's Lives", *Men's Ways of Being: New Directions in Theory and Psychology*, der. McLean, C. vd, Westview, Boulder CO, 1996.

Whitehead, M. S., *Men and Masculinities*, Blackwell Publishers, Oxford, 2002.

Young, R. M., Meyer I. H., "The Trouble with 'MSM' and 'WSW': Erasure of the Sexual-Minority Person in Public Health Discourse", *American Journal of Public Health*, Vol. 95, No.7, (Temmuz 2005), 1144-1149.

Yüksel, Ş., "Eş Dayacağı ve Dayacağı Karşı Dayanışma Kampanyası", 1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar, der. Tekeli, Ş., İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.

EK – 1

(Araştırma Kapsamında Yöneltilen Sorular)

1. Doğum tarihiniz nedir?
2. Doğum yeriniz neresidir?
3. Nerde büyüdünüz?
4. Eğitim durumu ve mesleğiniz nedir?
5. Anne-babanızın eğitim durumu ve meslekleri nedir?
6. Cinsel yöneliminizi ilk olarak ne zaman fark ettiniz? Bu sürece dair kişisel deneyimlerinizi paylaşabilir misiniz?
7. Cinsel yöneliminiz ile ilgili olarak okul ya da iş hayatınızdaki insanlara açıldınız mı? Bu konudaki tecrübelerinizden bahsedebilir misiniz?
8. Eşcinsel kimliğinize yönelik bugüne kadar okulda ya da iş hayatında herhangi olumsuz bir durumla ya da ayrımcılıkla karşılaştınız mı?
9. Sosyal hayatınızda cinsel kimliğinizi ne kadar ön planda yaşamayı tercih ediyorsunuz?
10. Sosyal çevrenizi oluşturmada cinsel yöneliminizle ilgili kriterler uyguluyor musunuz?
11. Sosyal çevrenizde, arkadaşlarınız arasında eşcinseller bulunmakta mı?
12. Aile, okul, iş hayatı gibi günlük tecrübelerden ve bu alanlarda öğrendiklerinizden yola çıktığınızda ‘erkeklik’ sizin için ne ifade etmektedir? Size göre olması gereken erkek modelini nasıl tanımlarsınız?
13. Erkek olmayı toplum içinde bir ayrıcalık olarak görüyor musunuz? Cevabınız evetse bu avantajlar hangi yönde, kısaca anlatınız.
14. Heteroseksüel ve eşcinsel bir erkek arasında davranış açısından farklılıklar gözlemliyor musunuz, varsa bu farklar size göre nelerdir?
15. Ailenizde kadın-erkek ayrımı ya da babanızın evin reisi olduğuna dair herhangi bir belirti bulunmakta mı?
16. Ailenize cinsel yöneliminizle ilgili olarak açıldınız mı? Açılmadıysanız, eğer açıldığınız takdirde nasıl karşılayacaklarını düşünüyorsunuz?
17. Aileniz ya da iş arkadaşlarınız tarafından heteroseksüel bir birlikteliğe ya da evlenmenize yönelik herhangi bir baskı gördünüz mü? Varsa, bu baskılar nasıl ve ne şekilde yaşanmaktadır?

18. Eşcinseller arasındaki ilişkilerde kadın-erkek ayrımında olduğu gibi rol ayrımları gözlemliyor musunuz?
19. Eşcinsel ilişkilerde yaşanan aktif/pasif ayrımına yönelik görüşleriniz nelerdir?
20. Travesti olan bireylere yönelik görüşleriniz nelerdir?
21. Eşcinsel erkekler için kadınsı olmak size göre aşağılayıcı bir durum mu? Bu konuda eşcinsel erkekler arasında herhangi bir hiyerarşik fark gözlemliyor musunuz?

EK – 2

(Kontrol Amacıyla Gerçekleştirilen Kapalı Uçlu Soru Formu)

1. Karşılaşılan bir çatışma durumunda erkeğin saldırganlaşması ve şiddete başvurması olağandır.

Kesinlikle Katılıyorum ()

Katılıyorum ()

Kararsızım ()

Katılmıyorum ()

Kesinlikle Katılmıyorum ()

2. Bir erkek ailesini geçindiren kimse olmalıdır.

Kesinlikle Katılıyorum ()

Katılıyorum ()

Kararsızım ()

Katılmıyorum ()

Kesinlikle Katılmıyorum ()

3. Parayla ilgili işlerde son karar erkeğe ait olmalıdır.

Kesinlikle Katılıyorum ()

Katılıyorum ()

Kararsızım ()

Katılmıyorum ()

Kesinlikle Katılmıyorum ()

4. Bir erkek hislerini ya da endişelerini kolayca açığa vurmamalıdır.

Kesinlikle Katılıyorum ()

Katılıyorum ()

Kararsızım ()

Katılmıyorum ()

Kesinlikle Katılmıyorum ()

5. Erkek olmak, tehlikeyi göze almayı ve bundan kaçınmamayı gerektirir.

Kesinlikle Katılıyorum ()

Katılıyorum ()

Kararsızım ()

Katılmıyorum ()

Kesinlikle Katılmıyorum ()

6. Topluluk içinde ağlayan bir erkek hoş görülmemelidir.

Kesinlikle Katılıyorum ()

Katılıyorum ()

Kararsızım ()

Katılmıyorum ()

Kesinlikle Katılmıyorum ()

7. Bir erkek, gücünü belli eden, kaslı bir bedene sahip olmalıdır.

Kesinlikle Katılıyorum ()

Katılıyorum ()

Kararsızım ()

Katılmıyorum ()

Kesinlikle Katılmıyorum ()

8. Cinsel güç, bir erkek için yakışıklılıktan ya da duygusallıktan daha önemlidir.

Kesinlikle Katılıyorum ()

Katılıyorum ()

Kararsızım ()

Katılmıyorum ()

Kesinlikle Katılmıyorum ()

9. Erkeklere göre cinsel zaferlerinin bir gurur kaynağı olması olağandır.

Kesinlikle Katılıyorum ()

Katılıyorum ()

Kararsızım ()

Katılmıyorum ()

Kesinlikle Katılmıyorum ()

10. Ev işi kadın işidir.

Kesinlikle Katılıyorum ()

Katılıyorum ()

Kararsızım ()

Katılmıyorum ()

Kesinlikle Katılmıyorum ()

- 11. Kadınlar, erkeklere göre daha duygusal düşünürler ve bu nedenle mantıklı davranılması gereken alanlardan uzak tutulmalıdır.**

Kesinlikle Katılıyorum ()

Katılıyorum ()

Kararsızım ()

Katılmıyorum ()

Kesinlikle Katılmıyorum ()

- 12. Kadın ve erkek arasındaki ilişki eşitlikçi bir yapıya sahip olmalıdır.**

Kesinlikle Katılıyorum ()

Katılıyorum ()

Kararsızım ()

Katılmıyorum ()

Kesinlikle Katılmıyorum ()

- 13. Bir erkek, bir başka erkeğe şefkatle yaklaşabilmelidir.**

Kesinlikle Katılıyorum ()

Katılıyorum ()

Kararsızım ()

Katılmıyorum ()

Kesinlikle Katılmıyorum ()

- 14. Bir erkeğin manikür, pedikür yaptırması, bakımlı olması ya da estetik yaptırması kadınsı bir davranıştır.**

Kesinlikle Katılıyorum ()

Katılıyorum ()

Kararsızım ()

Katılmıyorum ()

Kesinlikle Katılmıyorum ()

- 15. Eşcinsel erkeklerin heteroseksüel erkeklerden hiçbir farkı yoktur.**

Kesinlikle Katılıyorum ()

Katılıyorum ()

Kararsızım ()

Katılmıyorum ()

Kesinlikle Katılmıyorum ()

- 16. Eşcinsel erkekler, kadın karşısında heteroseksüel erkeklerin sahip olduğu tüm ayrıcalıklara ve avantajlara sahiptir.**

Kesinlikle Katılıyorum ()

Katılıyorum ()

Kararsızım ()

Katılmıyorum ()

Kesinlikle Katılmıyorum ()

- 17. Eşcinsel erkekler, heteroseksüel erkeklere nazaran duygu ve davranış bakımından kadınlara daha yakındır.**

Kesinlikle Katılıyorum ()

Katılıyorum ()

Kararsızım ()

Katılmıyorum ()

Kesinlikle Katılmıyorum ()

- 18. Eşcinsel erkekler, heteroseksüel erkeklere kıyasla daha duygusaldır ve yaratıcılık gerektiren mesleklerde daha başarılıdır.**

Kesinlikle Katılıyorum ()

Katılıyorum ()

Kararsızım ()

Katılmıyorum ()

Kesinlikle Katılmıyorum ()

- 19. Eşcinsel erkekler heteroseksüellere oranla dış görünüşlerine daha çok önem verirler.**

Kesinlikle Katılıyorum ()

Katılıyorum ()

Kararsızım ()

Katılmıyorum ()

Kesinlikle Katılmıyorum ()

- 20. Eşcinsel ilişkilerde yaşanan aktif/pasif ayrımı gereklidir ve ilişkide söz sahibi olan aktif konumdaki erkektir.**

Kesinlikle Katılıyorum ()

Katılıyorum ()

Kararsızım ()

Katılmıyorum ()

Kesinlikle Katılmıyorum ()

- 21. İş ya da okul yaşamında dışlanmamak için eşcinsel kimliğimi gizlemem gerekir.**

Kesinlikle Katılıyorum ()

Katılıyorum ()

Kararsızım ()

Katılmıyorum ()

Kesinlikle Katılmıyorum ()

- 22. Eşcinsel erkeklerin toplum tarafından ayrımcılığa uğruyor olmasının nedeni, travesti ve transseksüeller ya da kadınsı olan eşcinsel erkeklerdir.**

Kesinlikle Katılıyorum ()

Katılıyorum ()

Kararsızım ()

Katılmıyorum ()

Kesinlikle Katılmıyorum ()

- 23. Eşcinsel bir erkeğin erkeksi davranışlar sergilemesi, önemli ve olması gereken bir durumdur.**

Kesinlikle Katılıyorum ()

Katılıyorum ()

Kararsızım ()

Katılmıyorum ()

Kesinlikle Katılmıyorum ()

- 24. Eşcinsel bir erkeğin kaslı bir bedene sahip olması erkeksiliği vurgulaması açısından önemlidir.**

Kesinlikle Katılıyorum ()

Katılıyorum ()

Kararsızım ()

Katılmıyorum ()

Kesinlikle Katılmıyorum ()

- 25. Televizyon gibi medya organlarında eşcinsellerin kadınsı ve karikatürleştirilmiş biçimlerde sunulduğu var olan 'gey' imajına zarar vermektedir.**

Kesinlikle Katılıyorum ()

Katılıyorum ()

Kararsızım ()

Katılmıyorum ()

Kesinlikle Katılmıyorum ()

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI : Akif ÖZTÜRK
Doğum Tarihi ve Yeri : 07.05.1983, Tarsus
Medeni Durumu : Bekar

Eğitim Durumu

Mezun Olduğu Lise : İçel Mersin Anadolu Lisesi
Lisans Diploması : Akdeniz Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji
Yükseklisans Diploması: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji
Tez Konusu : Bir Erkeklik Alt Alanı Olarak Eşcinsel Erkeklik Alanı
Yabancı Dil / Diller : İngilizce, Almanca

Bilimsel Faaliyetler

1. Öztürk, A., Akdoğanolu, E., “Küresel Problem: Eğitim”, Sosyal Problemler Sosyolojisi, der. Adak, N., Siyasal Kitabevi, Ankara, 2010.

İş Deneyimi

Stajlar : ---
Projeler : ---
Çalıştığı Kurumlar : ---

Adres : Akdeniz Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,
Kampüs/ANTALYA

E-mail: : akifozturk83@gmail.com